

BHAVAN'S LIBRARY

This book is valuable and
NOT to be ISSUED
out of the Library
without Special Permission

HET HINDOESCHE HUIS-
RITUEEL VOLGENS DE SCHOOL VAN
BHĀRADVĀJA.

HET HINDOESCHE HUISRITUEEL VOLGENS DE SCHOOL VAN BHĀRADVĀJA. ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

PROEFSCHRIFT TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN DOCTOR IN DE NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE AAN DE RIJKS-UNIVERSITEIT TE UTRECHT, OP GEZAG VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS DR. C. EIJKMAN, HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT DER GENEESKUNDE, VOLGENS BESLUIT VAN DEN SENAAT DER UNIVERSITEIT TEGEN DE BEDENKINGEN DER FACULTEIT DER LETTEREN EN WIJSBEGEERTE TE VERDEDIGEN OP DONDERDAG 17 APRIL DES NAMIDDAGS TE 3 UUR DOOR HENRIETTE JOHANNA WILHELMINA SALOMONS GEBOREN TE ROTTERDAM. * * * * *

AAN MIJNE OUDERS

Bij de voltooiing van mijn proefschrift, dat een langen studie tijd besluit, spreekt het wel vanzelf, dat ik een dankbare gedachte wijd aan de velen, die tot mijn wetenschappelijke vorming hebben bijgedragen

En dan dank ik het eerst aan mijn leermeesters in Leiden, die de grondslagen voor mijn universitaire ontwikkeling hebben gelegd Met vreugde grijp ik deze gelegenheid aan om U, professor VERDAM, professor UHLENBECK en professor BLOK, van harte mijn dank te betuigen voor uw lessen, voor uw vriendelijke leiding, en voor uw belangstelling voor mij en mijn werk, die misschien zelfs nu nog niet geheel verdwenen is Tot mijn leedwezen kan professor P. L. MULLER mijn woorden van dank niet meer in ontvangst nemen Vergeten zal ik dien zachtmoedigen geleerde niet licht

Ook aan mijn Utrechtsche hooglecraren heb ik veel te danken U allen, professor MULLER, professor FRANTZEN, professor VOGEL-SANG en professor NIERMEIJER, dank ik hartelyk voor alles, wat ik van U heb mogen leeren, en voor uw persoonlijke vriendelykheid jegens my Met weemoed herdenk ik professor GALLÉE 'men ik maar zoo 'kort 'nêr mogen 'kennen 'Hier moge ook zyn plaats vinden een woord van oprechte dankbaarheid aan professor BEUSZUS voor zyn heldere altijd met het dagelyksche leven voeling houdende lessen

Maar boven allen ben ik dank verschuldigd aan U, professor CALAND, mijn promotor, voor uw leiding, zoowel vóór als tijdens het schrijven van mijn proefschrift, voor al uw lessen, in de academie en op uw studeerkamer ontvangen, voor al de moeite en de zorgen aan het tot stand komen van dit proefschrift besteed, voor uw nooit verslauwende, warme belangstelling Van harte hoop ik, dat ik die belangstelling ook na mijn promotie zal mogen behouden en dat ik ook bij mijn verdere werk zal mogen blijven rekenen op uw raad en op uw steun

CONTENTS.

	Page
INTRODUCTION	
The Sources	xi
The Text and its Contents	xiv
The Bhāṣya Explanatory Notes	xvii
Orthographical and grammatical Peculiarities	xxvii
CONTENTS OF THE SŪTRA	
Ujānayanam (Medhājānanam, Godānam) I 1—10	1
Vivṛtaḥ I 11—20	10
Sīmāntonnayanam I 21	21
Pūṃśāvanam I 22	22
Kṣipramśuvanam I 22	22
Vyūṭṭarakānam I 23	23
Jātakarma (Medhājānanam, Agārasaucam, Mātāputrayoh śnānam) I 24—26	24
Nāmakaranam I 26	27
Viproṣya karma I 27	28
Ānnaprāśanam I 27	29
Caulam (Godānam) I 28	29
Śravṇakartva II 1	30
*Āgrahyaṇī II 2	32
Hemantapratyavarohanam II 2	33
Śālikarma II 3	33
Agñirajaveśah (Vāstusamanam) II 4—6	34
Śrāghapratyaveśitam II 7	38
Śūlagavam II 8—10	39
Vtūsaraddham II 11—14	42
Aśṭakī II 15—17	47
Śnānam II 18—22	50
Arghyam II 23—26	54
Śimāntopayanam II 26	55
Śubhrityaguptah II 27	60
Dhṛityaguptah II 28	61

	PAGE
Rathatrolanam II 29	62
Hastyatrolanam II 29	62
Prāyascittam II 29-31	63
Adbhutaprayascittam II 32	66
Aupatishalpa III 1-3	67
Vratidesavisargine III 4-5	71
Antaradikā III 6-7	73
Uktaranavisargine III 8-11	75
Vasudevam III 12-14	78
Nandīśāddham III 16	85
Sapindikaranam III 17	85
Grhyaprayascittam III 18-21	86

LIST OF MANTRAS	91
INDEX OF WORDS	105
ADDITIONS AND CORRECTIONS	128
ABBREVIATIONS	129

INTRODUCTION.

1 The Sources

The present edition of the Bhāradvāja gṛhyasūtra is based on the following mss

I Ms I 325 of the K K Universitätsbibliothek in Vienna
Grantha ms on 110 palmleaves, 27 of which contain the text
itself, the other 83 containing the commentary (text indicated
by me as G, commentary as Bh)

II Ms III 316 of the K K Universitätsbibliothek in Vienna,
Devanāgarī ms, on folio paperleaves, containing the text (indi-
cated as N)

III Ms *of the India Office, n° 48 of Burnell's collection,
Grantha ms on 24 palmleaves, containing a prayoga on this
sūtra by Bhaṭṭa Raṅga (indicated as Pr)

In the „List of Sanskrit Manuscripts on Palmleaves”, edited
by Hirschmann in Leipzig (Katalog 370), which contains the
names of a collection of mss, purchased by that firm in Southern
India, is mentioned a Bhar sūtra, unfortunately it proved to
be a pitṛmedhaprayoga

Both the Grantha mss are well preserved, well written and
correct

The Nāgarī ms, written evidently by different hands is very
dissimilar, generally bad The first leaf is missing

So it could not be questionable on which of the mss the text ought to be based G is the base With the exception of evident clerical errors all the variants of G are mentioned in the foot notes but it was impossible and useless to register all those of N

Still the *Nāgarī* ms is of great value in constituting the text, being, beside the first mentioned *Grantha* ms, the only one known which contains the text itself (except the *avāntara* *dīkṣā*) Its value is increased by the fact that G and N, although they agree rather closely, seem to be absolutely independent of each other they do not show the same mistakes nor the same omissions Especially for fixing the wording of the mantras N has been of great use because G often abbreviates or mentions the *pratīka* only, whereas N gives them in full

It is very remarkable that when they disagree in the reading of a mantra, N often agrees with the reading of the HG, G with that of the *Āp* MB the contrary never occurs

Cp p 6 note 4 and HG I 4 4

14 7 *Āp* MB I 4 11

15 3 HG I 20 2 *Āp* MB I 1 4

16 " 5 HG I 20 2, *Āp* MB I 3 2

17 l 10—11 with notes and HG I 21 2 *Āp* MB I 3 14

22 note 9 and HG II 2 5 *Āp* MB II 11 15

24 2 HG II 3 7, *Āp* MB II 13 11

26 4 HG II 4 2, *Āp* MB II 13 1

26 6 etc

The commentary included in the first mentioned *Grantha* ms is not independent of G the *bhaṣyakāra* must have had a similar text before his eyes Even obvious mistakes in G are also found in Bh For instance

p 41 l 16 G *°pare goṣṭhe* Bh *°paragoṣṭhe aparasmin goṣṭhe galva goṣṭhe vṛkṣe* *vaṃśasthūnadjanjatame usajati*

p 61 l 3 G and Bh both read *dirghasūtram* Bh however,

explains *dirghasūtram āśīṣyamanah dīrghakulam deśuntare grāmāntare vṛttā dvadaśāhādī sūtram karayīṣyamanah* Bh writes *sūtram*, because G has it, although tacitly showing it to be a mistake.

The same case we find p 73 l 5, where G and Bh have °*deśe*, Bh, however, comments *gṛhanām chadīṣṣi yathā na dṛśyante*

p 88 l 13 *homaś ceti nivṛttāh itisābdo 'vadhūrane, homaś ca pūrvakalahomaś ca nivṛtta evakṛta eva yady arthe, homaś cākṛtaś cet*

Cp also p 2 note 10, p 13 note 1, p 22 note 8, p 33 note 2, p 54 note 1, 3, 4, p 67 note 9, 13 etc

Hence it follows, that agreement between G and Bh can give no certainty at all, whereas agreement between N and Bb, which seem to be perfectly independent of each other, makes a reading quite probable.

Moreover, though Bh be not always reliable, it often clears up a dark passage by an acceptable explanation and thus gives us more certainty in deciding about the text. Often also it is of use because it renders an illegible word by an other one.

Pr has importance especially with regard to the mantras. Without it we should have often been forced to rely entirely on the very unreliable readings of N.

The *prayoga* does not treat of the whole *sūtra*. After the treatment of the first *prāśna* follows that of III 1 and 2, and then that of II 11, 12, 13 and 14. It ends *iti brāhmadhikarma, bhāradvajasūtram samāptam*.

Of some use, in constituting the text, were also the other *gṛhyasūtras*, especially those of *Yastamba* and *Hiranyakeśin*, and the corresponding parts of *Ap. Dh.* and *HDh.*, whereas Professor Caland, in his „Altindischer Ahnencult“ 1) p 220—224 has edited already II 12—14 and III 17.

1) Leiden E. J. Brill 1883

2 The text and its contents

The gr̥hyasūtra of Bharadvāja is not widely known it is never quoted in the nibandhas Probably the school of the Bhāradvājas, whose seat may have been in Southern India came to an end at an early period

The contents of our sūtra are rather extensive The succession of the different subjects is not very logical, I can not find any system in it It looks as if the bhāṣyakāra has also felt this defect In his introduction he gives a more logical division of the matter

First, he says, come the rules for the seven pakayajnas, the seven haviryajnas and the seven somayajnas then follow the garbhādhāna pumsavana, sīmantonnayana, jatakarma, nāma karana, annaprāśana, cauda, upanayana, the four vedavratas, the samāvartana, sabadharmacārīṇisamyoga (vivāha) and finally the five mahayajnas, together forty ceremonies

As his source for this division he mentions Gautama We find indeed the same enumeration Gaut Dh VIII 14—21, with this difference that there the garbhādhāna etc are mentioned first and then the pakayajnas haviryajnas and somayajnas

We must admit however, that the multiplicity of subjects, treated in our sūtra would render an equally clear division impossible

In substance this text does not disagree with those of the gr̥hyasūtras hitherto known Nevertheless Bhāradvāja is very independent in the treatment of his subject So close a context as exists between the śrautasūtras of Bhar, Āp and Hir by no means exists between the gr̥hyasūtras of these schools The list of mantras p 91 shows what a number of new mantras we owe to this text

I should like to draw the attention somewhat more closely to some particulars of this sūtra

The first part of the weddingritual (p 10 l 16) looks very modern. The third mentioned factor, which renders a girl desirable as a wife, is intellect. For, as the author says, how would it be possible to live together with a person without intellect? * *

In my opinion this must be a later transformation of the original. The startling *prajnā* must have taken the place of the *praja*, the idea which we are inclined to expect here.

When, after the replacing of *prajnā* by *praja* (p 10 l 16, p 11 l 1), we cancel the modern looking rhetorical interrogation and *athaitad aparam* (p 11 l 2), or, perhaps better still, when we cancel the whole passage from *prajñāyam na khalv* (p 11 l 1—2), and read, instead of it, *tato bādharam*, the original meaning of the sūtra appears, logical and clear. How otherwise can we explain in the present state of the text the transition to „For she is not married in view of worldly advantages, the fitness to bear children is in her the main point?

There is one more passage in this remarkable chapter, which I suppose to be an interpolation.

We must be surprised, when, after the conscientious enumeration of various good and bad omens that are to be considered in choosing a wife, we read (p 11 l 12—p 12 l 1)

„Truly there are many marks. But those who can judge of marks quote a śloka. Whomsoever his soul takes a delight in and whomsoever his eye dwells on, her he will consider provided with good marks. What shall he do with knowledge (about marks)?

Can this ironical passage be said to agree with the serious task of a religious sūtrakāra? In my opinion it must be a later addition from a light-hearted copyist.

Hitherto unknown was the ceremony mentioned in the Jāta karman p 26 l 12—13.

The treatment of the Agārapraveśa is of uncommon extent

In the Vaisvadeva we meet with a large number of new words. Much attention has been paid to the *prāyaścittāni*. We can distinguish three kinds.

The first kind (p. 63—65), not indicated by this name, are those means of expiation, which are to be applied out of doors, when passing a cross road or a burial ground, or when the sacrificial fire enkindles of its own, or when one sees a wonderful tree, etc.

The case last mentioned is somewhat particular. When seeing such a beautiful tree, it is not the main point for the expiator to avoid evil from himself, but from the tree he admires.

The end of these *prāyaścittāni* is the calling down of all evils on the heads of adversaries.

The second kind, called *adbhuta-prāyaścittāni*, is applied in case of abnormal occurrences in the house: the budding of a door post, the presence of a honey comb in the house, etc.

With the treatment of the third kind, called *grhyaprāyaścittāni*, the sūtra is closed. These are used to atone for neglect in the sacrifices of domestic life, e. g. when the vessels are broken or the *havis* is burned, or when the time for sacrifice is past, etc.

Especially the treatment of this last kind of *prāyaścittāni* is very extensive.

In *praśna* III there are to be mentioned two peculiarities in the form, remainders perhaps of an older division of the text.

At the end of III 3, 5, 11 and 21 the last word or the last two words are repeated, as a conclusion to a logically connected complex containing more than one *kaṇḍika*. This repetition of closing words does not occur in the first two *praśnas*.

Nearly the whole fifteenth *kaṇḍika* of *praśna* III has been handed down to us in *śloka*s whereas at the end of II 6 there is perhaps a remainder of a *śloka*.

3 The Bhāṣya. Explanatory Notes.

The bhāṣyakāra quotes several sources. As far as I have observed they are the following. Several times the gr̥hyasūtras of Hiraṇyakeśin (called Satyaśadha), Āpastamba, Āśvalāyana, Baudhāyana, Yājñavalkya, Manu and Kapardisvamin. Once the Baudhāyana dharmaśāstra, the Gautama dharmaśāstra, Halayudha.

Besides he very often mentions a dharmaśāstra, without further definition, which is evidently the lost dharmaśāstra of Bhāradvāja. So far as I can see, it always agrees with those of Āp and Hīr, except once, where we read, in the prayoga on the aṣṭakāceremony *hīrārajanatarunnasamsṛśasya ca homam paricakṣata itī dharmaśāstravacanāt* (Cp Āp Dh II 15 14—15).

Without mentioning his source he often quotes TS, TĀ and TB and some of the above mentioned texts.

It is very remarkable, that the tryṣa, cited on p 62 l 2 with the opening words only, though it does not occur in the texts of the Taittirīyas, is mentioned by the bhāṣyakāra according to the tradition of the Samaveda (Bh reads *arar astu*), whereas G follows the reading of the non Samavedic texts (*aro 'stu*) .

From the words *arāntarādīkṣum vyukhyāsyama itī pravargya prasne pīrcam eva vyukhyātam* we may infer, that the bhāṣyakāra of the gr̥hyasūtra has also commented upon the śrauta-ūtra.

In the commentary not each kaṇḍikā but each subject is treated separately. Having gone through this part of the text, explaining difficult words and sentences, the bhāṣyakāra gives a prayoga of it.

Though the explanation he gives may not always be irreproachable, there are many elucidations in the bhāṣya, which serve to facilitate the right understanding of the text.

The following notes are for the greater part derived from

this commentary When a note is taken from the prayoga, this will be mentioned

p 3 1 5 Aṁśu can askandayan

3 6—7 Adhomukham pātrāṇy uttānam kṛtvā (Pr)

7 6—7 Abhivāṅguṣṭham sahitam abhiva lomāṇi anulomam

8 5 Asya śiṣyasya dakṣiṇam amsam prati svam dakṣiṇam bahum anvavahṛtiya

9 11 Vāsabdah samuccayārthah

10 3—4 Tato ('stamite) 'gniparicaryānantaram, bhīksate (bhīkṣayed) yām (bhīkṣām) iyaṁ (mātṛā) na pratyakhyasyati (nāstīti yā na bruyād itī manyate) tām prathamam bhavati bhīkṣām dehitī bhīkṣayed ity arthah

Here the reading of Bh does not entirely agree with our text Evidently Bh intends to read Tato bhīksate yām iyaṁ na pratyakhyasyati He explains yam by bhīkṣām, whereas in our reading vām is to be explained by striyam

10 7 Pracim vodicim vā gramād ity arthas tām dīsam gatvā, tam palaśam parisamuhya

11 1—2 Prajñābandhavayos tigrāhyah katama? itī Vivadante

Bandhavam viśrjey ity eke śākhina ahuh Katham? itī Aprajñena (lingavyatyayaś chāndasa aprajnavatya vadhva) kah samvāsah? Sahavāsah katham labhyate? Na labhya ity arthah

11 4 Praśastah putrah

16 13 (foot note 11) Anantaram asya vadhvā bhrāta varṇopastīrṇābhīghṛtān lājān svāṅjalīnā tasyaṅjalau dvīr āvapatīyam narīty anena sakrd uktena Ayam avadanakramo Varo ṅjalāv upastīrṇābhīghṛtān iyaṁ nāry upabruta ity anena hastenavadyāṅjalīnavapati

According to this passage the words iyaṁ nāry upabrute etc are said twice first by the brother of the bride, and then by the bridegroom It is uncertain whether Bh has invented this proceeding in order to explain the (false) reading of G, or whether something has been omitted in the text

p 18 l 11—12 Varasya gr̥havadhī vāhayaivṛṣ

19 6 Atrāpy upavāsas cānyatarasya kalasyopavāsah cakārah
samuccayārthah dāmpatyor upavāsa iti

*Cp, however, Bandh G II 12 Anugate 'nyatarasya bhārya-
yān pātyor vāpi vaitām juhuyat*

19 7 Aṣṭamyah parvāṇi copavasati, cakārah samuccayo dāmpatyor
ity arthah

*In my opinion Bh has here an erroneous reading, which is
the cause of a wrong explication*

20 14—15 Atha kṛtārthah patih kṛtārthāyā jayāyā mukhena
mukhaṁ svam saṁgamayya etam prāṇam apānibhī jāyām
uktā nāsapuṣṭābhyām antaram prāṇavāyūṁ nihsārayed, jayā
ca nihsṛtām prāṇavāyūṁ svanāśipuṣṭābhyām svantaram prave
śayet (*Pr*)

Cp ZDMG LI p 133

20 17 Vidvānavant, word hitherto unknown

21 15 Yasyas tīre vacati, tasya nāma sambuddhiantam ruan
trāntambrūyad yathā tīreṇa Vegavati tava tīreṇa Kāveri tava

*Perhaps we have here an indication for the localization, at
least of the bhūya*

22 14 Śoṣyanti nama ka cid ośadhi

Cp Winternitz' remark on Ap G 14 14

23 3 Āvapadyasvāsav iti padasthāne 'parāya nāma sambud
dhiantam gr̥hītyād āvapadyasvāpara iti

Unacceptable explanation Cp p 23 foot note 2

23 4 Pratirotaṣam udakam abhṛtya Cp p 22 l 13

26 13 Parimuktāyām (apatyaparimuktāyām satyām) kṣipram
eva (uktamātram eva) tam srajam upanirhared, adṛṣṭigocara
pradeśe tyajet (*Bh*)

*Taddarśanena prasūtāyām tasyām kṣipram eva tam srajam
tadṛṣṭigocaraṁ anyatra deśe parityajet (*Pr*)*

27 6 *Of Upanirharanti sūtikāgnim aupasānam atiharanti Bh
gives a lengthy, intricate and incomprehensible explanation Read*

perhaps Upanīṣharanty aupāsanam sūtikāgām atiharanti
Cp HG II 3 4 4 8

p 29 1 7—8 Iti yajusa duhitur mūrdhny avajighret

29 8—9 Medhyanane yah praśanakalpah sa evatrapī jātakar
maṇi dadhi, madhu, ghṛtam iti . . .

29 11 Yatharśi arśeyaśamkhyakāḥ śikhā nidadhatityarthah
yathā ekarśeyāpām eka śikhā *etc*

29 11 Yathopajnam yathā svakule pītṛpitāmahaprapitamah
nām acārah pūrvasikbā vāparaśikbā vā bhavantity arthah
Pr yathopakramam vā

Cp Baudh Karmantasūtra I 2 Yajna iti kimupajno?
Yajnah śraddhopajnah, *where the bhājakara equally glosses*
upajnah ḍ/ upakramah

30 4 Dakṣinam godānam dakṣinakarṇopariśirah pradeśam (Pr)

30 5 Vinīya keśan vibhajya

30 16 Trikakutparvatajātam jatyam anjanam (Bh anjanam, cp
TĀ VI 10 2)

31 6 Gṛhād upaniṣkramyāṅgaṇe sthāṇḍilam kṛtvā tasmin
sthāṇḍila eva nāgnau eti abutir juhuyāt

32 1 Asametyavagīrantī atihaya datah praśnīyuh Cp PG
II 14 25

33 1 Hemantapratyavarohanam nāma khatvato bhumāv avaro
hartum (sic) Tad dhemante masi mārgaśirṣyam kariavyam

34 6 Tṛṇādibhiḥ prachadya nirmitam śalam kṛtam, śalam
hastanābhīmṛśet

35 11 Susira tuḷasī

Śadvalam balatṛṇam durvapī

35 12 Rasabham (*text* rāsabham) samudraphenam

35 12—13 Uḍumbarapālāsādīn kasmimś cit pātre samānyā tair
agāram vastu ca prokset

36 7 Rajanam idate rajanam kuberam yajet

37 14 Etad vidvan asya karmaṇah prayogam yo veti

37 4—5 Sabhaya uparistāc chadistṛṇāni vyūhya chadisi

vivarāṃ kṛtvā, anena vivareṇa kumārāṃ praveśyitvā
p 38 l 6 Abhyukāyamāṇasya kumārasya dakṣiṇātāḥ karmasāṃ
hanyāś yah kaś cid iti

40 5 Dakṣiṇasyāṃ kuṭṭyāṃ śulagavam avahayed, yathodham
avāhanakṛantreṇa, śulagavādity arthaḥ

42 5 Hoṣyamāṇānāṃ haviṣāṃ dhūmāṃ yathā jighreyur iti, yaṃ
diśam abhimukho vāyur vāti, tasyāṃ diśi gāh sthāpayed iti

42 14 Caruśeṣāṃ sanābhayāḥ prāśniyuh

45 11 Parāṇ āvartate anyāṃ diśam abhimukha avṛtyāste

47 8 Tūṃ jyeṣṭhānakātreṇa saṃpannam aślamim ekāśtakety
ścakṣate

47 9 Sambhāraṇ audumbarāṃ vapāśrapaṇim, triṇi bhūlani(?)
avadhitiṃ ca, saptaṃyāṃ saṃbharet

17 10—11 Śaṭsu kapāleṣv adhīśrayed, ekasmin vā

50 15—16 Etad abah yasmin nakātre anāti Talalahenaṭi
nām (anītakīnāṃ) ha vai kila eṣa (aditya) etattejaś
(anītakīśva tejaś) tapati Tasmāt karaṇād enaṃ anātakam
etad abah nābhītaped Adityābhītapano doṣaḥ

*Perhaps it is preferable to separate etat tejaś, and to translate
etat by „thus” or „than” This passage agrees narrowly with
Baudh § VII 39 318 9*

51 1 Carmaṇo lomāni vṛjasyāntar yathā syuh

51 13 Vapantāṃ nāpitam

Upapakṣau gapḍau, keśāntau (p Olden's *erg's* translation
of HG I 9 17, SBL III p 164, where upapakṣau is trans-
lated by „armpits” This translation renders the succession in
which the limbs are shared quite illogical In Śat B VII
2 1, 2—, however „armpits” is the only possible meaning
Upapakṣa must have more than one meaning

51 15—16 Bhūvāhūitarāṇy aṅgāni yathopapādāni, yathesāṃ
vāpayed, aniyama ity arthaḥ

52 7 Śāntiyeṇa pratāpya tilapūṣṭhiṇa keśādvudvartanaṃ
kuryāt Cf HG I 9 19 śāntiyeṇostūḍya

- p 53 1 8 Bādaram maṇim sapūśam kuryāt.
 53 10 Akṣapayaiva: na ṛjum
 53 11 Grīvāyām pratimuñced badhniyāt
 53 11—12 Dīrghasūtraprotam maṇikāṇam abaddhya ... maṇim
 urolambnam kuryāt . . .
 53 13 Hastena bādaram maṇim dhārayed iti Ūrg asity anena
 dakṣiṇe haste badhniyāt (*Cp Ap. G 12 8 saṃye pāṇav ābadhya*).
 54 2 Pūrvaparīhite antariyottariye nīdhāya
 54 4 Pravartayor upari sruveṇa . . juhoti
 54 14 Dakṣiṇam karṇam agre (prathamam) pratimuñcet
 Evāhīraṇ maṇibandhane dakṣiṇam bahum iti.
 55 4 Caḥṣuṣī rājita
 55 15 Asya snātakasya yasmin deśe rātir (mitras) tatra gatvā,
 tena saha yasminn āśrame sthitvā nīśreyasam avāpnuyām
 iti sambhāsyā, yathārtham etiti Yathārtham etasminn āśrame
 evāḥṛte nirvṛtīḥ nīśreyasam ca gamyata iti
 56 2—3 Snanād ūrdhvaṃ saṃvatsaram na maithunam cared,....
 yady apy akṛtadāraṅgriyah syāt, tadeti, dvādaśarātram trirā-
 tram vā

Sarvas sthitayah (*sic*) Tithisābdo 'trārdhamāsasaṃjñāḥ Sar-
 vaśābdena sarve māsā ucyaṇte Yāvajjivam brahmacaryeṇa
 bhavitavyam snātakasya ity arthah

*This explanation is not at all acceptable How to explain the
 nominative, if it should be an adjunct of time? Moreover the
 text on which Bh comments runs sarvasthitayah, which is the
 ordinary writing for sarvah sthitayah Perhaps we should close
 the sentence after va, and translate sarvah sthitayah by „(these
 are) all the rules (for the snātaka)'*

- 56 4 Āharisyaṇn arghyam sambhrtam vedayate (juāpayed)
 varaya juhīrśameti Kuruteti śvasuraṃ pratyūha
 56 6 Karta (śvasurah) varam purvam kūrcena pratipadyate,
 prathamam kūrcenā saha, kūrcam grhitvā, agre yāyāt varasā
 kāsam evam uttaraṣam api Anvan pādyena kūrcanetuh

paścād itarah Anvan arghyena pādya^hartu^h paścād anyah
 Anvaññ acamaniyena arghyahartu^h paścād aparah Anvan
 madhuparkeṇa ācamaniyahartu^h anantaraṃ karta madhupar
 keṇa samvrajatī

p 56 l 10. Gfamaṇi vaiśyah, senāñś ca rathakāra ity arthah
 Sa hi rathasthah, rathinah senam nayati

56 15 Varas, tat pādyaṃ datur hastad ādaya, savyam padam
 pratigṛhya prakṣālya, dakṣiṇam pratigṛhṇīyāt prakṣalayet
 Yadi varo rājā, dakṣiṇam prakṣālya savyaṃ prakṣalayet

58 3 Kūrcat pratyavaruhya

59 8—9 Gṛhitachatra^h savye haste, savyena hastena chatraṃ
 samāvṛtya chatreṇātmanam agnim ca samāvṛtya samprachādyā

*In my opinion Bh has not understood the sūtra In stead of
 deriving samāvṛtya from samāvṛṇoti I should prefer to derive
 it from samāvartate*

*Having taken the umbrella (according to the usual human way
 with his right hand), he transfers it to his left hand, in order
 to strow down the offering grains with his right hand*

60 1 Subhṛtyāḥ preṣyāḥ putrādayah

61 4 Sthūlaḍharikā bahupādajalarukā

61 8 Yadi kāmayeta siddhyeyur iti, dirgharogādina vā var
 dhakād vā svayaṃ putram utpādayitum āśakto, devaranyāyena
 putram utpādayitum yadi kāmayeta, tatrapī putrakāmā cet,
 siddhyeyur iti (siddhyetety arthah, gurutvad devarasya
 bahuvacanam) gomutreṇa upasthaṃ prakṣālayeti bhāryāṃ
 bruyāt

Cp Ap G 28 4 and Oldenberg's translation SBE XXX p 295

62 8 Pakṣastī abhimpṣatī āśvān abhimpṣed Aśvā eva rathānāṃ
 pakṣāḥ

*Cp TB I 5 12 5, where, in contradiction with the com
 mentary, pakṣau seems to indicate two horses*

62 11 Yadi śamaratho bhavati āśvair uhyamāṇo pī ratho na
 gacched yadi, tada rathād avaruhya, yajñopavitam kṛtvot

tariyam āmucyāpa acamya bhumim abhūmśatī Ittham
bhūmyabhūmarsane kṛte yathestam ratho yāty eva

Śamaratha, not registered in the dictionaries, seems to be the
counterpart of aśvaratha. The word occurs elsewhere, see Caland's
note on Kāthaka XXXII 3 (p. 21 note 5). Cp. also the remark
on 63 3 *infra*

p 63 1 2 Athainam hastinam abhikramayati, grāmam gramyaṃ
desam vā pratikramayed hastipakena

63 2 In my opinion kala in the mantra Vaha kala vaha etc. is
to be translated by „you black one” Cp. HG I 12 4 and
Oldenberg's translation SBE XXX p. 170

63 3 Samānam śamarathenākramayitum Hastipakena codya
māno 'pī na gacched yadi, śamarathaparihāro 'trāpī samānam

63 3 Anupastirṇe sthaṇḍile kevalam bhūmau

63 8 Yady ardragomayasamūhamadhyena gantavyam

64 4 Sicopasprṣtam deśam adbhīr abhyukṣet

64 10 Avarse (Bh. apavarṣe) varṣarahite kale.

65 1 Citryaḥ ācaryabhūtaḥ

65 4 Aśvatthe ye kṣirīṇo vṛkṣās, tān madhyamdinād arvā
sprṣed Madhyamdinād upari ca nyagrodham

65 5 Sarvakarmasy aupāsanādīsu grāmyesu kṣātrīṇaṃ ādāya
uddīpanāt prāk svayamprajvalite satī

66 2 Kuptvām kapota upāveksīd grāmyād vyatirikto 'anyah,
kapotah grhāntah pravīṣya upaviṣṭāś cet Kuptū remaiṣ un
explained

67 10—11 Pramītatāgner bhāryā caivam snātakoktavādbī
nena aupāsanāgnim paricareṭ.

Pāpigrabhaṇād ūrdhvam parvāpī sthālīpakena yaṣṭavyam

70 10 Navena ca sasye sasye yajeteti śeṣaḥ Yave samutpanno
yavena yajeta, vṛihyaṃ samutpannāyāṃ vṛihyā yajeteti
Yasmin kālē yat sasyam utpadyate, tena sasyena tasmin kālē
yajeteti

Tatra tasmin āgrayaṇe

- p 71 1 1 Yadi kṣobhādina grāmantaram deśantaram va prayi
yaset, saṅgham gacched yadi
- 72 5 Yāvata kalena vedādin gṛhṇīyat, tīvad brahmacaryam
- 73 15—16 Athānantaram acāryah śiṣyasya śraṇa sammukhaṁ
(mukhasaṁhitān) sādhitenaḥatavasaḥ pradakṣiṇaṁ veṣṭayitva
(baddhva)
- 74 12 Etasmin saṁvatsare 'dhīyīta Iady etasmin nādhīyīta,
yavad adhyayanam etad vrataṁ caret, saṁvatsarasya parastāt
- 74 16 Āvṛttair devatā upatiṣṭhate aditya vratapate, śukriyaṁ
vratam acariṣam ity ādibhir (Cp p 73 9—11)
- 75 5 Upakaraṇavisaṛjane adhyayanārambhaḥ, tadutsarjanaṁ ca
Śraṇapāpake śraṇanamāsa pūrvapakṣa ity arthah
- 75 6 Hastena hastarkṣe
- 75 7 Kāṇḍanīmāni vā vakṣyamāṇāni
- 75 14—15 Adhyayanārambhaprabhṛti tryaḥam ekahaṁ vā
nādhīyūd iti
- 75 15 Pradoṣe nīśimukha ity arthah
- 75 17 Yatra kutra, yasyāṁ kasyāṁś cid diśi
- 75 17 Svavagāhāḥ śobhanaṁ sukham avagāhanam, karda
madyanupahatam tirthaṁ yāśāṁ, tasv avagāha apah santi
Avakīnyaḥ avakāvatyaḥ
Sampkṣhnyah śaivalavatyah Cp *Bohtlingk and Roth, where*
śrīkha is translated by Muschel, śaivala by bljra octandra, eine
Wasserpflan e
- 76 4 Trivāram acāryamukhā antevāsinaḥ prapñam āyamaṁ
dharayanti tan dirghakālam apsu majjantah
- 78 7 Udadhim kurvanti acārya udakam avatīrya, yathā udakat,
tīryamāneṣv antevāsiṣu, vegat lebhyaḥ pūrvam āpāḥ samut-
sarpeyuh, tathā kuryur ity arthah
- 78 8 Avatīrṇena hastenordhvam utśīyamānā apa utīrjā ropi
tāsu dūrīṣu, yathā sambhaveyuh tathā trir ulīdhyā
- 79 4 Stri vaiśvadevaṁ nirvapet proṣite pramīte ca Patnaya
yuktah svayam eva nirvapet (śaśabdo vadharape)

- p 79 1 7 Patnya upadiśati patnyai bruyat
 79 10 Bhāṇḍasyopariśṭādbbhīr mārjayitva adhaśṭad gomayena
 līptveti śesah
 80 5 Mantrāmś ca saṁnamati kṛtavad ity arthah
 80 9 Rudrāṇi droṇi koṣṭhaketu halayudhah
 80 12 Śayanadeśe khaṭvāyā adhaśṭat
 80 15 Udghāṭe argaladārudeśe
 80 16 saṁvadānyām (Bā saṁvadanyām) kavaṭadeśe
 81 1 Vahayor dvārasthūpayoh
 81 2 Upalabdhe rathyaśamdhau
 81 3 Pīṅkṣānyām dr̥śadi
 82 8 Ūrdhvam akāśe
 83 1 Sarveṣu bhukteṣu, bhāṇḍādini pātrāṇi samkṣālya, ekasminn
 avāniya grhād uttarato nīyati
 84 9 Pravase py avāśyam pañca mahāyajnaḥ kartavyā ity arthah
 85 2 Pradakṣiṇam upacārah Atra pradakṣiṇasabdena upavītim (?)
 ucyate
 86 5 Yathāśraddham (Bā śraddham) tv anurūpam dakṣiṇā
 bhavanti gāvah santi
 86 8 Śeṣāṇi śrautoktāni syuh
 86 11 Tatra śrautaprayaścitte
 86 13 Darbhagrayoh pratyasanakāle pratiseccanam adbhīh karyam
 87 1 Carvādinaṁ niruktānam haviśam skanne
 87 4 Kim cid aśtamustiparimitam taṇḍulam
 87 4 Bhinne ājyasthalyādīmṛtpātrāṇam darupatṛāṇam ca
 bhinne satī
 87 5 Apo bhyavahṛtya mṛṇmayāny apsu prasya
 87 6 Pātre prapīṭacamasāḍau bhinne mindahuti hutvā mṛṇmaya-
 vād ābhimantrya tuṣṭīm agnau prakṣipet
 87 7 Kṣāme haviśi kṣāme sarvadāhe
 87 7 Vīdagdham sarvām dagdham haviḥ
 87 8 Dakṣiṇaparam dakṣiṇaparam dīśam prati vā lingavyatyayaś
 chāṇḍasah

*The following „Taṃ vidagdham, tad dhaviḥ Atrāpi lūgavya
tyayaḥ” must be a false interpretation of the text*

87 11 Anyasva haviṣa āgamanam kuryād, anyad haviḥ tadaiḥ
tan nirupya śrapayitva juhuyāt

87 11 Ekadeśo*dagdhas ced, haviṣo dagdham pradeśamā-
tram uddhṛtya, etat kṛtvā etat prayaścittimindāhuti hutva

87 12 Aśṛtaduhṛte haviṣi apo bhyavahared apsu prakṣiped ity
arthah

87. 13 Kva ca laukike vaidike vā karmaṇi

88 5 Ato 'bhimantraṇād urdhvaṃ samānam paristarapaprāyaś
cittena

88 6 Paścārdham paridhīm nidadhyāt

88 7 Paridhīnam anyatame duṣṭe

88 8 Mantraviparyāse, devatāviparyāse, prayogaviparyāse ca
Antarite mantradevatām prayogamantrān va viḥaya
karmāntarapravṛtte 'ntarījanāne satī

88 11 Antarītaṃ ca kuryāt mindādisaptāhuti hutva antari-
tamantradevatādi karma kuryat

88 13 Homāś cetī nivṛttah homāś cākṛtāś cet

88 14 Tasyām kūlātīpattau satyam

89 3 Uktam anugate agnāv anugate satī tat sambhānam uktam
anugato manthya ity adī (p 19 l 5)

Apīvāśabdah samuccayaḥ apī cety arthah

4 Orthographical and grammatical peculiarities

I have followed the usual orthography, which is also that
of the Nāgarī ms

In the Grantha mss we find the following peculiarities

- 1 Visarga before a sibilant is expressed by the same sibilant
- 2 Visarga before consonantgroups beginning with a sibilant,
is omitted e g *piśrōḥya śvāḥ?*

- 3 The anusvāra at the end of a word is written as ṇ an l n before
palatal and dental consonants Before m it is written as m

- 4 Final *n* + initial *l* are not changed into *ml*, e g *dak*
sinupavargan trin
- 5 Generally the tenuis is not softened before the media,
 e g *lat brahmanath, tvalbīlam, atbhīh*
- 6 After *r* all consonants are doubled
- 7 *nk nkḥ ng ngḥ* are written *ml* etc
- 8 *ccḥ* is written *chḥ*
- 9 *l* is written *ḷ* in *prakṛaḷ, dehaḷ*
ḷ is written *ḻ* in *cauḻa*

There are two instances, which would seem to be phonetic, but which are probably caused by the fact, that G and Bh must have been written down on dictation once or several times, and that the writer, for lack of interest in the meaning, wrote down the words, as they reached his ear I mean the insertion of *y* between two vowels (e g *nayedhi* for *na edhi* p 34 l 6) and the sharpening of soft, the softening of sharp consonants (e g *akara°* for *agāra°* p 34 l 8 cp also p 19 note 10, p 22 note 7, p 25 note 3, p 27 note 3 etc)

By the same circumstance we must explain *ghnatayitun* for *ghnatatūn* (p 24 l 3), *jyam* for *dyam* (p 39 l 2)¹⁾

The deviations from the usual grammatical forms which I have observed are the following

- p 4 l 2 voc *sarasvate* Cp HG I 2 9
- p 8 l 13 *a hr* 1 p s Aor Ind Act *aharīsam*
- p 11 l 3 *vaḥ* 3 p s Praes Ind Act Pass *uhyate*
- p 13 l 1 *vi vaḥ* 3 p s Praes Ind Pass *vyuhyate*
- p 13 l 10 Nom s fem *abhisastipavati*
- p 18 l 12 *vaḥ* absol (non compound) *uhyā*

1) By mistakes as *vrhato* for *biḷato* *valimantro* for *balimantro* etc it is evident that G also has been copied from a N garī ms probably after the bhāṣya was written because Bh shows none of those mistakes

p 24 l 3 *han* 2 p pl Imper *ghnata*
 p 66 l 3 *upa viś* 3 p s Aor Ind Act *uparelut*
 p 73 l 1 *sam stha* 3 p dual Praes Ind Act *samtushate*
 p 75 l 14 *adhi :* 3 p pl Praes Ind Atm *adhuyante*

In conclusion I have to thank Professor Caland, on whose recommendation I undertook the edition of this sūtra, for his constant and stimulating assistance during its preparation and printing, the officials of the Bibliotheek der Rijksuniversiteit in Utrecht, dr Thomas, Chief Librarian of the India Office, and the directors of the K K Universitätsbibliothek in Vienna for kindly allowing me the use of their mss, and Professor dr L von Schroder, whose intervention obtained for me a lengthened period for the loan of the mss out of the last mentioned library

भारद्वाजगृह्यसूत्रम् ॥

उपनयनं व्याख्यास्यामः^{१)} स पुरस्तादेव संभारानुपक-
ल्पयते पालाशमिधं खादिरमौडुम्बरं वैकङ्कतं वैतद्वृक्षी-
यामिव^{२)} दर्वीं करोति त्वग्विलां मूलदण्डारत्नी^{३)} चतुर-
ङ्गुलं विलं करोति^{३)} सादयाचारिकं कर्मेति विज्ञायते^{३)}
गर्भाष्टमेषु ब्राह्मणमुपनयति गर्भैकादशेषु राजन्यं गर्भद्वा-
दशेषु वैश्यं^{३)} गर्भनवमेषु ब्राह्मणमित्यपरं^{३)} वासांसि समा-
मनस्यैषोयं ब्राह्मणो वसीत रौरवं राजन्यो वस्ताजिनं
वैश्यो^{३)} यदजिनं^{३)} धारयेद्ब्रह्मवर्चवृद्धासो धारयेत्क्षत्रं वर्ध-
येदुभयं^{३)} धार्यमुभयोर्वृद्धा इति विज्ञायते^{३)} वसते ब्राह्म-
णमुपनयति ग्रीष्मे क्षेमते वा राजन्यं शरदि वैश्यं वर्षासु
रथकां शिशिरे वा सर्वानाभूयमाणपक्षे पुण्ये नक्षत्रे
विशेषेण पुंनामधेय आशितस्य कुमारस्य केशान्व्यापयित्वा
स्नातमलंकृतमहृतं वासः परिधाप्य प्राचीनप्रवण उदी-

१) Thus Bh, G caudeptakṣyam*

२) G mūladandūmaratnam

३) Thus G Read perhaps यदस्ति धारयेद् दत्तं यथेष्टदत्ता धारयेत्तत्र यथेष्टं^०

चीनप्रवणे समे वा देशे स्थण्डिलमुद्धत्यावोक्ष्याग्निं¹⁾
 मथित्वा लौकिकं वाकृत्य न्युष्योपसमादधाति' ॥ १ ॥

प्रागग्रैर्दर्भैरग्निं परिस्तृणात्यपि वोदगग्राः पश्चात्पुर-
 स्ताच्च भवन्ति' दक्षिणः पक्ष उपरिष्ठाद्वत्यधस्तादुत्तरो²⁾
 दक्षिणेनाग्निं ब्रह्मायतने दर्भान्संस्तीर्य मयि गृह्णाम्यग्रे
 अग्निमिति द्वाभ्यामात्मन्यग्निं³⁾ ध्यात्वोत्तरेणाग्निं⁴⁾ पात्रेभ्यः
 संस्तीर्य यथार्थं द्रव्याणि प्रयुनक्त्यश्मानमकृतं वासो ऽग्निनं
 मौञ्जी मेखलां त्रिवृतं ब्राह्मणस्य मौर्वीं राजन्यस्य सौत्री
 वैश्यस्य वैल्वं पालाशं वा दण्डं ब्राह्मणस्य नैयग्रोधं⁵⁾
 राजन्यस्यौडुम्बरं वैश्यस्यैकविंशतिदारुमिध्मं संनक्षत्याहु-
 तिपरिमाणं वा 'तस्मिञ्हुम्याः परिधीनुपसंनक्षति' दर्वीं⁶⁾
 कूर्चमाज्यस्यालीं प्रणीताप्रणयनं प्रोक्षणीपात्रमुपवेपं येन
 चार्थः सकृदेव⁷⁾ सर्वाणि यथोपपादं⁸⁾ वैतस्मिन्काले
 ब्रह्मा यज्ञोपवीतं कृत्वाप आचम्यापरेणाग्निमतिक्रम्य दक्षि-
 णतो ब्रह्मायतनात्पात्रं निरस्याप⁹⁾ उपस्पृश्याग्निमभिमुख
 उपविशत्यपरेणाग्निं प्राञ्जुष उपविश्य समावप्रहित्राग्रौ¹⁰⁾

1) G °uddhṛtyā°, Bh °uddhannyā°

2) Thus Bh and P1, G

°adhastā uttaro

3) Thus G, N °त्मन्यग्निं

4) Thus G Bh, N गृहीत्वो°

5) N नैयग्रोध, G naigreyam

6) G om darvīm

7) Thus N, G satud°

8) Thus N, G yathopapatam

9) Thus N Bh, G nirasya yajño-

pavitam kṛtvā

10) Thus N Pr, G Bh °aprachśannāgrau

दर्भौ प्रादेशमात्रौ पवित्रे कृतान्येन नखाच्छिद्वाद्भिरनु-
मृत्य ॥ २ ॥

पवित्रान्तर्हिते पात्रे ऽथ आनीयोपविन्नं पात्रं पूरयि-
त्वोदगग्राभ्यां पवित्राभ्यां त्रिरुत्पूय समं प्राणैर्धारयमाणो
ऽविपिच्चन्दरत्युत्तरेणाग्निं^{१)} प्रणीताः सादयित्वा दर्भैर-
पिदधाति^{२)} प्रणीतावत्प्रोक्षणीः संस्कृत्य विलवत्युत्ताना-
नि^{३)} कृत्वा विपायेष्मं त्रिः सर्वाभिः प्रोक्षति^{४)} दर्भौ
निदृष्ट्य^{५)} संमृत्य पुनर्निदृष्ट्य^{६)} निदधाति^{७)} संमार्गानभ्यु-
क्ष्याग्नावादधाति^{८)} पवित्रान्तर्हितायामाज्यस्थाल्यामाज्यं
निरुत्योत्तरेणाग्निमद्गारान्निवृक्ष्य तेष्वधिश्रित्यावद्योत्य दर्भ-
तरुणाभ्यां प्रत्यस्य त्रिः पर्याग्निं कृत्वोदगुदास्याद्गारान्प्र-
त्यूक्ष्योदगग्राभ्यां पवित्राभ्यां पुनराहारं त्रिरुत्पूय पवित्रे
अग्नावाधाय शम्याभिः परिदधात्यपरेणाग्निमुदीचीनकुम्भ्यां^{९)}
शम्यां निदधाति संस्पृष्टे मध्यमया प्राचीनकुम्भे^{१०)} दक्षि-
णामुत्तरां चापरेणाग्निमुदगग्रं^{११)} कूर्चं निधाय तस्मिन्प्रा-
चुल^{१२)} उपविशति^{१३)} यशोपवीतं कृत्वाथ आचम्य दक्षिणतः
कुमार उपविश्यान्वारभते^{१४)} ॥ ३ ॥

१) Thus Pr, Bh *apinann*, G *dhinann* 2) Thus Dh, G *bilava-*
tyatt in Ini, N *विलवत्युत्तानि* 3) Thus N Pr, G *nuphya* 4) G
**lumbhām*, N **lumbhe* 5) G **lumbhe* 6) Between *agnim*
and *udagagram* G has *in udina* 7) From **mukha* to the end of
the *kanjikā* G has but partly preserved the words in margin

अथ परिपिञ्चत्यदिते ऽनुमन्यस्वेति दक्षिणातो ऽनुमते
 ऽनुमन्यस्वेति पश्चात्सरस्वते ऽनुमन्यस्वेत्युत्तरतो देव
 सवितः प्रसुवेति समन्तमेवं कृत्वा परिपिञ्चति' कृतव-
 न्मन्त्रान्नमतीध्मं^{१)} त्रेधाभ्यज्य सकृदेवादधात्ययं त इध्म
 ५ आत्मा ज्ञातवेदस्तेन वर्धस्व चेन्द्रि वर्धय चास्मान्प्रजाया
 पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेनान्नाद्येन समेधय स्वाहेत्युत्तरं^{२)} परि-
 धिसंधिमन्ववकृत्य दर्वीं दक्षिणाप्राञ्चमासीनः संततमृजु-
 माधारमाधारयति प्रजापतिं मनसा ध्यायन्नं च स्वाहा
 करोति ' दक्षिणं परिधिसंधिमन्ववकृत्येन्द्राय स्वाहेति
 १० प्राञ्चमुदञ्चं संततमृजुमाधारमाधार्याज्यभागौ जुहोत्यग्नये
 मेधपतये स्वाहेत्युत्तरार्धपूर्वार्धे सोमाय मेधपतये स्वाहेति
 दक्षिणार्धपूर्वार्धे' तावन्तरेणोतरा आहुतोर्जुहोति' सर्वद-
 विहोमाणामेष कल्पो' मन्त्रान्ते नित्यः स्वाहाकारो'
 ऽमन्त्रास्वमुष्मै स्वाहेति यथादेवतमादिष्टदेवते^{३)} ' ऽयाना-
 १५ दिष्टदेवते^{४)} अग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहा प्रजापतये
 स्वाहा विश्वेभ्यो देवेभ्यः स्वाहाग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति'
 व्याहृतीभिर्जुहोत्येकैकशः समस्ताभिश्च' ॥ ४ ॥

1) Thus N and Bh, G *kṛtavanmantrānāmī*

2) Thus N G *svāhā karoh dakṣiṇam*, Bh Pr also *uttaram*

3) Thus N Bh Pr, G *yathādevateyam*

4) Thus N, G *yathā*

तत एता आहुतीर्जुहोति या तिरश्ची निपद्यसे ऽहं वि-
 धरणी इति । तां त्वा घृतस्य धारया जुहोमि वैश्वकर्मणां
 स्वाहा ॥ यानूची^{१)} निपद्यसे ऽहं संराधनी^{२)} इति । तां त्वा
 घृतस्य धारयाग्री संराधनीं^{३)} यजे स्वाहा ॥ संराधन्यै^{४)} देव्यै
 स्वाहा ॥ प्रसाधन्यै^{५)} देव्यै स्वाहा ॥ सदसस्पतिमद्भुतं
 प्रियमिन्द्रस्य काम्यम् । सनिं मेधामयासिपं स्वाहा ॥
 युक्तो बहू ज्ञातवेदः पुरस्तादग्ने विद्धि कर्म क्रियमाणं
 यथेदम् । त्वं भिषग्भेषजस्यासि कर्ता त्वया गा अश्वा-
 न्युरुपान्सनेम^{६)} स्वाहा ॥ आयुर्दा देव जरसं गृणानो
 घृतप्रतीको घृतपृष्ठो अग्ने । घृतं पिवन्नमृतं चारुं गव्यं^{१०}
 पितेव पुत्रं जरसे नयेमं स्वाहेत्यथ वाससो ऽत्नान्संमार्ष्टि
 या^{७)} अकृत्तन्नवयन्वा अतन्वत याश्च देवीरत्नानभितो
 ऽददत्त । तास्त्रा देवीर्जरसे संव्ययत्वायुष्मानिदं परिधत्स्व
 वास इत्यथैनं परिधापयति परिधत्त धत्त^{८)} वाससैनं शता-
 युषं कृणुत^{९)} दीर्घमायुः । बृहस्पतिः प्रायच्छद्वास एतत्सो-^{१५}
 माय रक्षे परिधानवा ३ ॥ जरां गच्छासि परिधत्स्व वासो

1) Thus Pr; G yānuca, N यानुसा

2) Thus Pr, G samrādhani,

N संराधनी 3) Thus Pr, G samrādhānīm; N corr

4) Thus N,

G Pr samrādhānyai

5) Thus N, G Pr prasādhānyai

6) G N

Pr *saneim

7) G om

8) Thus Pr, G N om. See SMB. I 16

HO I 4 2 Ap. MB. II 2 6.

9) Thus N Bh, G kṛṇuḥ

भवा कृष्टीणामभिशस्तिपावा । शतं च जीव शरदः
सुवर्चा रायश्च पोषमुपसंव्ययस्वेति' ॥ ५ ॥

परिहितमभिमन्त्रयते परीदं वासो अधिधाः¹⁾ स्वस्तये
ऽभूरापीनामभिशस्तिपावा । शतं च जीव शरदः पुट्टची-
र्वसूनि चार्यो विभज्जासि²⁾ जीवन्नित्यंथास्य³⁾ प्रथमवास्य-
मादत्ते यस्य ते प्रथमवास्यं कुरामस्तं त्वा विश्वे अवन्तु
देवाः । तं त्वा आतरः सुहृदो⁴⁾ वर्धमानमनुज्ञायन्तां
बह्वः सुजातमित्यथैनं मौड्या मेखलया त्रिवृता मध्यतः
संनक्षति या बृहती डुरिता रराणा शर्म ववृथं पुनती
न आगात् । प्राणापानाभ्यां बलमाभरन्ती⁵⁾ स्वसा देवानां
सुभगा मेखलेयमिति' ग्रन्थिं ग्रन्थाति प्राणानां ग्रन्थिरसि
स मा विस्रस इत्यंथाजिनमुत्तरं⁵⁾ परिधत्ते मित्रस्य चक्षु-
र्धरूपां बलीयस्तेजो यशस्वि स्यविरं समिद्धम् । अनाकूनस्यं
वसनं जरिष्णु परीदं वाङ्मयजिनं दधे ऽहमिति' जयाभ्याता-
नात्राद्रभृत इति कुत्वैता आहुतीर्जुहोति पूर्णा पश्चादिमं
मे वरुण तत्त्वा यामि त्वं नो अग्ने स त्वं नो अग्ने त्वमग्ने
अयास्ययाश्चाग्ने ऽस्यनभिशस्तीश्च यदस्य कर्मणो ज्यरीरिचं
प्रज्ञापत इत्युत्तमां हुत्वा गुरवे वरं ददाति' ॥ ६ ॥

1) Thus Pr, N वासोधिधा, G *vaso avidha*

*vibhajāsujivann**

2) Thus N Pr, G

3) Thus N, G *suhrdho* See Āp MB II 6 15

सुयुधो

4) Thus G, N P1 **āhanti*

5) G om *uttaram*

अपरेणाग्निं द्यान्दर्भान्पूर्वापरानुदग्ग्रास्तृणानि' तेषु
 पूर्वापरावुपतिष्ठेते' प्राशुखः प्रत्यशुखस्य हस्तं गृह्णीया-
 दित्येकं' प्रत्यशुखः प्राशुखस्येत्यपरमथैनयोः प्रैषकृदञ्ज-
 लो उदकेन पूरयत्यंवास्याञ्जलिनाञ्जलावुदकमानयति¹⁾
 ङं नो देवीरभिष्टय आप्रो भवन्तु पीतये । ङं योरभिस्त्रवन्तु⁵
 न इत्यंवास्य दक्षिणेन हस्तेन दक्षिणं हस्तमभीवाङ्गुष्ठ-
 मभीव²⁾ लोमानि²⁾ गृह्णाति देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे
 ऽश्विनोर्वाङ्गुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां हस्तेन ते हस्तं गृह्णामि
 सवित्रा प्रसूतः को नामासीत्यंसावितीतरः प्रत्याह' तस्य
 नामाभिषण्य जपत्यसौ सविता ते हस्तमग्रभीदग्निष्ट आ-¹⁰
 चार्यः कस्य ब्रह्मचार्यसि कस्मै³⁾ त्वा काय त्वा कमुप्रन-
 याम्यागता³⁾ मा रिपेण्यतः⁴⁾ प्रस्थावानो मावस्यातु⁵⁾
 समन्यवो दृढाश्चिदमरिष्णावः⁶⁾ कृणाश्चिदमरिष्णाव⁶⁾ आ-
 गत⁷⁾ संरभावहै⁸⁾ प्रेतो मृत्युं नुदावहै⁹⁾ न मृत्युश्चर-¹⁵
 तीह ॥ ७ ॥

1) Thus N, G 'asyāñjalīnānudakam'

2) Thus N Pr, G abhi-

śmīngūṣṭhalomāni

3) Thus Pr, G kaṣṇas teḍa lamupa*, N जग्ने

त्वा काय त्वागुद°

4) Thus G N Pr, but see RV VIII 29 1, SV I 401

5) Thus N Pr, G mārasthā

6) G dr̥thācudamarīṣṇavah kṛṣṇā-

chudamarīṣṇavah, N दृषदिगमविष्णाव वृणादिरुमविष्णाव ; Pr dr̥thāchā-

dyamarīṣṇavah kṛṣṇāchādyamarīṣṇavah

7) Thus N Pr, G ājantu

8) G Pr saṁrāvaḥkṛṣṇavah, N संरभावहै

9) Thus Pr, G nuḍāvāhe,

N नुदावहै

प्राणाय त्वाचार्याय परिददामि कुबेराय त्वा महाराजाय
 परिददामि तक्षकाय त्वा वैशालेयाय परिददाम्यग्रे त्वा
 परिददामि वायवे त्वा परिददामि सूर्याय त्वा परिददामि
 प्रजापतये त्वा परिददामि प्रजापत इमं गोपायामुमिति ^{१)}
 परिदायाथास्य ^{१)} दक्षिणमंसं प्रति बाहुमन्ववकृत्य ना-
 भिदेशमभिमृशति युवा सुवासाः परिवोत आगात्स उ
 श्रेयान्भवति ज्ञायमानः । तं धीरासः कवय उन्नयन्ति
 स्वाधियो ^{२)} मनसा देवयत्त इत्येथास्य दक्षिणं कर्णमाजंपति
 भूस्त्वयि दधामि 'भुवस्त्वयि दधामीत्युत्तरं' सुवस्त्वयि दधा-
 मीति दक्षिणमंयि वोत्तरमेव द्विः सकृदेव दक्षिणमथैन-
 मश्मानमास्थापयत्यातिष्ठेममश्मानमंश्मेव त्वं स्थिरो भव
 प्रमृणीहि डरस्यून्सकृस्व ^{३)} पृतन्यत इति 'ततः समिध-
 माधापयत्यग्रे समिधमाहारिपं ^{४)} वृहते जातवेदसे यथा
 त्वमग्रे समिधा समिध्यस एवं मानायुषा वर्चसा सन्या
 मेधया प्रजया पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेनान्नाग्नेन समेधय स्वाहे-
 त्येकामादधाति 'तिस्र एके' सप्तैके 'प्रदक्षिणमग्निं परिक्रम्य
 दक्षिणात उदगावृत्योपविश्योपसंगृह्य ^{५)} पृच्छति ॥ ८ ॥

1) Thus N, G *gopāyamūni paridāniyāthāsyā*

2) Thus N Pr, G *sāśayo*

3) Thus P1, G *tirasīyūn°*, N *डरस्यू°*

4) Thus G Pr, N °माहारिपं

5) G om °opavīṣy°

सावित्रीं भो अनुब्रूहीति 'तस्मै सावित्रीं पच्छो ज्वाह
 भूस्तत्सवितुर्वरेण्यं भुवो भर्गो देवस्य धीमहि सुवर्धिषो
 यो नः प्रचोदयादित्यथ द्वितीयं द्वे च व्याहृती सावित्रीं
 चार्धर्चशो ' ज्य तृतीयं सर्वाश्च व्याहृतीः सावित्रीं चा-
 नवानं ' पुरस्तात्प्रत्यङ्मुख्यैक आहुस्तां¹⁾ खल्विमां सा-
 वित्रीं संवत्सरदिक आहुर्द्वादशरात्रदिके त्रिरात्रदिके सद्य
 एके ' ज्यैनं पौरोडाशीयानां प्रथममुपकार्यत्वं यास्मै दण्डं
 प्रयच्छन्नाह ब्रह्मचार्यसि समिध आधेक्ष्यपो ज्ञान कर्म
 कुरु मा दिवा²⁾ सुपुष्या³⁾ भिक्षाचर्यं चराचार्याधीनो
 वेदमधीष्वेत्यं एवाचार्यकुले ज्ञीयादित्येकमपरं कामम-
 ज्ञीय्येति ह्यर्थो⁴⁾ भवतीति⁵⁾ शात्मलीमूलो भारद्वाजो
 वांयास्याष्टाचत्वारिंशद्वर्षाणि⁶⁾ पुराणं वेदब्रह्मचर्यं संप्र-
 दिशत्या घेदाध्ययनादित्येक आहुता गौदनकर्मणा इत्येके
 ज्यैनं दक्षिणे पाणावभिष्योत्याप्रयत्युदायुषा स्वायुषेत्या-
 दित्यमुदीक्षयति तच्चनुर्देवहितं⁷⁾ पुरस्ताच्छुक्रमुच्चरत्यज्ये 15
 शरदः शतं जीवेम शरदः शतं नन्दाम शरदः शतं⁸⁾
 मोदाम शरदः शतं भवाम शरदः शतं शृण्वाम शरदः

1) Thus N Bh, G ahurapastām

2) Thus N Pr, G divādirupthāh

3) Uncertain reading, G *svetithārtthobhavati, N *शेति दग्धेतिप्रगीति

4) N *त्विंशत्, G Bh *rimdatam

5) From derahitam unto jyoksa

G om

6) N om नदाग शरदः शतं, but see TĀ IV 42 5.

शतं प्रव्रवाम शरदः शतमजीताः स्याम शरदः शतं ज्योष्क
सूर्यं दृश इति' ॥ १ ॥

ततो भिक्षते यां मन्यत इयं मा^{१)} न प्रत्याख्यास्य-
तीति^{२)} 'तामाहृत्योपनिधायाचार्याय प्राह' तिस्रो भिक्षते
५ 'परिमिता वा' त्रिरात्रमक्षारलवणाश्वधःशायी भवत्यं-
थास्य चतुर्थ्या^{३)} मेधाजननं^{४)} कुर्वन्ति' यत्रैकमूलः पलाशः
प्राची वोदीचीं वा दिशं तं परिसमूह्य^{५)} प्रक्षाल्य
प्रदक्षिणमाज्येनाभ्यञ्जयति^{६)} सुश्रवः सुश्रवसं मा कुरु
यथा त्वं सुश्रवः सुश्रवा अस्येवं मां सुश्रवः सुश्रवसं कुरु
१० यथा त्वं सुश्रवो देवानां वेदेषु निधिगोपो अस्येवमहं
ब्राह्मणानां वेदेषु निधिगोपो भूयासमित्यंथास्य षोडश-
वर्षस्य गोदानं कुर्वन्ति' तस्य चौडेन कल्पो व्याख्यात'
एतावन्नाना सर्वान्केशान्वापयते' गुरवे गां वरं ददाति'
न प्राग्गोदानकर्मण स्नानीयमभिहरते न गन्धान्संवत्सरं
१५ कृतगोदानो ब्रह्मचर्यं चरत्यग्निगोदानो वा भवति' ॥ १० ॥

चत्वारि विवाहकरणानि वित्तं रूपं प्रज्ञा वान्धव-
मिति' तानि चेत्सर्वाणि न शक्नुयाद्वित्तमुदस्येततो रूपं'

1) Thus emended; G manyateyammālā, N मन्यते ऽय मा

2) N om इति

3) G Bh caturthām

4) G medhājnam

5) G ins. upari

6) Thus Bh, G *nābhyuñjapati, N °नाभ्याग्नपति

प्राज्ञायां च तु बान्धवे च विवदत्ते 'बान्धवमुदस्येदित्येक
 आङ्गुरं प्रज्ञेन हि कः संवासो ' ज्यैतदपरं न खल्विय-
 मर्थेभ्य ऊच्यते ¹⁾ ' प्रजननार्थो ²⁾ ज्ञायां प्रधानः ³⁾ ' स यो
 ज्ञः संलक्षणाय ⁴⁾ स्यात्स ⁵⁾ तामावहेत यस्यां प्रशस्ता
 ज्ञायेरन्नं स्वपत्नीमुपगृहीत न चरती ' प्रथममभ्यागच्छं-
 स्तां ⁶⁾ मङ्गल्यानि परिपृच्छेद्यंतुरो लोष्ठानादुरेदेलोष्टं ⁷⁾
 गोमयलोष्टं सीतालोष्टं ⁸⁾ श्मशानलोष्टमिति ' तामाहृषा-
 मेकमादत्स्वेति ' सा चेदेलोष्टमाददीताध्यापकं यापन्नूकं
 जनयिष्यतीति विद्याग्यंदि गोमयलोष्टं बहुपशुं जनयि-
 ष्यतीति विद्याग्यंदि सीतालोष्टं कृटराधिकं जनयिष्यतीति ¹⁰⁾
 विद्याग्यंदि श्मशानलोष्टमादह्मनशीक्षणी ⁹⁾ परिह्रियतेति ⁹⁾
 विद्यात्रैनामुपगृहीताय खलु वरूनि लक्षणाणि भवन्ति '
 श्लोकं ¹⁰⁾ तु लाक्षणा ¹¹⁾ उदाहरन्ति यस्यां मनो ज्ञुर्मते ¹²⁾
 चक्षुश्च प्रतिपद्यते ¹³⁾ । तां विद्यात्युपलक्ष्मीकां किं ज्ञानेन

1) Thus MSS.

2) Thus N, G *prajñanārtho*

3) Thus G, N

प्रथमम्

4) Thus N Bh, G *samlakṣya*

5) Thus N Bh,

G om. *sa*6) G **gachānna* N **gachāna* Bh **gachānna*

7) Thus

N Dh; G **cedalōṣṭam*8) Thus N, G **śakalōṣṭam*

9) Uncer-

tain reading. G **ādahanaśīṣṇī parikhyāteti*, N **madhān* परिह्रियतेति; Ph*ādahanaśīṣṇī parikhyāteti*10) Thus Bh, G *ślokan* N *श्लोक*

11) G

lakṣmā N *लाक्षणा* Bh *lakṣmā*12) Thus G, N *अभिर्मते*

13) Thus

G, N *प्रतिपद्यते*

करिष्यतीत्युदगयन उपगृहीत' विज्ञायते उदगयनं देवानामिति' दैवं पुनरिदं कर्म' ॥ ११ ॥

दक्षिणायन^{१)} इत्यपरं' विज्ञायते दक्षिणायनं पितृणामिति' पितृसंयुक्तं पुनरिदं कर्म' पूर्वपक्ष उपगृहीत'
 ५ विज्ञायते पूर्वपक्षो देवानामिति' दैवं पुनरिदं कर्मापरपक्ष इत्यपरं' विज्ञायते अपरपक्षः पितृणामिति' पितृसंयुक्तं पुनरिदं कर्म' पूर्वाह्न उपगृहीत' विज्ञायते पूर्वाह्ने देवानामिति' दैवं पुनरिदं कर्म' मध्यंदिन उपगृहीत' विज्ञायते मध्यंदिनमृषीणामित्यृषिसंयुक्तं पुनरिदं कर्माथापि
 १० विज्ञायते तस्मान्मध्यंदिने सर्वाणि पुण्यानि संनिपतितानि भवन्तीत्यं पराह्न उपगृहीत' विज्ञायते अपराह्नः पितृणामिति' पितृसंयुक्तं पुनरिदं कर्माथापि विज्ञायते भगस्यापराह्न इति' भगसंयुक्तं पुनरिदं कर्माथापि विज्ञायते तस्मादपराह्णे कुमार्यो भगमिच्छमानाश्चरन्तीति^{२)} पुण्याह्न उप-
 १५ गृहीतापि वै खलु लोके पुण्याह्न एव कर्माणि चिकीर्षन्ते' तस्मादक्षीलनामंश्चित्रे नावस्येन्न यजेत' यथा पापाह्णे कुरुते तादृगेव तदिति परिचष्ट एव पापाह्नं' विज्ञायते तु खल्वेकेषामिन्वकाभिः प्रसृज्यन्ते^{३)} ते वराः प्रतिनिन्दिता

1) Thus N, G *dakṣiṇāyā*

2) Thus N, G **ichśamānāyāśc**

3) G *prasayante*, N प्रसृज्यन्ते; Bh *prasajyante*. See Ap G II 16.

मघाभिर्गावो^{१)} गृह्यन्ते पाल्गुनीभ्यां व्यूह्यत^{२)} इति^{३)} 'घां
कामयेत इहिरं प्रिया स्यादिति तां निध्यायां दद्या-
त्प्रियैव भवति नैव तु पुनरागच्छतीति विज्ञायते' ॥ १२ ॥

तत आह स्नापयतेनामिति 'स्नातयै वाससी प्रयच्छति
या अकृत्तन्नवयन्त्या अतन्वत याश्च देवीरत्नानभितो ऽदत्त ।
तास्त्रा देवीर्जरसे संव्ययत्वायुष्मतीदं परिधत्स्व वास
इत्येनां परिधापयति परिधत्त धत्त वाससेनां गतायुषीं
कृणुत दीर्घमायुः । वृहस्पतिः प्रयच्छद्वास एतत्सोमाय
रक्षे परिधातवा उ ॥ जरां गच्छासि परिधत्स्व वासो
भवा कृष्टीनामभिगस्तिपावती^{४)} । जतं च जीव जरदः^{५)}
सुवर्चा रायश्च पोपमुपसंव्ययस्वेति^{६)} परिहितामभिमन्त्र-
यते परीदं वासो अधिधाः स्वस्तये ञ्भूरापीनामभिग-
स्तिपावती । जतं च जीव जरदः पुष्टचीर्वसूनि चार्या^{७)}
विभजासे जीवतीत्यंघास्या अग्नेण ज्ञातिकुलमग्निमुपसमा-
धायाधारावाधार्याज्यभागौ जुहोत्यग्नये जनिविदे^{८)} स्वा-
हेत्युत्तरार्धपूर्वार्धं सोमाय जनिविदे स्वाहेति दक्षिणार्ध-
पूर्वार्धं' तत^{९)} एता आहुतीर्जुहोति भूः स्वाहा भुवः

१) G Bh *malhāḍāhu*, N om 2) G *vyūhyate*, N उह्यत 3) G
om 4) Thus Fr G *pāraṣi* N पात्रासी 5) N Bh give the
precedent mantra's *śakalaspṛ̥ṣṭhena*, G *pratikṣena* 6) Thus G N वास
7) Thus N Bh, G om from *janivede* unto *śāheta* (I 1C). 8) Thus N, G *ta*

स्वाहा सुवः स्वाहा भूर्भुवः सुवः स्वाहा ॥ या तिरश्ची
यानूची संराधन्यै^{१)} प्रसाधन्यै^{२)} सदसस्पतिं युक्तो वरु
ज्ञातवेद इति' जयाभ्यातानात्राद्रभृत इति ऊचैता आ-
हुतीर्जुहोति ॥ १३ ॥

- ५ अग्निरैतु^{३)} प्रथमो देवतानां सो ऽस्यै प्रजां मुञ्चतु^{४)}
मृत्युपाशात् । तदयं राजा वरुणो ऽनुमन्यतां यथेयं स्त्री
पौत्रमघं न रोदात्स्वाहा ॥ इमामग्निस्त्रायतां गार्हपत्यः
प्रजामस्यै नयतु दीर्घमायुः । अशून्योपस्था जीवतामस्तु
माता पौत्रमानन्दमभिप्रबुध्यतामियं स्वाहा ॥ मा ते गृहे
१० निशि घोष उत्थादन्यत्र त्वदुदत्यः संविशन्तु । मा त्वं
विकेश्युर आवधिष्ठा जीवपत्नी पतिलोके विराज पश्यन्ती
प्रजां सुमनस्यमानां स्वाहा ॥ यौस्ते पृष्ठं रक्षतु वायुद्वय
अश्विनौ च स्तनं धयन्तं^{५)} सविताभिरक्षतु । आ वाससः
परिधानाद्गृहस्पतिर्विश्वे देवा अभिरक्षन्तु पश्चात्स्वाहा ॥
१५ अप्रजस्तां^{६)} पौत्रमृत्युं पाप्मानमुत बाधम् । शीर्ष्णाः^{७)} स्रज-
मिवोन्मुच्य द्विषद्भ्यः प्रतिमुञ्चामि पाशं^{७)} स्वाहेति' पूर्णा

1) Thus Pr, G samrūdhinyai

2) Thus N Pr, G prasādhinyai sādā

3) Thus N Pr, G Bh °etu

4) G muñcati, N मुञ्चतु

5) G dhanantam, N पवधत, but see Āp MB I 4 10

6) Thus N Pr, G apraśastām

7) Thus G Pr, N पाप, see HG I 49 7

पश्चादिमं^{१)} मे वरुण तत्त्वा यामि त्वं नो अग्ने स त्वं
नो अग्ने त्वमग्ने अयास्ययाश्चाग्ने ऽस्यनभिःशस्तीश्च यदस्य
कर्मणो ऽत्यरीरिचं प्रजापत इत्युत्तमां ऊत्वा गुरवे वरं
ददाति' ॥ १४ ॥

अपरेणाग्निं^{२)} दद्यान्दर्भान्पूर्वापरानुदगग्रान्स्तृणाति' ६
तेषु पूर्वापरावुपतिष्ठेते' प्राङ्मुखः प्रत्यङ्मुखः कृत्तं गृह्णी-
यादित्येकं' प्रत्यङ्मुखः प्राङ्मुखः इत्यपरमथैनयोः प्रैषकृ-
दञ्जली उदकेन पूरयत्ययास्याञ्जलिनाञ्जलावुदकमानयति
शं नो देवीरभिष्टय आपो भवन्तु पीतये । शं योरभिमवन्तु
न इत्ययास्या दक्षिणेन कृत्तेन दक्षिणं कृत्तमभीवाङ्गुष्ठ- १०
मभीव लोमानि गृह्णाति देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे
ऽश्विनोर्ब्राह्म्यां पूष्णां कृत्ताभ्याम् ॥ कृत्तेन ते कृत्तं
गृह्णामि सौभगत्वाय मया पत्या जरदष्टिर्यथासः । भगो
अर्यमा संविता पुरंधिस्ते त्वा देवा अटुर्मह्यं पत्नीम् ॥
अथोरचंनुरपतिष्येधि शिवा पशुभ्यः^{३)} शतमा प्रजाये । १५
नुरपविर्द्गारिभ्यो जीवसूर्वरिसूः स्योना मह्यं त्वाटुर्गार्हप-
त्याय देवाः ॥ तां नः पूषज्जिह्वतमामेयस्व यस्यां वीतं

1) Thus N, G abbreviates, see I 6

2) Thus N; G again abbreviates, see I 7.

3) Thus N, G Pr patibhyah

मनुष्या वपन्ति । या न^{१)} ऊह उशती विस्रयाति^{२)}
यस्यामुशन्तः प्रहरेम शेफम्^{३)} ॥ १५ ॥

सोमः प्रथमो विविदे गन्धर्वस्ततो ऽपरः । तृतीयो
अग्निष्टे पतिस्तुरीयस्ते मनुष्यजाः ॥ सोमो ददद्गन्धर्वाय
५ गन्धर्वो ऽग्नये ददत्^{४)} । रयिं च पुत्रांश्चादादग्निर्मह्यमथो
इमाम्^{५)} ॥ सरस्वति प्रेदमव सुभगे वाजिनीवति^{६)} ।
तां त्वा विश्वस्य भूतस्य प्रगायामस्यग्रत इत्यथैनौ ब्रह्मा-
भिमन्त्रयते समितं संकल्पेथां^{७)} सं वां सृजामि हृदये ।
संसृष्टं मनो अस्तु वां संसृष्टः प्राणो अस्तु वामित्वथैना-
१० मश्मानमास्याप्रयत्यातिष्ठेममश्मानमश्मेव त्वं स्थिरा भव ।
प्रमृणीहि^{८)} डुरस्यून्सहस्व^{९)} पृतनायत इति^{१०)} । प्रद-
क्षिणमग्निं परिणयति विश्वा उत त्वया वयं धारा उदन्या
इव । अतिगाहेमहि द्विष इत्यथास्या भ्राताञ्जलिनाञ्जला-
वुपस्तीर्णाभिघारितान्लाजानावपतीयं^{११)} नार्युपव्रूते ऽग्नौ
१५ लाजानावपत्ती । दीर्घायुरस्तु मे पतिरेधन्तां ज्ञातयो

1) Thus N Pr, G ta

2) G *visrayātai*, N विस्रयाति; Pr *visrayātam*

3) Thus G Pr, N शेष

4) Thus N Pr, *dadat*

5) Thus G, N

Pr *paśūmśca mahyam putrāmścāgnirdadātva*tho tvām

6) Thus Pr,

G N **rafi*

7) Thus N Pr, G *sakalpayaatām*, Bh *samkalpayathām* See

TS. IV. 2. 5. 1

8) Thus Pr, G N *pravernti*

9) Thus N Pr,

G *tirasyūn**

10) Thus Pr, G N *pṛtandyaatā*

11) G *ins*

nārīti | *ayan*, see introd

मधु हे^{१)} मध्वागाहे जिह्वा मे मधुवादिनी । मुखे मे
सारधं मधु दत्सु संवननं कृतम् ॥ चाक्रवाकं^{२)} संवननं
यन्नदीभ्य उदाहृतम् । यदेवगन्धर्वी^{३)} वित्तस्तेन^{३)} संव-
निनौ स्वः^{४)} । मां चैव पश्य सूर्य च मान्येषु मनः^{५)}

५ कृथा इति' ॥ १७ ॥

अथास्याः स्वधितिं मूर्ध्नि धारयन्धिरण्यं वोदकुम्भेना-
वसिञ्चत्यापो हि ष्ठा मयोभुव इति तिसृभिर्धिरण्यवर्णाः
शुचयः पावका इति चतसृभिः पवमानः सुवर्जन इत्ये-
तेनानुवाकेनावसिच्य^{६)} यथार्थं वहत्युक्ष्यमानामनुमन्त्र-
१० यते^{७)} ये वध्वश्चन्द्रं वहतुं यद्मा यन्ति जनामनु^{८)} ।
पुनस्तान्यज्ञिया देवा नयन्तु यत आगता इत्यथैनां गृह्णा-
नुक्ष्यानडुहे रोहिते चर्मण्युपवेशयतीह गावो निषी-
दत्विकाश्चा इह पुरुषाः । इहो सहस्रदक्षिणोऽभि पूषा
निषीदत्वित्यथैनामाग्नेयेन स्थालीपाकेन याज्ञयत्यथैतस्य
१५ स्थालीपाकस्योपहृत्याभिधार्य जुहोत्यग्ने स्वाहाग्रयेऽग्नि-

1) Thus N, G ge 2) N चक्रवाक, G cākravā am 3) Thus
G N, Bh 'gandharvā See IIG I 24 G, Baudh G I 6 yadasttau de-
vagandharvau 4) Thus G Pr, N स्वके. See IIG I 24 G 5) Thus
P, G manamākrchā, N मम कृथा 6) G om nuakenū 7) Thus
N, G 'upyamānum', Bh P, 'ūhyamānām' 8) N त्रासामा, G
vaśumanu See RV X 85 31, Āp MB I 6 9

वते स्वाहाग्नये ज्ञादाय स्वाहाग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति ¹⁾
 यावज्जीवमेतमग्निं त्रीहिभिर्यवैर्वा सायं प्रातः परिचर-
 त्यग्ने स्वाहेति सायं पूर्वामाहुतिं जुहोति 'प्रजापतये
 स्वाहेत्युत्तरां' सोरो पूर्वा प्रातरैके समामनन्त्यैप्रासनो ²⁾
 नित्यो धार्यो 'जुगतो मन्यः श्रोत्रियागाराद्धार्यो' ³⁾
 अन्यतरस्य चैतदहुरपवासः ³⁾ ॥ १८ ॥

अष्टम्यः ⁴⁾ पर्वाणि ⁵⁾ चोपवसत्यग्नेयेन ⁶⁾ स्यालीपाकेन
 पर्वसु पज्जते 'वाग्यत आस्त' ⁷⁾ आ ⁷⁾ नक्षत्राणामुदयादु-
 दितेषु नक्षत्रेषु वत्समन्वारभ्योत्थापयत्युदायुषा स्वायुषे-
 त्यैनां ध्रुवमरुन्धतीमन्यानि च नक्षत्राण्यभिवीक्षयति ¹⁰⁾
 नमो ब्रह्मणे ध्रुवायाच्युतायास्त्रित्येतेनानुवाकेन ⁸⁾ 'ध्रुव-
 मुपतिष्ठते ध्रुवक्षितिर्ध्रुवयोनिर्ध्रुवमसि ध्रुवत' ⁹⁾ स्थितम् ।
 त्वं नक्षत्राणां मेत्यसि ¹⁰⁾ स मा पाहि पृतन्यत इति '
 सप्तर्षयः प्रथमां कृत्तिकानामरुन्धती ध्रुवतां ये ह नि-
 न्तुः ¹¹⁾ । पट्टिका मुख्ययोगं वदन्तीयमस्माकं श्रावणवृ- ¹³⁾

1) Between *asāheth* and *yītraj* G ins. *eythrit/hirgukhu* 2) Thus N, G **aupāsane* 3) Thus N, G *ra tad* 4) Thus G Bh N
 पट्टिका 5) Thus G N, Bh *paream*. Baudh. G II 12 *paream cāg-*
nyasthithipākah 6) Between **etasty* and *agnyeṇa* G ins. *athandm*.
 See III 1 23. 7 7) Thus N Bh G *ast* 8) Thus N Bh Pr
 G *dhanast* 9) Thus MSS 10) Thus N, G *medhya* Pr *medhyam*
 11) Thus N, G *nanjui*

मीत्यरुन्धतीं ' त्रिरात्रमक्षारलवणाशिनावधःशायिनौ ब्र-
 ह्मचारिणौ भवतो ' ज्य चतुर्थ्यामपररात्रे^{१)} उत्तरागारे
 अग्निमुपसमाधाय जयाभ्यातानान्राट्रभृत इति कुर्वेता आ-
 हुतीर्बुहोत्यग्ने प्रायश्चित्ते त्वं देवानां प्रायश्चित्तिरसि ब्रा-
 ५ ह्मणस्त्वा नाथकामः प्रपद्ये । यास्यां पतिघ्नो तनूः प्रजाघ्नी
 पशुघ्नी लक्ष्मिघ्नी जारघ्नीमस्यै तां कृणोमि स्वाहा ॥
 वायो प्रायश्चित्त आदित्य प्रायश्चित्ते प्रजापते प्रायश्चित्ते त्वं
 देवानां प्रायश्चित्तिरसि ब्राह्मणस्त्वा नाथकामः प्रपद्ये ।
 यास्यै निन्दिता^{२)} तनूस्तममितो नाशयामसि स्वाहे-
 १० ति ' ॥ ११ ॥

अथैनां तूष्णीं हिंकृत्य वाग्यत उपेत्यामूहमस्मि सा
 त्वं गौरहं पृथिवी त्वं सामाहमृक् तवेहि संभवात्र सह
 रेतो दधावहै पुंसे पुत्राय वेत्तवै रायस्योपाय सुप्रजास्त्वाय
 सुवीर्यायेत्यंधास्या अपवृत्तार्थो अपवृत्तार्थायै^{३)} मुखेन मुखं
 १५ संनिधाय प्राणित्येतं^{४)} प्राणमपानिहीति ' तं सा प्रत्यपा-
 नित्यंधास्या आचातोदकायै^{५)} पाणी प्रक्षाल्याभिमृशति
 करदधच्छ्वेन वा पञ्चशाखेन हस्तेनाविद्धिपावता सा-

1) Thus N, G *caturthām*°, Pr °*pararātrau*, Bh *apararātre*

2) Thus N Bh Pr; G *niṇḍitā* 3) G *pravṛttārthāyām*, N *प्रवृत्तार्थायै*;

Bh *apavṛttārthāyā*

4) G *pranipatyai*°, N *प्रणित्ये*°

5) Thus G

N, Bh °*odakāyāh*

कृत्रेण ¹⁾ यणस्विनाभिमृणामि सुप्रज्ञास्त्रायेति भसदेणं ' यदा मलवद्वासा स्यादथैनां ब्राह्मणप्रतिपिद्वानि व्रतानि संजास्ति यां मलवद्वाससमिति ' चतुर्थी ²⁾ म्नातां प्रयत-
वस्त्रां ब्राह्मणसंभाषां ³⁾ सं ते मनसा मन इत्येतेनानुवा-
केनोपसंविशति ' सर्वाण्युपायनानि मलवन्ति भवन्तीत्या-
श्रमरथ्यो ' यच्चादौ यच्चर्तावित्यालेखनः ' ॥ २० ॥

अथास्याः प्रथमगर्भिण्याश्चतुर्वे मासि सीमलं कुर्वन्त्या-
पूर्यमाणपक्षे पुण्ये नक्षत्रे पयसि स्यात्सीपाकं अथयिवा-
लरागारे ऽग्निमुपसमाधाय जयाभ्यातानात्राद्रभृत इति
हुवैता आहुतीर्जुहोति भूर्भुवः सुवः प्रज्ञापत ⁴⁾ इति ⁴⁾ ¹⁰
चतस्रस्त्रैण्य गल्लव्या त्रीणि ⁵⁾ दर्भपुत्रीलानि ⁵⁾ गला-
लुग्रप्तमित्युपनियम्योर्ध्व ⁶⁾ सीमलमुन्नयति भूर्भुवः सुवो
राक्षामहं यास्ते राके ॥ सोम एव नो रजित्याहुर्ब्रा-
ह्मणीः ⁷⁾ प्रज्ञाः । विवृत्तचक्रा आमीनास्तोरिणा यमुने
तवेतिं तीरिणासी तवेति वा यस्यास्तोरि वसति ' पुर- ¹⁵
स्तादग्नेरेतानि निधाय त्रीनोदनानुद्धृत्य सर्पिपोपसिच्यो-
पनिधायुद्वारात्रं चतुर्व ' तेषामेकैकमवेक्षमाणां ⁸⁾ पृच्छति

1) Thus Pr, G \ *śahasrena*3) Thus G, \ *ब्राह्मण*5) Thus G, \ *त्रिभिर्गुण्यो*7) G N om the *usarga*2) Thus N G *caturthām*4) Thus N Ph G *prajapatim*6) Thus G Bh \ *°यतिरथा*8) Thus Bh Pr G *°mānā*, \ *°माणां*

किं पश्यसीति ' पुत्रांश्च पशूंश्चेति प्रत्याह^{१)} ' तेषामेकं
ब्राह्मणान्भोजयेदेकं^{२)} ब्राह्मणारिकं^{३)} सह कुमारैः सा
प्राश्नाति ' वाग्यत आस्त आ नक्षत्राणामुदयादुदितेषु
नक्षत्रेष्विति समानम् ' ॥ २१ ॥

५ अथ पुंसवनं तृतीये मासि चतुर्थादौ वा तिथ्येण वा
हस्तेन वानुराधैर्वीक्ष्यैर्वी प्रोष्ठपदैर्न्यग्रोधावरोधमाहृत्या-
नवस्नातया कुमार्या दृषत्पुत्रे^{४)} दृषत्पुत्रेण^{४)} पेषयित्वा-
त्तरागरे ऽग्निमुपसमाधाय जयाभ्यातानात्राद्रभृत इति
हुत्विता^{५)} आहुतीर्जुहोति^{५)} यस्त्वा हृदा किरिणेति चतस्रो'
१० ऽपरेणाग्निं प्राचीमुत्तानां^{६)} निपात्याद्यास्या दक्षिणे ना-
सिकाहिद्रे ऽङ्गुष्ठेनानुनयति पुंसवनमस्यमुष्या इति ' सा
हेत्याह ' पुमांसमेव जनयत्यथ क्षिप्रंसुवनं ' यज्ञोपवीतं
कृत्वाप आचम्यानाप्रतिन शरावेणानुस्त्रीतसमुदकमाहृत्य
पत्तस्तूर्यन्ती निधाय मूर्धञ्छोष्यन्तीमभिमृशति^{७)} ' दशभि-
१५ स्त्वाङ्गुलिभिरभिमृशामि^{८)} दशमास्याय सूतवा^{९)} इत्यथैना-
मद्विरवोक्षति यथैव वानः पवते यथा समुद्र एजति ।

1) Thus N, G *pratyītyīma*

2) Thus G N Bh, Pr *brāhmanam*^०

3) Thus G Bh, N *ब्राह्मणो चेक*, Pr *brāhmaṇīm ekaṁ*

4) Thus Pr,

G Bh *dr̥ṣakpu*^० N *उदयपु*^०

5) G *hutiṁtāhuti*^०

6) Thus N Bh,

G *pr̥cīnam*^०

7) Thus N Bh, Pr *koṣyantīm*, G **koṣyantīm*^० See Āp

G 14 14

8) G Bh *daśabhuṅgāmgulibhir*^० N Pr *daśabhuṅgāmgulibhir*^०

9) Thus N, G Pr *sūtava*

एवं कुमार एतत्तु सह जरायुणावपद्यतामित्यर्थं यद्यपरा¹⁾
 न¹⁾ पतित्पाणिनोदकमादाय¹⁾ मूर्धन्येनामवसिञ्चेत्तिलदे-
 ज्वपद्यस्व न मांसमसि नो दलमवपद्यस्वासाविति²⁾
 यदि³⁾ गर्भः स्रसेदद्रेण पाणिना त्रिवर्ध्वं नाभेरुन्मृजेत्य-
 राञ्चं⁴⁾ त्वा नार्वाञ्चं⁵⁾ त्वष्टा वध्नातु बन्धनैः । स ऋतूनु-
 पजेष्व⁶⁾ दशमासो ज्वीरहेति ' ॥ २२ ॥

विज्ञातायाः⁷⁾ परिदां करोति ' दक्षिणार्धे जगारस्वा-
 ग्निमुपसमाधाय सर्पपान्फलीकरणमिश्रानजलावधुष्य जु-
 होति णण्डो⁸⁾ मर्क उपवीरस्तुण्डिकेर उन्तूखलः ।
 च्यवनो नश्यतादितः स्वाहेत्येवं द्वितीयमेवं तृतीयामं-¹⁰⁾
 थापरां केजिनी⁹⁾ श्वलोमिनी खन्नात्रोजोयकाजिनी¹⁰⁾ ।
 अपेत नश्यतादितः स्वाहेत्येवं द्वितीयमेवं तृतीयामंथा-
 परामर्यमाः⁹⁾ कुम्भीयात्रः¹¹⁾ पात्रपाणिर्निपुणिः¹²⁾ ।
 अपेत¹³⁾ नश्यतादितः स्वाहेत्येवं¹⁴⁾ द्वितीयमेवं तृती-

1) Thus Bh, G *yad jayamānatā*, N *पतोत्पा* 2) Thus MSS, read perhaps with Baudh G VII 2 *avapadyanta vasyā it* 3) G om

4) Thus Bh Pr, G N *parā ita* 5) G *nirvāṇa*, N *नरिञ्चि*, Bh Pr *nirvāṇa* 6) Thus Pr, G *upavāṇa*, N *पुग्ने* - 7) Thus N

Bh, G *ni* 8) See HG II 3 7 PG I 16 23, Ap. MB II 13 8

9) G om from *ketni* unto *aryamnah* 10) N *पराजोय*, Pr *kha-*

jyapola 11) Thus G Bh Pr N *कुम्भी तदो पात्र* 12) Thus N

Pr, G *pāṇinipūṇi* 13) Thus G Pr N *पेत* 14) G om from

ityena unto *marāṇasat*

यामंथापरां¹⁾ मिश्रवाससः कौवेरका रक्षोरजिन प्रेषिताः ।
 ग्रामं सजानयो²⁾ गच्छतीच्छतो ऽपरिदाकृतान्स्वाहा ॥
 एतान्ध्रतैतान्गृह्णीतित्ययं³⁾ ब्राह्मणो दूतः । तानग्निः पर्य-
 सरत्तानिन्द्रस्तान्वृहस्पतिः । तानदं⁴⁾ वेद ब्राह्मणः
 ५ प्रमृशतः कूटदत्तान्विकेशान्त्वन्म्वनस्तनान्स्वाहा⁵⁾ ॥ नक्तं-
 चारिण⁶⁾ उरस्पेशाञ्छूलदृस्तान्कपालपान्⁷⁾ । पूर्व⁸⁾
 एषां पितृत्युच्चैः⁹⁾ श्राव्यकर्णकः । माता जनन्या सर्पति
 ग्रामे विधुरमिच्छती¹⁰⁾ स्वाहा ॥ प्रदोषचारिणी¹¹⁾ स्वसा
 संधिना प्रेक्षते कुलम् । या स्वपत्नं बोधयति यस्यै
 10 विज्ञातायां मनः¹²⁾ । तासां त्वं कृष्णवर्त्मने लोमानं
 दृढयं यकृत् । अग्ने अक्षीणि निर्दह स्वाहेत्येवमेव नि-
 ष्क्रामति च प्रपद्यामाने चावपताहरहरा निर्दशताया¹³⁾
 इति' ॥ २३ ॥

सा¹⁴⁾ यदि पुमांसं जनयति तमभिमृशति वृधदिति¹⁵⁾
 15 मध्यमं पलाशपलाशं संवेद्य तेनास्य दक्षिणं कर्णमाजपति

1) G om from stycam unto misraśasah 2) Thus G, N सजानयो
 3) Thus N Pr, G °ghnatayitūn° 4) Thus N, G °aha 5) G °vi-
 kesallambana°, N °विशेषालम्बना° 6) Thus N Bh, G natīn°
 7) Thus N, G °ñchīṭya° 8) Thus N, G parva 9) Thus G, N
 पितृत्यु° 10) Thus G, N विधुरमि° 11) Thus G Bh, N °धारिणी
 12) Thus N, G enah 13) Thus G Bh, N निर्दश°; Pr mrdha°
 14) Thus N Pr, G rasi 15) Thus Pr, G vṛthad°, N वृथदि°

भूस्त्वयि दधामीति ' भुवस्त्वयि दधामीत्युत्तरं ' सुवस्त्वयि
 दधामीति दक्षिणमपि वोत्तरमेव द्विः सवृदेव दक्षिणम-
 धैनमभिमन्त्रयते ऽग्ना भव परशुर्भव हिरण्यमस्तृतं भव ।
 वेदो वै पुत्रनामासि स जीव गरदः गतम् ॥ मेधां ते
 देवः सविता मेधां देवी सरस्वती । मेधां ते अश्विना-
 वुभावाधत्तां पुष्करम्बजौ । वेदो वै पुत्रनामासि स जीव
 गरदः गतमित्यधैनं दधि मधु घृतमिति संसृज्य त्रिभिर्द-
 र्भपुञ्जोलैर्हिरण्येन वा त्रिः प्राणयत्पयां^{१)} त्र्यौषधीनां रसं
 प्राणयाम्यायुर्वर्चो यशो मेधां त्वयि दधामि सवित्रा प्रसू-
 तस्त्वष्टा वीरमधात्स मे गतायुरेधि^{२)} भूर्भुवः सुवरि-^{१०}
 त्यंवास्य दक्षिणेन हस्तेन दक्षिणं हस्तमभीवाद्गुष्ठमभीव
 लोमानि गृह्णात्यग्निरायुष्मानित्येतैर्मल्लैर्नवनैतिन पाणी
 अभ्यज्य^{३)} हिरण्यं हस्ते कृत्वा ॥ २४ ॥

अग्नौ प्रताप्याभिमृशत्यग्नेस्त्वा^{४)} तेजसा सूर्यस्य^{५)} वर्च-
 सेन्द्रस्येन्द्रियेण विश्वेषां त्वा देवानां क्रतुनाभिमृशामि ॥ २५
 अद्गादद्गात्संभवसि रुदयादधि जायसे^{६)} । आत्मा वै पुत्रना-

1) Thus Pr, G N prakṣyantye

2) Thus N Pr, G *etudhi

3) Thus Pr, G alhyarecya N अभिमृश

4) Thus Pr, G *agnestā, N अग्ने

5) Thus N Pr, G sūryya

6) Thus N, G atthajātaye

मासि स जीव शरदः शतमित्यथैनं^{१)} वात्सप्रेणाभिमृशति
 दिवस्परीत्यनुवाकेन^{२)} यत्र जेते तदभिमृशति वेद ते भूमि
 हृदयं दिवि चन्द्रमसि श्रितम् ।^{३)} विदामृतस्य^{४)} गोप्ता^{५)}
 माहं^{६)} पौत्रमघं रुदमित्यथैनं मातुरूपस्य आदधाति मा
 ते पुत्रं^{७)} रक्षो वधीन्मा^{८)} धेनुरत्यासारिणी । प्रिया धनस्य
 भूया एधमाना^{९)} स्वे वश इति^{१०)} स्तनं प्रतिधापयत्ययं
 कुमारो जरां धयतु दीर्घमायुः । तस्मै त्वं स्तनं^{११)} प्रज्या-
 यायुर्वचो^{१२)} यशो वलमिति^{१३)} संविष्टाभ्यां परिदां करोति
 नामयति न रुदति यत्र वयं वदामसि यत्र चाभिमृशा-
 मसीति^{१४)} शिरस्त उदकुम्भं निदधात्पापः सुप्तेषु जाग्रत
 रक्षांसि निरितो^{१५)} नुदध्वमिति^{१६)} नैतासामपामुदकार्य
 कुर्वत्ययं यदि चिरं^{१७)} न विजायते^{१८)} सजमेनां दर्शयेत्य-
 रिमुक्तायां क्षिप्रमेवोपनिर्हरेद्यंदा^{१९)} यदा सूतिसारोगः^{२०)}

१) After °तिथि N ins. गोभयं --- धिष्यमनार्थायात्र --- मेधां ते देव, सज्जि
 मेधा देवो शरदो मेधां ते अशिता उतावाधत्र पुत्रमगो । देवो दे पुत्रमगमि
 त जीव शरदः शतमित्य

२) G *radāhasya gopāmahan*, N *वेदामृतस्य गोप्ताहारः*, Pr *vedāmr̥tasya gopāham* See SMB I 5 11 *vedāmr̥tasyādhām nāma*

३) Thus N Pr, G *pumam*

४) Thus Pr, G *rajan*, N *रिजो*

५) Thus N, G *ye*

६) Thus G, N *रा प्रज्या*; see Ap. MB II

13 2 HG II 4 3

७) G *nir̥ito*, N *निरितो*

८) G *anan*, N --

९) Thus G N *प्रिषादे*

१०) Thus N Bh, G *ap̥p̥ramenāndar̥k yad*

११) G *sūtisārōgasyadadāp̥r̥*, N *सुतारोगस्य दत्ति*, Bh *sūtisārōge syāt*
 Pr *sūtisārōga syāt*

स्यादन्निषास्य^{१)} पदस्तातोदकेन पाष्णिं लोदयित्वा तदा त
तं^{२)} देशमवमार्ष्टि यत्रास्या दुःखं भवति धनुर्मटची
पुरुषस्य हस्तयोरेकशतं^{४)} शृणोरङ्ग^{५)} ते धापयितारस्त्वं
रोगस्वेषिषे त्वमु रोगस्य^{७)} सूतिकारोगभिषज्यमस्यमुष्या
इति' ॥ २५ ॥

अपनिर्हरति सूतिकाग्निमौषासनमतिदूरन्ति' स ए
उत्तपनार्थो भवति' नास्मिन्किं चन कर्म क्रियते' दशम
मनातो मातापुत्रौ' शुच्यगारं कुर्वत्युपनिर्हरत्यौषास
सूतिकाग्निमतिदूरत्वंतरागारे^{९)} अग्निमुपसमाधाय ज्ञाभ्या
तानात्राद्रभृत इति ऊच्येता आहुतीर्बुद्धोति धाता ददा
नो रयिमित्यष्टो' दशम्या पुत्रस्य नाम दधाति अक्षरं"
चतुरक्षरं वा धोपवक्ष्यत्तरत्तस्यं दीर्घाभिनिष्टानात्' तदि
प्रतिष्ठितमिति विज्ञायते' पिता मातेत्यग्रे^{११)} अभिव्याहरे
घातां^{१२)} विज्ञायते मम नाम प्रथमं ज्ञातवेदः पिता मात
च दर्शतुर्यदय इति' द्वे^{१३)} नामनी^{१३)} कुर्याद्विज्ञायते =

1) 7ie noot 11, pag 26 2) From tam unto yaīrūsyā G ver.
corrupt. 3) G madajī, N corr, Bh manthajī, Pr mādaci 4) Thu
N Pr, G °claram 5) Thus Pr, G grenor°, N corr 6) Thus ?
Pr, G °itē 7) Thus N Pr, G °ojam 8) Thus G Bh, Pr-sūlakā
9) G autakāgnim°, N गूताग्नि°; Bh sūtagnim° 10) Thus N, C
dvalpuran 11) Thus N, G pūā mālyagre, Bh pūā māā oīgre
12) Thus Bh, G bhityāhareām, N विज्ञाहरेवाता 13) Thus N Bh, G
renāma

तस्माद्विनामा ब्राह्मणो ऽर्धुक इति 'नक्षत्रनाम द्वितीयं
स्यादन्यतरदुःखं¹⁾ स्यादन्यतरैषैनमामन्त्रयेरन्²⁾ ॥ २६ ॥

विप्रोष्य कुरिणी द्वे आदाय गृहानुपोदेति गृहा
मा विभीत मा वेपिहूमूर्ज विभ्रत एमसि । ऊर्ज विभ्रद्वः³⁾
सुमनाः सुवर्चा⁴⁾ गृहानेमि मनसा मोदमानः ॥ येषां⁵⁾
प्रवसन्नध्येति⁶⁾ येषु सौमनसो⁷⁾ बद्धः⁸⁾ । गृहानुपक्षया-
महे ते नो ज्ञानन्तु ज्ञानतः ॥ इमे गृहाः प्रति जीवे-
ष्वस्युर्ज विभ्रतो जगतः सुशेवाः । एह⁹⁾ वत्सः¹⁰⁾
क्रन्दत्वा¹¹⁾ कुमार आ धेनवो बद्धत्वा नित्यवत्साः ॥
उपहृतं गोश्वमुपहृता अज्ञावयः¹²⁾ । अथो अन्नस्य की-
लाल उपहृतो गृहेषु मे ॥ ऊर्ज विभ्रत एमस्यूर्जा वः
संसृजामि एमध्वं मा विभीतनेति¹³⁾ तृणे प्रास्यति शिवा
उपमितः प्रमितश्च सन्त्विति¹⁴⁾ द्वार्ये संमृणति क्षेमाय
वः शिवः शाल्यै प्रपद्य इति प्रपद्यते¹⁵⁾ दक्षिणपूर्वा-

1) Thus Bh, G om *anyataradguhyam*, N अन्यद् गुह्य . 2) Thus N, G *amantrayit*, Bh *amantrayiran* 3) G om the visarga

4) G *suvarccah* |, N सुमेधा 5) Thus N, G *etm* 6) G *pavasan-*
narddhyemi, N प्रसन्नयेति 7) Thus N, G *saumanasaumanasau*

8) G *babhuh*, N बहू 9) G Bh Pr *ehi*, N इति 10) Thus N Pr,
G Bh om the visarga 11) Thus G, N *दत्वा*, Pr *kandati*

12) Thus N Pr, G *ajrayah* 13) G *babhiteti*, Pr *bhitaneti*; N corr ,
see AV VII C0 1, Kauś. 89 12. 14) Thus N Bh Pr, G *santiti*

15) Thus N, G om

भ्यामनुवीक्षते ^{१)} अभयं वो ^{२)} उत्तमभयं ^{३)} मे अस्त्विति'
 भार्या संगच्छमानामनुमन्त्रयते विश्वा उत त्वया वयमि-
 त्येतया 'पुत्रं संगच्छमानमनुमन्त्रयते ऽद्गादद्गात्संभवसीति
 द्वाभ्यामथैन मूर्धस्त्रिरवज्जिघ्रेत्यशूनां त्वा ह्किंकारेणाभिजि-
 ग्रामि प्रजापतये ^{४)} त्वा ^{५)} ह्किंकारेणाभिजिग्रामि ^{६)} प्रजाप-
 तिस्त आयुर्दधातु स मे गतायुरेधि भूर्भुवः सुवरिति'
 सर्वेभ्यः प्राणेभ्यो ज्ञातासि सा जीव जरदः गतमिति
 इक्षितुरथैनं पठे मास्वन्नं प्राणयति' तस्य स एव प्रा-
 णनरुत्त्यो यो ^{७)} मेधाज्ञानन ^{८)} एतावन्नाना ^{९)} भूरित्वग्रे
 प्राणयति भुव इति द्वितीयं सुवरिति तृतीयम्' ॥ २७ ॥

अथास्य सांवित्सरिकस्य चौटं कुर्वन्ति यथर्षि यथोपज्ञं
 वा ^{१०)} 'विज्ञायते च ^{११)} यत्र व्याणाः संपतन्ति कुमारा वि-
 शिष्या इवेति वज्रशिखा इवेत्यथान्नं ^{१२)} संस्कृत्य ब्राह्म-
 णान्भोजयित्वाशिषो वाचयित्वान्तरागारि ऽग्निमुपसमाधाय
 जगाम्भ्यातानात्राद्रभूत इति कुत्रैता आहुतीर्बुद्धोति पूर्णा
 पश्चादिमं ^{१३)} मे वरुण तच्चा यामि त्व नो अग्ने स त्वं नो
 अग्ने त्वमग्ने अयास्यनभिगस्तीश्च यदस्य कर्मणो ज्यरोरिचं

1) Thus N Bh, G *anucikṣate* Pr *anucikṣeta*

2) ५ योग्यभय,

Bh *robhayam*, Pr *ro abhayam* G om

3) ५ om

4) Ti us

Bh, G om *yo* and *etānnānā*, N om *दा मेधाज्ञान*

5) G om

6) Thus N, G *'arthānnam*

7) G om from *imam* unto *gurave*

प्रज्ञापत इत्युत्तमां कृत्वा गुरवे वरं ददात्यपरेणाग्निं गो-
मयपिण्डं सर्ववीजानीत्युपनियम्य सर्ववीजानामग्रं गोमय-
पिण्डे न्युष्य शीतोष्णा¹⁾ अयः¹⁾ समानीय²⁾ ताभिरस्य
दक्षिणं गोदानमुनत्त्याप³⁾ उन्दत्तु जीवसे दीर्घायुत्वाय
वर्चस इति 'त्रेण्या शलल्या विनीय त्रीणि दर्भपुञ्जीला-
न्यूर्ध्वाग्राण्युपनियच्छत्योषधे⁴⁾ त्रायस्वैनं स्वधिते मैनं
द्विसीरिति लोहितायसं क्षुरं तिर्यञ्चं निधाय⁵⁾ प्रवपति
यदपीणां त्रायुषं जमदग्नेः कश्यपस्य त्रायुषम् । यद्देवानां
त्रायुषं तन्मे अस्तु त्रायुषम् ॥ येन पूषा बृहस्पतेरग्ने-
रिन्द्रस्य चायुषे ऽवपत्तेन ते वपाम्यसौ दीर्घायुत्वाय वर्चस
इत्येवमेवोत्तरं गोदानं वापयते 'केशान्वापयित्वा गोमय-
पिण्डे निदधात्यथैनं गोमयपिण्डं गोष्ठ उदकान्त उडुम्बरमूले
दर्भस्तम्बे वा निदधात्यथैनं स्नातमलंकुर्वन्ति' ॥ २८ ॥
इति भारद्वाजसूत्रे प्रथमः प्रश्नः ॥

15 श्रवणकर्म व्याख्यास्यामः 'श्रावण्यां पौर्णमास्यानुपक-
ल्पयते ऽक्षतधानाश्चाक्षतसत्तुंश्च⁶⁾ ज्ञात्यं चाञ्जनमंस्तमित

1) N शीतोष्णा अयः, G Bh *śītoṇāpas*

2) Thus G Pr, N समानीय

3) G Bh Pr *°unakṣty°*, N *°मुत्त्या°*

4) Thus G, N *°पयुषतिधाय घोऽधे*

5) Thus N Pr, G om

6) Thus N, G *°dhānāścahṣatasajñamśca*,

Bh *dhānāścahṣatantyajnamśca*

आदत्य ज्तरागारे ऽग्निमुपसमाधाय जयाभ्यातानात्राद्रभृत
 इति कुत्वाक्षतधानानां¹⁾ चाक्षतसत्तूनां¹⁾ च समवदाया-
 मिधाय जुहोत्यग्नेयाय पाण्डराय पार्थिवानामधिपतये
 स्वाहेति प्रथमामाहुतिं जुहोति 'श्वेताय वायव्यायान्तरि-
 क्षाणामधिपतये स्वाहेति द्वितीयामभिभुवे सूर्याय दिव्या-
 नामधिपतये स्वाहेति तृतीयामुपनिष्क्रम्य स्थण्डिल²⁾
 एवेता आहुतीर्जुहोत्यपि वा समीची नामासि प्राची³⁾
 दिगिति³⁾ सर्पाहुतीः⁴⁾ 'प्राशनार्था⁵⁾ धाना उपकल्प्या-
 क्षतधानाश्चाक्षतसत्तूनांश्च⁶⁾ ज्ञात्यं चाजनं स्थण्डिले न्युष्या-
 भिमन्त्रयते नमो अस्तु सर्वेभ्य इति तिसृभिस्ततो यावत्तं¹⁰⁾
 देशं कामयत⁷⁾ इमं⁷⁾ सर्पा नागच्छेयुरिति तं संततयो-
 दधारयानुपरिपिञ्चत्यप⁸⁾ श्वेत पदा जहि पूर्वण चापरेण
 च । सप्त च मानवैरिमास्तिस्त्रश्च राक्षत्रन्धवैः⁹⁾ ॥ न वै
 श्वेतस्याध्याचारे¹⁰⁾ ऽहिर्ददंश कां¹¹⁾ चन । श्वेताय वैद-

1) Thus N, G *dhānāncakṣatasamyjñān but see introd 3) G prācidagū, N प्राचीरिति See TS V 5 10 1
 4) Thus Bh, G sarvā āhutiḥ, N सर्पति 5) G prāśanārtthan, N प्राशनार्था, Bh prāśadhanārtthā 6) G utkalpyākṣatadhāścakṣatasam-
 jñāśca, N very corr, Bh upakalpya 7) G B kāmayaṭe imam, N कामयते 8) G santatodadhārayaḥ, N 'धारयतिपिञ्च' 9) G
 śyabandharah, N राक्षत्रन्धवै, see HG II 16 8 10) G 'ārdha-
 maddhyācāre, N 'प्राचारे 11) Thus G N, see, however, HG II
 10. 8, PG II 14 5.

व्याय नम इति 'तत एता धाना असमेत्यावगिरति
यावन्तो हविरुच्छिष्टाशा भवन्ति 'तत एतांश्चतुरो^{१)} मा-
सान्सर्पेभ्यो बलिं हरन्ति 'सत्तान्वैवमर्थान्कुर्वन्त्यपि वा
यद्यदन्नं क्रियते तस्य तस्य ' ॥ १ ॥

- ८ तत आयुह्यायण्यां पौर्णमास्यामेवमेवैतत्कर्म क्रियते '
यदन्यद्धानाप्राशनात्परिषेचनादिति सर्वं तत्क्रियत 'आ-
ग्नेयेन स्यालीपाकेन पर्वसु यजते 'तस्य पुरस्तात्स्विष्टकृत
एता आहुतीर्जुहोतीडायाः पदं घृतवच्चराचरं ज्ञातवेदो
हविरिदं जुपस्व । ये ग्राम्याः पशवो विश्वत्रूपास्तेषां
१० सत्तानामिह रन्तिरस्तु पुष्ट्यै स्वाहा ॥ यां देवाः प्रतिन-
न्दन्ति रात्रिं धेनुमिवायतीम् । संवत्सरस्य या पत्नी सा
नो अस्तु सुमङ्गली स्वाहा ॥ पौर्णमासी^{२)} पूरयन्त्याया-
त्यपरापरम्^{३)} । अर्धमासान्विभजन्ती सा नः पूर्णाभिरक्षतु
स्वाहा ॥ शिवा पशुभ्यो^{४)} दारेभ्यः शिवा नक्त शिवा
१५ दिवा । संवत्सरं^{५)} कल्पयन्ती सा नः कामदुघा भव-
त्स्वाहा^{६)} ॥ पूर्णा पश्चात्त्रयो अयासि प्रजापत इति
तिस्रस्तंतः^{७)} सौविष्टकृतं जुहोत्यग्नये स्विष्टकृते स्वाहेत्यथ

१) Thus Bh, G N एताश्चतुरो

२) Thus Bh, G pūrnamāsi, N पौर्णमासी

३) G pūrayantyā ety°, N Bh pūrayantyaety°

४) Thus N Bh, G

patiḥhyo

५) G tatsara, N सत्तान्वैव

६) Thus G, N भव स्वाहा

७) G om tatak, N ततस्य तत

हेमन्तप्रत्यवरोक्षणां ' यत्र प्रत्यवरोक्ष्यन्भवति ¹⁾ तदुपति-
ष्ठते ²⁾ प्रति क्षत्रे प्रति तिष्ठामि राट्रे ³⁾ प्रत्यश्वेषु प्रति
तिष्ठामि गोषु । प्रति प्रजायां प्रति तिष्ठामि भव्ये ⁴⁾ ॥
स्योना पृथिवि नो ⁵⁾ भवानृक्षरा निवेशनी ⁶⁾ । यच्छा
नः ⁷⁾ शर्म सप्रथा इति ' ॥ २ ॥

शालाकर्म व्याख्यास्यामः ' शालां कारयिष्यमाण ⁸⁾
आपूर्यमाणपक्षे पुण्ये नक्षत्रे ब्राह्मणानत्रेन परिविष्य
परिलिख्येहैव ⁹⁾ ध्रुवां ¹⁰⁾ निमिनोमि ¹¹⁾ शालां क्षेमे तिष्ठतु
घृतमुक्षमाणा । तां वा ¹²⁾ शाले ¹³⁾ सर्ववीराः सुवीरा
अरिष्टवीरा अनुसंचरेमेति दक्षिणां द्वारस्यूणामुच्छ्रयती-
हैव ध्रुवा ¹⁴⁾ प्रतितिष्ठ शाले श्ववती गोमती ¹⁵⁾ सूनू-
तावती । ऊर्जस्वती पयस्वती घृतवत्युच्छ्रयस्व ¹⁶⁾ मरुते
सौभगायित्युत्तरामां ¹⁷⁾ वा कुमारस्तारुण आ वत्सो जग-
ता ¹⁸⁾ संह । आ वा परिमुतः ¹⁹⁾ कुम्भ आ दध्नः कल-

1) Thus G, N प्रत्यवरोक्ष न भवति; Bh *pratyavarohayanyan bhavati*

2) G Bh **upadisthate*, N **पतिष्ठते* 3) Thus N Bh, G *raṣṭre*

4) G *bhavyo*, N दृष्टे 5) G om 6) G *nivēśanī*, N निवेशनी

7) G om the visarga 8) Thus Bh, G *kārayamāna*, N कारयिष्यमाण

9) G *parilikhya dharmāminomi*, N परिलिख्य धर्म निमिनोमि 10) Thus
N, G *dhruvā*

11) G om 12) G om *ghṛataṣṭy*, N *गुह्यतः*; but
see AV III 12. 2. 13) Thus N, G *uttarenamā*

14) Thus N,
G *gajagatā*

15) G N *parimutaḥ*, see MG II. 41 12, AG II 8. 16,
17G III 4. 4. 18) N, 19) 4

शीर्यन्निति ¹⁾ संमिते ²⁾ अभिमृशत्येवमेव स्थूणाराजावु-
च्छ्रयत्येवमभिमृशत्यृतेन ³⁾ स्थूणावधिरोह वंशोग्रो ⁴⁾ वि-
राजन्नपसेध ⁵⁾ शत्रून् । अथास्मभ्यं सर्ववीरां रयिं दा इति
पृष्ठवंशमधिरोपयति 'मानस्य ⁶⁾ पत्नि ⁶⁾ शरणा ⁶⁾ स्थोना
देवेभिर्विमितास्यग्रे । तृणां वसाना ⁷⁾ सुमना ⁷⁾ असस्त्वं ⁸⁾
शं न ⁹⁾ एधि ⁹⁾ द्विपदे शं चतुष्पद ¹⁰⁾ इति ¹⁰⁾ ह्यनाम-
भिमृशति ¹¹⁾ ' ॥ ३ ॥

अगारप्रवेशं ¹²⁾ व्याख्यास्याम ' आपूर्यमाणपक्षे ¹³⁾ पुण्ये
नक्षत्रे उत्तरागारे ऽग्निमुपसमाधाय जयाभ्यातानान्नाष्ट्रभृत
इति कुर्वेता आहुतीर्जुहोति वास्तोष्यत इति द्वे ' वा-
स्तोष्यते प्रतरणो न ⁹⁾ एधि ⁹⁾ गयस्फानो ¹⁴⁾ गोभिर-
श्वेभिरिन्द्रो ¹⁵⁾ । अजरासस्ते सख्ये स्याम पितेव पुत्रान्प्रति
नो जुषस्व स्वाहा ॥ परं मृत्यो अनुपरेहि पन्थां यस्ते
स्व इतरो देवयानात् । वास्तोष्यते गृण्यते ते 'ब्रवीमि

1) G *kalarīyanniti*, N कलशीर्यमिति

2) Thus N, G *sajyate*

3) Thus Bh, G N *etena*

4) Thus G, N वंशोर्ध्वो. See IIG I 27. 7,

Ap MB II 15 5

5) Thus N, G *apasetha*

6) Thus AV III

12. 5, G *mānasvapatnaśśarānārīthe*, N मा न सप्त शरणा, Bh *mānas-*

sapatnaśśarenā

7) Thus N, G *asanāssuno*

8) G *adhastam*, N

घट, see AV III 12. 5

9) G *nayedhi*

10) Thus emended G N

catuṣpade

11) G *chśantūbhi*, N उह्यतामभि

12) G *alāra*

13) G om from *mānapakṣe* unto *āhuti* I 10

14) Thus N, G

gayasthāno

15) G N *indro*, see RV VII 54 2, IIG I 28 1 etc.

मा नः प्रजां रीरिपो मोत^{१)} विरान्स्वाहेति^{२)} भूमिभि-
मृणति प्रति क्षत्रे प्रति तिष्ठामि राष्ट्र इति द्वाभ्यामिदं
श्रेयो ज्वसानं^{३)} यदागां स्योने^{४)} मे ग्वावापृथिवी अभू-
ताम् । अनमोवाः प्रदिशः सत्तु मक्षं गोमद्वनवदश्वव-
ह्वर्जस्वत्सुग्रीवदिति^{५)} चैतयादृतं वास आच्छाद्य तद्वास्तु^{६)}
परिमापयेदृतं^{७)} वृणीष्व मावार्य^{८)} मा नो हिंसीः कदा-
चन ॥ स्योना पृथिवि भवानृक्षरा निवेशनी^{९)} । यच्छा-
नः गर्भं सप्रया इत्युदायुषा स्वायुपेत्युपोत्यायोपसमूह्य
ब्राह्मणानन्नेन परिवेषयेत्' ॥ ४ ॥

तत्पूर्वं वास्तुगमनमयान्यच्छरणो कृत उडुम्वरपला-^{१०)}
जानि^{८)} ससुपिराणि^{९)} यवैः सह गोमयं शाडुलं^{१०)}
रासभं^{११)} मधु चैवात्र^{१२)} सतमं तैरगारं वास्तु च परि-
प्रोक्षेत्पूर्णं उदधिर्भवति प्रज्वलिनो^{१३)} जग्निर्भवति^{१३)} ब्रा-
ह्मणमग्रे प्रवेशयति^{१४)} ब्राह्मणमाह प्रविशानीति प्रवि-

- 1) Thus N, G om mo 2) Thus N, G vassanam 3) Thus N,
G syona 4) G *jasya asuririditi, N *एज्यासुरीरिदिति 5) Thus
Ph; G *p/ta, N *दृता 6) G māmabāryya, माचार्य, Bh mādā
7) Thus G, N निवेशनी 8) Thus N lth, G audumbara* 9) Thus
G Bh, N ससुपिराणि 10) Thus G B, N -- चन 11) Thus G, N
रासभ; Bh rasabham 12) Thus G Bh, N चैत्र गु 13) Thus G
Bh, N प्राज्वलिनी 14) Thus Bh, G pravesti, N om

शतु भवानायुषा¹⁾ वर्चसा²⁾ श्रियावृत³⁾ इति ब्राह्मणा-
 नुमतः प्रविशति भूः प्रपद्ये भुवः प्रपद्ये श्रियं प्रपद्ये
 श्रीर्मा प्रविशत्विति⁴⁾ 'ब्राह्मणमनु⁵⁾ प्रविश्य जयाभ्याता-
 नात्राष्ट्रभृत इति ऊवाग्निं देवानां महयत्वग्निर्देवानामधि-
 ५ पतिः पुरीषो⁶⁾ हव्यवाहनः⁷⁾ । तं त्वैमि⁸⁾ शरणं देव
 सपुत्रः⁹⁾ सह ज्ञातिभिः स्वाहा ॥ सदासभार्यः सामात्यः
 सायामग्नये स्वाहेत्यग्निं महयित्वाथ राजानमीडते¹⁰⁾ त्वदत्तं
 वै बलं राज्ये त्वत्पूर्तमिह¹¹⁾ जीवते । हिरण्यवर्षा कुर्यक्ष
 अर्थं मह्यं साधय स्वाहा ॥ कुबेराय¹²⁾ स्वाहा¹²⁾ महा-
 10 राजाय स्वाहा वैश्रवणाय स्वाहेति 'राजानं महयित्वाथेन्द्रं
 देवानां महयति त्रातारमिन्द्रमिन्द्रं विश्वा अवीवृधन्नि-
 तीन्द्रं महयित्वा विश्वान्देवान्महयति विश्वे देवा विश्वे¹³⁾
 देवा¹³⁾ इति द्वाभ्यां¹³⁾ 'विश्वान्देवान्महयित्वा ॥ ५ ॥

अथ पञ्चेध्मानभ्याधाय¹⁴⁾ जुहोति मेधां मनसि जुहोमि
 15 स्वाहा ॥ मनो मेधायां जुहोमि स्वाहा ॥ श्रद्धां तपसि

1) Thus N, G *āyupmān, N ins तेजसा 2) N ins यज्ञसा 3) Thus
 G, N श्रिया दत्त 4) G vishatvati, N प्रविशति 5) G brāhmanā-
 numatah, N ब्राह्मणा- 6) Thus emended, G purīṣo, N पुरीषो
 7) Thus N, G hajanah 8) Thus emended, G tannaums, N त त्वैमि
 9) G saputras, N सपुत्र 10) Thus N Bh, G rājadhāntm°
 11) Thus N, G traddattam° 12) G om 13) N om 14) Thus
 Bh, G pañcorddhān°, N पञ्चेध्मा

जुहोमि स्वाहा ॥ तपः श्रद्धायां जुहोमि स्वाहा ॥
 मृत्योर्मुखं विदुधामि स्वाहा ॥ ये देवाः पुरःसदो ऽग्नि-
 नेत्रा १) रक्षोहृणास्ते नः पालु ते नो ऽवतु तेभ्यो २)
 नमस्तेभ्यः स्वाहा ३) ॥ शान्तमिदमवसानं ४) प्रपद्ये ५) स्वा-
 हा ॥ ये देवा दक्षिणसदो ६) ये देवाः पश्चात्सदो ये देवा ७
 उत्तरसदो ये देवा उपरिषदो बृहस्पतिनेत्रा रक्षोहृणास्ते ७)
 नः पालु ते नो ऽवतु तेभ्यो नमस्तेभ्यः स्वाहा ८) ॥
 शान्तमिदमवसानं प्रपद्ये स्वाहा ॥ पूर्णा पश्चादिमं मे
 वरुण तत्त्वा यामि त्वं नो अग्ने स ८) त्वं ८) नो ८) अग्ने ८)
 त्वमग्ने अयास्ययाश्चाग्ने ऽस्यनभिगस्तीश्च यदस्य कर्मणो १०
 ऽत्यरीरिचं प्रजापत इत्युत्तमां ऊवा ब्राह्मणानन्नेन परि-
 वेपयेद्यद्वास्तु गर्हितं यत्र वान्यः ९) परिभवेत्तत्रापि सुख-
 मासीत् शमयन्वास्त्वृतावृतावेतद्वैम्यस्य १०) वचनमसितस्य
 तुरङ्गस्य च मुनेः काव्यस्य दाल्भ्यस्य नैतद्विद्वान्पराभ-
 वेत् ११) ॥ ६ ॥

15

1) Thus N Bh, G *gnetetn* 2) Thus N, G *तेनो* 3) G N om ,
 see TS I 8 7 4, 2 4) Thus N, G *śāntim* 5) Thus N, G Bh
pratipadye 6) G ins. *yamanetrā* 7) G om from *rakṣohanas*°
 unto *uttamām* 1 11 8) N om 9) Thus N Bh, G *cānnyah* 10) G
**vāstu nāstvatavutādvetaśśaumya*, N *प्रमथन्ता स्मृतावेत*°, Bh *ertāvertau*
etadāhaumyasya 11) N **vidānna*°, if we insert *अवेन्* after *गर्हितं*
 (l 12) and cancel च (l 14), the last passage is metrical (śloka)

अग्रहप्रायश्चित्तं^१ श्योपस्पृष्टे^१ तद्यज्ञोपवीतं कृत्वाप
 आचम्यानाप्रीतिन शरावेणानुस्रोतसमुदकमाकृत्याय सभा-
 यां^२ मध्ये ऽधिदिवनमुद्धत्यावोद्ध्यात्ताभ्युषाक्षेपु हिरण्यं
 निधायोपरिष्ठात्सभायां व्यूह्य तृणानि तेन कुमारमन्व-
 वद्धत्याक्षेपूत्तानं^३ निपात्य^४ दध्ना लवणोदकमिश्रेणा-
 भ्युक्ष्य जपत्याघ्नति कंसं दक्षिणतः^५ कुर्कुरः^५ सुकुर्कुरः^५
 कुर्कुरो^५ वालवन्धनः^६ । उपरिष्ठाग्यदेजाय तृतीयस्या-
 मितो दिवि ॥ औलव^७ इत्तमुपाह्वयाथाजिच्छामः^८
 शबलः । अधोराम उत्तुम्बलः सारमेयो ह धावति
 १० समुद्रमिव^९ चाकशत्^{१०} ॥ विभ्रन्निष्कं^{१०} च रुक्मं च शुना-
 मग्रं^{११} सुवीरिणः^{१२} । सुवीरिण^{१३} सृज सृजैकत्रात्य^{१४}
 शुनक^{१४} सृज हत् ॥ तत्सत्यं यत्त्वेन्द्रो ऽब्रवीद्वा स्या-
 शयस्वेति^{१५} तास्त्वं^{१६} स्याशयित्वागच्छस्त्वं^{१७} त्वाव्रवीद-
 विदह्वा^{१७} इत्यविदं^{१७} ह्यीति^{१८} वरं वृणीष्वेति कुमा-

- १) Thus N, Bh *śvā upasprste*, G *śvo bhūte* 2) Thus Bh, N समाया,
 G *samādhāya* 3) Thus N Bh, G **kṣerūhta* 4) G om 5) Thus
 G, N कुर्कुर स कुर्कुरो, Bh *krkuras sukrkura* 6) G *ālaba-*
ndhanah, N वालवन्धन 7) Thus Bh, G *aulasa* 8) G *uttam upāhaya-*
tāthājjurchsyamaś, N - त्तमुपाह्वया वाक्षोभ्या, see HG II 7 2, Āp MB II 16 2
 9) Thus N, G *samudra wa* 10) G *cāhaśacibhṛannīṣkan*, N **त्रिमुर्ति*^०
 ११) Thus N, G *śanām*^० १२) G om, N च धीरिण १३) G *sut-*
rana, N सुवीरिण १४) G **vrūtyaścanaka*, N सृजैक चात्य शुनक
 १५) G *spāyaśasveti*, N स्मायसोति १६) G *lāmsṭam*, N तात १७) G
**avidaḥaynti*^०, N **मड* । तत तातवीर विदह्वा इत्य^० १८) G *iti*, N ह्यीति

रमेवाहं वरं वृण इत्यत्रवीः ॥ निगृह्य बाहू प्रवसे¹⁾
 ग्रामिव²⁾ चाकशत् ॥ विधन्निष्कं च रुक्मं च शुनामग्रं
 सुवीरिणः³⁾ । सुवीरिण⁴⁾ सृज सृजैकत्रात्य शुनक सृज
 हत् ॥ तत्सत्यं यत्ते सरमा माता लोहितः पिता ।
 अमी ये⁵⁾ के⁵⁾ सरस्यका अवधावति तृतीयस्यामितो
 दिवि ॥ तेकश्च ससरमतण्डुलः कुलश्च विकुलश्चार्जुनश्च
 लोहितश्च⁶⁾ । उत्सृजेमं⁶⁾ शुचीमनस्त्रं पिशङ्गलोहितः⁷⁾ ॥
 दुला ह् नाम वो माता मण्डाकको⁸⁾ ह् वः पिता ।
 हृदपेहि सीसरम सारमेय नमस्ते अस्तु सीसर ॥ सं
 तद्वा ह्लि चक्री वो⁹⁾ न सीसरीदत् । हृदपेहि सीस- 10
 रम¹⁰⁾ सारमेय¹⁰⁾ नमस्ते अस्तु सीसर ॥ समश्वा¹¹⁾
 वृषणः पदो न सीसरीदत् । श्वानमिच्छादन्न पुरुषं¹²⁾
 हृदिति ' त्रिः प्रातर्मध्यंदिने सायमगदो ह्वैव¹³⁾ भवती-
 त्याह¹³⁾ ' ततः कुर्याद्यदि नागदः¹⁴⁾ स्यात् ॥ ७ ॥

शूलगवं व्याख्यास्याम ' आपूर्यमाणपक्षे पुण्ये नक्षत्रे 15

1) G *svavase*, N *पुत्रसे* 2) G *jyām**, N *corr* 3) G *subīranah*, N
 सुजीरिण 4) G *subīrana*, N सुजीरिण 5) Thus G, N *रूपे*
 6) G **laścotvajemam*, N **तश्चोत्सृजेम* 7) Thus G, N **लोहित* 8) G
kandākhako, N *मण्डाकको* 9) Thus N, G *vera* 10) N *सीसरम**,
 G *sasārameya* 11) Thus N, G *samaśca* 12) G *gata*, N *परिविश*,
 see Āp MB II 16 11. 13) Thus N Bh, G *vetiyāha* 14) Thus
 N Bh, G *vānadata*

पयसि स्थालीपाकं श्रपयित्वा प्राचीं वोदीचीं वा दिश-
 मुपनिष्क्रम्य स्थण्डिलं कल्पयित्वाग्निमुपसमाधाय संपरि-
 स्तीर्यापरेणाग्निं द्वे कुटी कृत्वा शूलगवमांवाह्यत्या त्वा
 वहन्तु हरयः सुचेतसः^{१)} श्वेतैरश्वैः सह केतुमद्भिः ।
 ५ वाताजिरैर्मम हव्याय शर्वीमिति ' दक्षिणस्यां शूलगव-
 मुत्तरस्यां मीढुषीं मध्ये जयन्तं ' यथोऽमुदकानि प्रदाय
 त्रीनोदनानुद्धृत्य यथोऽमेवोपस्पर्शयत्युपस्पृशतु^{२)} मीढ्वा-
 न्मीढुषे स्वाहोपस्पृशतु मीढुषी मीढुष्यै स्वाहा जयन्तो-
 पस्पृश जयन्ताय स्वाहेति ' शूलगवस्याग्निमभ्युदाहृत्य
 १० जुहोति भवाय देवाय स्वाहा शर्वाय देवाय स्वाहेशा-
 नाय देवाय स्वाहोग्राय देवाय स्वाहा भीमाय देवाय
 स्वाहा रुद्राय देवाय स्वाहा पशुपतये देवाय^{३)} स्वाहा
 महते देवाय स्वाहेति' ॥ ८ ॥

पत्न्योदनस्य पत्नीभ्यो जुहोति भवस्य देवस्य पत्न्यै
 १५ स्वाहा शर्वस्य देवस्य पत्न्यै स्वाहेशानस्य देवस्य पत्न्यै
 स्वाहोग्रस्य^{३)} देवस्य^{३)} पत्न्यै^{३)} स्वाहा भीमस्य देवस्य
 पत्न्यै स्वाहा रुद्रस्य देवस्य पत्न्यै स्वाहा पशुपतेर्देवस्य

1) G *suketubhi*, N *सुसचेतस* ; see MS II 9 1, HG II 8 2, Āp MB
 II 18 10 2) G *°vopasprśannupasprśatu*, N *°वोपस्पृशति उपस्पृशति*,
 Bh *upasparśayitvā* 3) G *om*

पत्न्यै स्वाहा मरुतो देवस्य पत्न्यै स्वाहेति ' जयन्ताय
 स्वाहेति मध्यमस्य जुहोति ' सर्वेषामोदनानां सकृत्सकृ-
 त्समवदायाभिघार्य जुहोत्यग्रे स्विष्टकृते स्वाहेत्यधोपति-
 ष्ठते स्वस्ति नः पूर्णमुखः परिक्रामत्वित्थंथातः पर्णावि-
 हारो ' गृह्योपस्पृश गृह्याय स्वाहा गृह्युपस्पृश गृह्यै ५
 स्वाहा जयन्तोपस्पृश जयन्ताय स्वाहेति पट् पलाजा-
 न्यथापराणि धोपिण उपस्पृशत धोपिभ्यः स्वाहा श्वासिन
 उपस्पृशत श्वासिभ्यः स्वाहा विचिन्वन्त उपस्पृशत वि-
 चिन्वद्भ्यः स्वाहा प्रचिन्वन्त उपस्पृशत प्रचिन्वद्भ्यः स्वाहा
 समन्नन्त उपस्पृशत समन्नद्भ्यः स्वाहेति दशांथापराणि १०
 देवसेना उपस्पृशत देवमेनाभ्यः स्वाहेति दशैवांथापराणि
 या आख्याता देवसेना याश्चानाख्याताश्च ता उपस्पृशत
 ताभ्यः स्वाहेति दशैव ' ॥ १ ॥

अथांपराणि द्वार्योपस्पृश द्वार्याय स्वाहा द्वार्युप-
 स्पृश ' द्वार्यै स्वाहेति चत्वार्यय पर्णपुष्टं ^{१)} कृत्वा तस्मि- १५
 न्नृपस्तीर्णाभिधारितमोदनापिण्डं समवदाय ^{२)} परोगोष्ठे ^{२)}
 वृक्ष आसन्नति निपद्भिण उपस्पृशत निपद्भिभ्यः ^{३)} स्वा-

1) G *pamkūputam*, N *वर्णयुत*, Bh *parnapūgam*

2) Thus N, G *°dāyāpare goṣṭhe*, Bh *aparagoṣṭhe*

3) G *niṣṅgubhya*, N *निपद्भि*

हेत्यंधोपतिष्ठते नमो निपङ्गिण^{१)} इपुधिमत्^{२)} इत्यंप्रती-
 क्षमेत्याथान्वासारिभ्यो जुहोत्यन्वासारिण उपस्पृशतान्वा-
 सारिभ्यः^{३)} स्वाहेति द्वे पलाशे 'अथोपतिष्ठते'^{४)} नमस्ते
 रुद्र मन्यव इत्येतैरेकादशभिरनुवाकैः प्रथमोत्तमाभ्यां
 वांभित एतमग्निं^{५)} गा^{६)} स्थापयति^{७)} यथा धूममाजिघ्रेयु-
 रित्याज्यशेषमोदनशेषमुदकुम्भशेषमित्येकधा समवनीयो-
 ड्म्वरशाखया प्रदक्षिणं^{८)} गास्त्रिः^{९)} प्रोक्षति शिवं गोभ्यः
 शिवं गोपतय इत्यृपभस्य पृष्ठे शेषं निनयत्येतं युवा-
 नमित्येताभिः पञ्चभिरथातः क्षेत्रपत्यस्य^{१०)} 'गवां मार्गे'
 १० ज्ञगौ^{११)} क्षेत्रस्य पतिं यजते क्षेत्रस्य पतये स्वाहेति
 चतुर्षु सप्तसु वा पलाशेषु 'तं तथावाहयति'^{१२)} यथा
 शूलगवं 'तूर्णं यजते' पाको देव 'उपतिष्ठते क्षेत्रस्य
 पतिना वयमिति द्वाभ्यामथैनं क्षेत्रपत्यं^{१३)} ये^{१४)} सना-
 भयो^{१५)} भवन्ति ते प्राश्नन्ति^{१६)} यथा वैपां कुलधर्मो
 १५ भवति' ॥ १० ॥

अमावास्यायामपराह्णे मासिश्चाद्धमपरपक्षस्य^{१७)} वायु-

१) Thus N Bh; G *nipāṅgīna*

२) G om . ३) G om the visarga

४) Thus Bh; G N corr

५) Thus G Bh, N *ṛgīmāsthyāpṣyanti*

६) G om *gāṁ*

७) Thus Bh; G N *kṣetra°*

८) G Bh *nāgnau*

९) Thus N Bh, G *tantarānnayati*

१०) Thus Bh, G N *kṣetra°*

११) G *esānābhayo*, N सेनादयो

१२) Thus Bh; G *prāśna*; N प्राश्नन्ति

१३) Thus N Bh, G *°pakṣasū*

द्वहःसु ' पितृभ्यो ऽन्नं संस्कृत्य प्राचीनावीतं कृत्वाग्निमु-
 पसमाधाय दक्षिणाप्रागग्रैर्दक्षैरग्निं परिस्तीर्य दक्षिणपूर्व-
 मवात्तरदेशमभिमुखः^{१)} पितृनावाहयत्याघात पितरः सो-
 म्या गम्भीरैः पथिभिः पूज्यैः । प्रजामस्मभ्यं ददतो रयिं
 च दीर्घायुत्वं च शतशारदं च ॥ आयात पितामहाः प्रपि-
 तामहाश्चानुगैः सह^{२)} । असुंगमाः^{३)} सत्ययुजो ऽवृकासः ।
 आ नो हव्यं पितरो ऽद्यागमन्तु । एह गच्छन्तु पितरो
 हविषे अतवा^{४)} इत्येतामेव दिशमभ्यपः^{५)} प्रसिञ्चत्यापो
 देवीः प्रह्णिणुतिमं यज्ञं पितरो नो जुपन्तां^{६)} मासीनामू-
 र्जमुत^{७)} ये भजन्ते ते नो रयिं सर्ववीरां नियच्छन्त्विति^{८)} ॥
 परिपिच्य जुहोति याः प्राचीः संभवत्याप उत्तरतश्च याः ।
 अद्विर्विश्चस्य भुवनस्य धर्त्रीभिरन्तरन्यं पितुर्दधे ऽमुष्मै
 स्वाहा ॥ अन्तर्दधे पर्वतैरन्तर्मह्या पृथिव्या । दिवा
 दिग्भिरन्ताभिर्वृत्तिभिरन्तरन्यं^{९)} पितामहादधे ऽमुष्मै स्वा-
 हा ॥ अन्तर्दधे ऋतुभिरहोरात्रैः^{१०)} ससंधिकैः^{११)} । अर्धमासैश्च^{१२)}
 मासैश्चान्तरन्यं प्रपितामहादधे ऽमुष्मै स्वाहा ॥ यद्वः

1) G *dalṣṇam**2) Thus Pr, G *sahāyungamās*, N गहार्जुमान्3) Thus G, N अभ्य, Pr *attare*4) G *āpa*, N *āpa*

5) G N

Pr *juṣantāmāsinaṁ**6) G om *ātibhir*7) Thus G, N *गुणधिति* ,Pr *°rātraśca sandhigatā*

क्रव्यादङ्गमदहृष्टोक्तानयं^{१)} प्रणयज्ञातवेदाः । तद्वो अहं
पुनरविशयाम्भरिटाः सर्वैरङ्गैः संभवत पितरः^{२)} स्वधा
नमः पितृभ्यः^{३)} स्वाहेति' ॥ ११ ॥

अथान्नस्य जुहोत्यग्नये पितृमते स्वाहा सोमाय पितृमते
स्वाहा यमायाङ्गिरस्वते पितृमते स्वाहा स्वधा नमः
पितृभ्यः स्वाहायग्नये कव्यवाहनाय स्विष्टकृते स्वधा नमः
पितृभ्यः^{३)} स्वाहेति' परिषिच्य दक्षिणातो दर्भमुष्टिं निधाय
तस्मिन्दक्षिणापवर्गास्त्रीनुदकाज्जलीनुपनिनयत्यसाववने-
निद्वेति^{४)} पितरमसाववनेनिद्वेति^{५)} पितामहमसाव-
वनेनिद्वेति^{६)} प्रपितामहमत्रैव^{७)} नामादेशमवाचीनपा-
णिस्तस्मिन्दक्षिणापवर्गास्त्रीन्पिण्डान्निदधात्येतत्ते ततासौ
मधुमदन्नं सरस्वतो यावानग्निश्च पृथिवी च तावत्यस्य
मात्रा तावती त एतां मात्रां भूतां ददामि यथाग्निरक्षितो
ऽनुपदस्त एवं मक्ष्यं पित्रे^{८)} ऽक्षितो ऽनुपदस्तः^{९)} स्वधा
भवतां त्वं स्वधामक्षितं तैः सहोपजीव धांश्च^{१०)} त्वमत्रा-
न्वसि^{११)} ये च त्वामनु ॥ एतत्ते^{१२)} पितामहासौ मधुमदन्नं

1) Thus Pr, G °adamgūllokānayan, N °दहृष्टोक्तानयन् 2) G Pr
om the visarga 3) G om the visarga 4) Thus N, G °anum-
kṛveti, Bh °avanumkṛveti, Pr ataneniyumkṛva 5) Thus N, G °amkṛ-
veti, Pr avaneniyumkṛva 6) Thus N, G °avanumkṛveti, Pr avane-
niyumkṛva 7) N om from प्रपितामहम् unto स्वधामक्षितं l 15
8) Thus Pr, G pitrai 9) Thus G N, Pr yamscātramatoūmasi
10) N om from एतत्ते unto यत्र पितरो p 45 l 11, inserting इति before यत्र

सरस्वतो यावान्वायुश्चाक्षरिक्तं च तावत्यस्य मात्रा ता-
वती त एतां मात्रां भूतां ददामि यथा वायुरक्षितो
ऽनुपदस्त एवं मक्षं पितामहायाक्षितो ऽनुपदस्तः^{१)} स्वधा
भवतां त्वं स्वधामक्षितं तैः सहोपजीव यांश्च त्वमत्रान्वसि
षे च त्वामनु ॥ १२ ॥

एतत्ते प्रपितामहासौ मधुमदन्नं सरस्वतो यावानादि-
त्यश्च यौश्च तावत्यस्य मात्रा तावती त एतां मात्रां
भूतां ददामि यथादित्यो ऽक्षितो ऽनुपदस्त एवं मक्षं
प्रपितामहायाक्षितो ऽनुपदस्तः^{१)} स्वधा भवतां त्वं स्वधा-
मक्षितं तैः सहोपजीव यांश्च त्वमत्रान्वसि षे च त्वामनु ॥ १०
अत्र^{२)} पितरो^{२)} यथाभागं मन्ध्वमित्युक्त्वा पराडावर्तत'
ओष्मणो^{३)} व्यावृत्त उपास्ते' व्यावृत्त ऊष्मण्यभिपर्यावर्तते
ज्यावृत्ते वांमीमदन्न पितरः सोम्या^{४)} इत्यभिपर्यावृत्य^{५)}
नमस्कारैरुपतिष्ठते नमो वः पितरो रसयेति प्रतिप-
द्याहं तेषां वसिष्ठो भूयासमित्यन्तेनाद्भिः पात्रं प्रक्षाल्य^{६)}
पूरयित्वा^{६)} प्रसव्यं^{६)} त्रिः परिपिबति पुत्रान्यौत्रानभित-
र्पयन्तीरापो भधुमतीरिमाः । स्वधां पितृभ्यो अमृतं दुहाना

1) G Pr om the visarga 2) Thus N Pr, G talo 3) Thus
N, G Pr ṛmano 4) Thus G, Bh saumyā, Pr saumyāsah 5) Thus
Bh Pr, G it paryābhṛtyā, N इत्यभिपन्यावृत्य 6) Thus N Bh, G
*teḍpasatyam, Pr apasatyam

आपो देवीरुभयांस्तर्पयन्तु ॥ ऊर्जं वहन्तीः^{१)} क्षीरमुदकं
 घृतं पयः कीलालं परिस्रुतं नदीरिमा उदन्वतीर्वितस्वि-
 नीः^{२)} सुतीर्था^{३)} अमुष्मिन्लोक उप वः क्षरन्तु । ऊर्जस्वि-
 तीः पयस्वतीर्मधुना घृतेन स्वधा स्य तर्पयत मे पितृ-
 ५ नित्यंप्रतीक्षमेत्य ॥ १३ ॥

अथान्नमभिमृशति पृथिवी ते पात्रं द्यौरपिधानं^{४)}
 ब्रह्मणास्त्वा मुखे जुहोमि ब्राह्मणानां त्वा प्राणापानयो-
 जुहोम्यक्षितमसि मैषां क्षेष्टा अमुत्रामुष्मिन्लोके पृथिवी^{५)}
 समा^{५)} तस्याग्निरुपद्रष्टृर्हस्ते^{५०)} महिमा ॥ पृथिवी ते पात्रं^{७)}
 १० द्यौरपिधानं ब्रह्मणास्त्वा मुखे जुहोमि ब्राह्मणानां त्वा
 प्राणापानयोर्जुहोम्यक्षितमसि मैषां क्षेष्टा अमुत्रामुष्मि-
 न्लोके अन्तरिक्षं समं तस्य वायुरुपद्रष्टा सामानि ते
 महिमा ॥ पृथिवी ते पात्रं द्यौरपिधानं ब्रह्मणास्त्वा मुखे
 जुहोमि ब्राह्मणानां त्वा प्राणापानयोर्जुहोम्यक्षितमसि
 १५ मैषां क्षेष्टा अमुत्रामुष्मिन्लोके द्यौः^{८)} समा तस्यादित्य
 उपद्रष्टा यजूंषि ते महिमेति 'ब्राह्मणानन्नेन परिविष्य

1) G N Bh Pr om the visarga 2) G °vedasani, N उदन्वतीर्वितस्विनी,
 Pr °vedasani 3) Thus N, G sutirā, Pr sutirā 4) Thus N,
 G °abhidhānam 5) Thus G N, see, however, Baudh Dh II 8 14 12,
 comp also Caland, Altind Ahnencult p 99 6) Thus N, Pr °upa-
 draṣṭā [rcas], G °upadrṣṭvā rcas 7) From this point unto ब्राह्मणान्
 1 16 G N abbreviate 8) G dyau +, N द्यौ समा, Pr dyaus samā

प्रदिष्टमुदपात्रं चादाय^{१)} दक्षिणपूर्वमवातरदेशं गत्वा
 प्रदिष्टमुदपात्रेणोपप्रवर्तयति^{२)} पराधात पितरः सोम्या
 गम्भीरिः पथिभिः^{३)} पूर्वैः । अथ मासि पुनराधात नो
 गृह्णान्हुविरत्तुं सुप्रजसः सुवीरा इति 'सर्वतः समवदाय
 शेषस्य प्राश्नातीदमन्नं पूर्यतां^{४)} चापूर्यतां^{४)} च^{४)} तन्नः सह
 देवैरमृतमस्तु प्राणेषु त्वामृतं जुहोमि स्वाहेति' ॥ १४ ॥

अष्टकां व्याख्यास्याम 'उपरिष्टान्माद्याः प्राक्फाल्गु-
 न्या^{५)} घो वहुलस्तस्याष्टमी^{६)} ज्येष्ठया संपद्यते 'तामेका-
 ष्टकेत्याचक्षते 'तस्यां संभारानुपकल्पयते^{७)} 'गां प्रशस्या-
 ष्टकापूपं चतुःशरावं तूष्णीं निर्वपति 'पट्टपालो भवत्ये-^{१०}
 ककपालो वा' तस्य दार्विकोमिकः^{८)} संस्कारस्तामौपासने^{९)}
 अपयित्वौपासन एव जुहोत्युलूखला ग्रावाणो घोषमक्रत
 रुविः कृण्वन्तः परिवत्सरीणाम्^{१०)} । एकाष्टके सुप्रजा
 वीरवर्त्ता वयं स्यामः पतयो रघीणां स्वधा नमः पितृभ्यः
 स्वाहा ॥ अयं चतुःशरावो घृतवानपूपः^{११)} पयस्वानग्ने^{११)} ॥

१) Thus N Bh, G *cāvadāya*

२) Thus Bh, G corr, N प्रतिष्ठितमुद्रपा-

त्रेपाप २°

३) G om

४) G *pūrtāncāpūryyatāñca*, N पूर्यता च,

Pr *āpūryyatāncāpūryyatāñca*

५) Thus Bh, G *jyāhānyat*, N ज्य

६) Thus N Bh, G *balastasyāmīṣṭamī*

७) Thus G Bh, N °पकल्पो

८) G corr, N दार्विकमिक्, Bh *dārvikahomika*

९) G °tām°

१०) N

परिवत्सरीणा, G *parinam*

११) N °पूजापयस्वा°, G *ghrtavāna*

yasvām agne

रयिमान्पुष्टिमांश्च । प्रतिगृह्णन्तु पितरः संविदानाः^{१)} स्विष्टः
 सुद्धतो ज्यं ममास्तु स्वधा नमः पितृभ्यः स्वाहा ॥
 वहापूषं ज्ञातवेदः पितृभ्यो यत्रैनान्वेत्य^{२)} निहितान्पराक्रे ।
 अपूपकुल्या^{३)} उप तान्क्षरन्तु सत्या एषामाशिषः^{४)} सन्तु^{५)}
 ६ कामैः^{६)} स्वधा^{७)} नमः^{८)} पितृभ्यः स्वाहेति 'पुरस्तात्स्वि-
 ष्टकृत एता आहुतीर्जुहोति पूर्णा पश्चाच्चमग्ने अयासि
 प्रजापत इति तिस्रस्तंतः सोविष्टकृतं जुहोत्यग्ने कव्यवा-
 रुणाय स्विष्टकृते स्वधा नमः पितृभ्यः स्वाहेति ' ॥ १५ ॥

अथ भूते पितृभ्यो गामालभते ' अग्निमुपसमाधाय यथा
 १० पुरस्तादाज्येन प्रायश्चित्तं हुत्वैकेन^{६)} बर्हिषैकशूलया च
 वपाश्रपण्योपाकरोति ' पितृभ्यस्त्वा जुष्टामुपाकरोमीतीमां^{७)}
 पितृभ्यो गामुपाकरोत्यूर्जस्वती पयस्वती तां मे जुषन्तां^{८)}
 पितरः^{९)} समेताः । मेदस्वती धृतवती स्वधावती सा मे
 पितृन्सांपर्यै^{९)} धिनोबित्युपाकरणीयां^{१०)} हुत्वा पितृभ्य-
 १५ स्त्वा जुष्टां प्रोक्षामीति प्रोक्षितां पर्यग्निकृतां प्रत्यर्क्षिशरसं
 दक्षिणापदी संज्ञपयन्ति ' संज्ञप्ताया^{११)} अद्भि^{११)} प्राणाना-

१) G N om the visarga 2) Thus G, N यत्रैत° 3) Thus N, G
 apūpak kulya 4) Thus N G eṣāmaśumaiḥ 5) G om 6) Thus
 N Bh, G hutvaika 7) Thus G, N °मोति गा 8) G juṣṭ ras, N
 रयात्ता° 9) Thus G N, see HG II 15 2 10) G dhinostv°, N
 चितोस्त्रि° G N °upākaranīyam, Bh upakaranīyamāhutam 11) Thus
 Bh G samjnapayitarotbhik N संज्ञप्ताया अद्भि

प्राप्य ^{१)} तूष्णीमेव ^{२)} वषामुद्धृत्य हृदयमुद्धरति ^{३)} प्रज्ञाते
 च ^{४)} मतन्ने 'ओदुम्बरी वषाश्रपण्यां वषां श्रपयित्वौदु-
 म्वरेषु शूलेषु ^{५)} पृथगितराणि ^{६)} श्रपयित्वौदुम्बरी द्वयो-
 पस्तीर्णाभिधारितां वषां जुहोति वह् वषां ज्ञातवेदः
 पितृभ्यो यत्रैनान्वेत्य निहितान्पराके । मेदसः कुल्या उप ^{७)}
 तान्तरन्तु सत्या एषामाणिषः सन्तु कामैः स्वधा ^{७)} नमः ^{७)}
 पितृभ्यः ^{७)} स्वाहेति ' ॥ १६ ॥

उपस्थिते ^{८)} ज्ञ ^{८)} ओदनस्य ^{८)} मांसानामिति समवदाय
 सर्पिर्मिश्रस्य ^{९)} जुहोत्येकाटकां पश्यत दोहमानामन्नं मां-
 सवद्धृतवत्स्वधावत् । तद्वाह्यैरतिपूतमनन्तमक्षयं ^{१०)} ^{१०)}
 मे ^{११)} अस्तु स्वधा नमः पितृभ्यः ^{१२)} स्वाहा ॥ एकाटका
 तपसा तप्यमाना संवत्सरस्य पत्नी दुदुहे ^{१३)} प्रपीना ।
 तां दोहमुपजीवाथ पितरः सहस्रधा मुच्यमानां ^{१४)} पुर-
 स्तात्स्वधा नमः पितृभ्यः स्वाहा ॥ वह्नानं ज्ञातवेदः
 पितृभ्यो यत्रैनान्वेत्य ^{१५)} निहितान्पराके । अन्नस्य कुल्या ^{१५)}

1) Thus N, Bh °āpyāya, G om pyāyya 2) G om tūmu, N तुष्णीं
 3) Thus Bh, N °उरत्, G om 4) Thus Bh, G N om 5) Thus
 G Bh, N सन्नेषु 6) Thus G Bh, N ययति° 7) Thus N, G pitrbhya
 sadhā nama 8) Thus N Bh, G upasthitauślanasya 9) Thus
 N Bh, G sammāśrūn 10) N °रपिषा पुतमक्षय, G °atipratamanta
 makṣayyam 11) G om 12) G om the visarga 13) G
 daduhe, N दुहे 14) Thus G, N दुहमाना 15) Thus G, N यत्रैतान्वे°

उप तान्तरत्तु सत्त्वा एषामाणिपः सत्तु कामैः स्वधा^{१)}
 नमः^{१)} पितृभ्यः^{१)} स्वाहेति 'पुरस्तात्स्विष्टकृत एतानुप-
 होमान्नुहोतीयमेव^{२)} सा या प्रथमा व्यौच्छेदेकाष्टका
 तपसा तप्यमाना या प्रथमा व्यौच्छत्संवत्सरस्य प्रतिमां
 प्रजायत इति पञ्च 'ततः सौविष्टकृतं नुहोत्यग्निं कव्य-
 वाहनाय स्विष्टकृते स्वधा नमः पितृभ्यः स्वाहेति' श्वो
 भूते पितृभ्यो मांसजेपेण मासिश्राद्धस्यावृता श्राद्धं^{३)}
 करोति' ॥ १७ ॥

वेदमधीत्य स्नास्यन्नुपकल्पयते पालाशीं^{४)} समिधमुद-
 १० पात्रं चैरकां चोपवर्हणं च स्नानीयपिण्डं च सार्वसुर-
 भिपिष्टं चन्दनं च सूत्रं सोपधानं मणिं सपाणं वादरं
 मणिमुत्तरासङ्गं च सात्तरमरुते च प्रवर्तौ^{५)} च स्रजं
 चाञ्जनं चादर्शोपानहौ^{६)} दण्डं च ह्रत्रं चाथ नक्षत्राणि
 तिष्य^{७)} उत्तरे फाल्गुनी हस्तश्चित्रा^{८)} स्वाति विशाखे
 १५ इत्येतेषामेकस्मिन्पुरोदयादादित्यस्य व्रजं प्रपद्यत 'एतद-
 हःस्नातानां^{९)} ह वा एष एतत्तेजसा^{१०)} तपति' तस्मा-

1) Thus N, G *pitṛbhya śadhā nama*, see p 49 note 7 2) G *etānupahomām ju*, N उपहोमानु^० 3) Thus N Bh, G *masīrāddham*
 4) Thus N Bh, G *pulasaṁ* 5) Thus N, G *pravartau* 6) Thus G N
 7) G *taṭa*, N तिष्य, see HG I 9 3 8) G N *hasta citrā* 9) MSS
 on the visarga 10) N om एतत्

देनमेतदहर्नाभितपेदंतलोमिा चर्मणा द्वारमप्रिधाय पूर्वार्धे
 व्रजस्याग्निमुपसमाधाय मध्यंदिने पालाजीं समिधमादधातीमं
 स्तोममहृते ज्ञातवेदसे रथमिव संमहेमा मनीषया ^{१)} ।
 भद्रा हि नः प्रमतिरस्य संसद्यग्रे सख्ये मा रिपामा वयं
 तव स्वाहेति ' तत एतान्संभारान्सकृदेव सर्वानाहृत्य ^५
 तानुत्तरतो ज्येर्निधायापरेणाग्निमुत्तरतःपरिषेवनामेरुका-
 मास्तीर्य तस्यामुदक्षिणरा निपद्यते' ॥ १८ ॥

दक्षिणतो नापित उपविशति । तस्यं क्षुरमभिमन्त्रयते
 शिवो नामासि स्वधितिस्ते पिता । नमस्ते अस्तु मा मा
 हिंसीरित्यंद्गिरुद्यमानमभिमन्त्रयते शिवा मे भवय संस्पृण ^{१०}
 इति ^{२)} क्षुरमभिनिधीयमानमभिमन्त्रयते यदृषीणां आयुषं
 जमदग्नेः कण्यपस्य आयुषम् । यद्वेवानां आयुषं तन्मे
 अस्तु आयुषमिति ' वंपत्तं यत्क्षुरेण मर्चयता सुपेणसा ^{३)}
 वत्सा ^{४)} वपसि वर्चसा मुखं मा न ^{५)} आयुः प्रमोषीरिति'
 ज्मश्रूणि वापयित्वापपक्षौ निवापयते ज्य केजान्वयोपपा- ^{१५}
 दमद्गान्वेवमेवात ^{६)} ऊर्ध्वं वापयते ' पञ्चार्धे व्रजस्योषवि-
 ज्ञ ^{७)} मेखलां विम्लस्य परिकर्मणे प्रयच्छतीमां हृत्वा

1) Thus N, G *manirā* 2) N ins *गृ* 3) Thus N, G *sampaśasā*

4) Thus G, N *वप*, see HG I 9 16, AV VIII. 2. 17 5) G *nu*, N *न*

6) G N Bh *°yathopapātam°*

7) Thus N Bh, G *praśasya*

स्तम्ब उपगूह्येति 'तां स कृत्वा स्तम्ब उपगूह्यतीदमहम्-
 मुष्यामुष्यायणास्य द्विपत्तं श्रातृव्यमुपगूह्यामुत्तरो ऽसौ
 द्विपद्य इति ' तत आप उपशेरत उष्णाश्च शीताश्च '
 शीतासूष्णा आनयति दैवमानुषस्य व्यावृत्त्या इति विज्ञा-
 ५ यते ' संसृष्टागिरद्विरभिपिच्छत्वापो हि ष्ठा मयोभुव इति
 तिसृभिर्द्विरणवर्णाः शुचयः पावका इति चतसृभिः
 पवमानः सुवर्जन इत्येतेनानुवाकेन ' स्नानीयेन प्रता-
 प्य^{१)} ॥ ११ ॥

दत्तान्प्रक्षालयते ज्ञात्वाय व्यूह्यं सोमो राजेदमाग-
 १० मत्^{२)} । स मा प्रविणवन्नाद्येन भगेन च दीर्घायुरहमन्नादो
 भूयासमिति ' सार्वसुरभिणा प्रलेप्स्यमानः^{३)} प्रोक्षति नमः
 शाकजज्ञभाभ्यां^{४)} नमस्ताभ्यो देवताभ्यो या^{५)} अभिया-
 द्विणीरित्यंधानुलिम्पेद्यद्वचो^{६)} अप्सरासु च गन्धर्वेषु च
 यद्यशः । दिव्यो यो मानुषो गन्धश्च^{७)} स^{८)} मार्विशता-
 १५ दिहेति ' समुन्नीय चन्दनेनानुलेप्स्यमान एवं प्रोक्षत्यैवम-
 नुलिम्पेदध्याहृतमन्तरं^{८)} परिधत्त आयुरसीति ' जरामशी-
 येत्युत्तरं ' यज्ञोपवीतं कृत्वाप आचम्य जयाभ्यातानात्राद्रभृत

1) Thus G Bh, N प्रतीप्य
 Bh G pralepsamānah, N corr

2) Thus N, G rājetam°

3) Thus

4) Thus G, N शाकजज्ञभाभ्या, Bh

śākajajñapubhyām

5) G om yā, N अभिया°

6) Read मथ

7) Thus N G sū

8) Thus N, G °anulimpetathātam°

इति कुत्रैता¹⁾ आहुतीर्गुह्योति¹⁾ दीक्षा तपो मनसो²⁾
 मातरिद्या वृक्षस्पतिर्वाचो अस्याः स योनिः । वेदांसि³⁾
 विद्या मयि सन्तु चारवो⁴⁾ ऽग्निपोमा यणो अस्मासु
 धत्तम् ॥ अग्निर्येन विराजति सोमो येन विराजति सूर्यो
 येन विराजति विराड्येन⁵⁾ विराजति तेनाहं विश्वतः ॥
 परिविराज्यासमिद्वैकवृत्स्वाह्वेति⁶⁾ ॥ २० ॥

अपरेणाग्निं प्राक्षुख उपविश्य⁷⁾ सोपधानं मणिं प्रव-
 यति 'सपाशं वादरं मणिमुदपात्रे ऽवधाय प्रदक्षिणं पर्या-
 प्लावयतीयमोपधे⁸⁾ त्रायमाणा सहमाना सहस्वती सा
 मा हिरण्यवर्चसं ब्रह्मवर्चसिनं मा करोत्वित्युद्धृत्याक्ष-¹⁰⁾
 यैव⁹⁾ पर्याहृत्य प्रतिमुञ्चते¹⁰⁾ ऽपाशो ऽसीत्युरसि स्था-
 पयत्युरो मे मा संशारीः शिवो मोपशेष्व मक्षं दीर्घा-
 युत्वाय गतशार्दयेति 'हस्तेन वादरं मणिमूर्गसीत्यंको
 मणिर्त्राक्षणास्य पुलको वैश्यस्य राज्ञो गर्दभसुग्रीवो' ऽर्का
 मणिर्त्राक्षणास्य वैश्यस्य पुलको मणिः । राज्ञो गर्दभसुग्रीवो¹⁵⁾

1) G *hutiaulakulir* 2) N ins इति 3) Thus N, G *veladasa*
 4) G *carapo*, N चार ते, see Āp § VI 23 1 5) Thus N, G *uram-*
yena 6) G *paruu ādyāsamihastavṛkṣāhā*, N वृत्त्रिरा स्मासमिद्वैकवृत्^०,
 see Āp § VI 23 1 7) G ins *sūtram* 8) G *paryyāpūyati*
yamoṣadhe, N पर्याप्लावयति यमोपधे, Bh *paryyāpūyati* *yamoṣadhe*,
 see HG I 10 6 9) G *karoti ukṭadakṣinayaua* N तुद्धृत्याक्षणास्य,
 Bh *uddhṛtyākṣinayaua* 10) Thus N Bh, G *pramuncate*

यस्य कस्य कपित्थक इति मणिधारणे गाथा^{१)} भवति 'निधायाकृतमन्तरं परिधत्त आयुषे त्वेति' ज्ञरामशीयेत्युत्तरमकृतस्य^{२)} दशायां^{३)} प्रवर्तौ^{४)} प्रवध्य^{५)} दर्व्यामाधायाज्यस्योपधातं जुहोत्यायुष्यं वर्चस्यं सुवीर्यं रायस्योपमौद्धिमिदं हिरण्यमायुषे वर्चसे जैत्रियायाविशतान्मां^{६)} स्वाहा ॥ उच्चैर्वाजि पृतनाजित्सत्रसाहं^{७)} धनंजयम् । सर्वाः समृद्धीर्द्धयो^{८)} हिरण्ये ऽस्मिन्समाहिताः^{९)} स्वाहा ॥ शुनमकं^{१०)} हिरण्यस्य पितुरिव नामाग्रभैषम्^{११)} । तं मा हिरण्यवर्चसं पुरुषु प्रियं कुरु स्वाहा ॥ प्रियं मा देवेषु^{१२)} कुरु प्रियं मा ब्राह्मणे^{१३)} कुरु । प्रियं विश्वेषु शूद्रेषु^{१४)} प्रियं राजसु मा कुरु स्वाहा ॥ संराजं च स्वराजं चाभिष्टीर्या च नो गृहे । लक्ष्मी राष्ट्रस्य या मुखे तथा मा संसृजामसि स्वाहेति' ॥ २१ ॥

उद्धृत्य प्रक्षाल्य दक्षिणमिवाग्रे प्रतिमुञ्चत आयुष्यं वर्चस्यमित्येतदेव^{१५)} मणिकुण्डलवन्धने विद्यादर्थं स्रजं

1) G Bh *gūdhā*, N --धी

Bh *uttariyadaśayām*

prabuddhya, N cori

2) G *ahatasyaśāyā*, N °ज्ञर हत सा दशाया

3) Thus N, G Bh *pravarttau*

4) G Bh

5) G *jaitriyāyāmsatam*, N जैत्रियायिगता मा

6) G *prtanājitrāsāhan*, N पृतनासाह सभासाह, see HG I 10 6, Āp MB

II 8 2, RVKh X 128 3.

7) G N *samrddhu rddhayo*

8) G om

the visarga, N समा भूता

9) G *śūnam*

10) Thus G, N °ग्रहैषम्

11) Thus N, G *brahmanā*

12) Thus N, G *rudreṣu*, see HG I 10 6,

Āp MB II 8 4

13) Thus N Bh, G °etayawa

गुभिके शिर आरोह शोभयन्ती मुखं मम ।
 मुखं हि मम शोभय भूयांसं च भगं कुरु ॥ ग्रामाह-
 र-ज्जमदग्निः श्रद्धयै कामायान्यै ¹⁾ । इमां तां ²⁾ प्रतिमुञ्चे ज्दं
 भगेन सह वर्चसेत्यथाङ्गे ³⁾ यदाजनं त्रैककुदं ज्ञातं हिमवत
 उपरि ⁴⁾ मयि ⁵⁾ पर्वतवर्चसमित्यादर्शमवेक्षते यन्मे वर्चः
 परापतितमात्मानं परिपश्यतः । इदं तत्पुनराददे भगेन
 सह वर्चसेति' वाग्यत आस्त ⁶⁾ आ ⁷⁾ नक्षत्राणामुदया-
 दितेषु ⁸⁾ नक्षत्रेषूपानक्षत्रेषुपमुञ्चते ⁹⁾ यौरसीति दक्षिणां ¹⁰⁾
 पृथिव्यसीत्युत्तरामुपमुच्याभिमन्त्रयते ¹¹⁾ प्रतिष्ठे स्थो देवते ¹²⁾
 मा मा संताप्तमिति' दण्डमादत्ते लोके ¹³⁾ वेदायास्मि ¹⁴⁾ 10
 द्विपतो वधाय सपत्नाञ्छापदान्सरीसृपान्हुस्तिनश्चेति ¹⁵⁾
 ह्यत्रमादत्ते प्रजापतेः शरणमसि ब्रह्मणः हृदिरित्युपनि-
 ष्क्रम्य दिशो ऽनुवीक्षते देवीः ¹⁶⁾ पटुर्वहिरु ¹⁷⁾ नः कृणो-
 तेति' चन्द्रमसमुदीक्षते मा रधाम द्विपते सोम राज्ञानिति'
 यत्रास्य रातिर्भवति तेन संभाष्य यथार्थमेतीत्येकमथैतद्- 15

1) Thus N, G *kāmādhīnyai* 2) Thus N, G *tūhavi* 3) G
°athāhāte, N °याङ्गे 4) Thus N, G *uparaya* 5) Thus N, G *āstā*
 6) Thus N, G °*upadaya* 7) After नक्षत्रेषु N ins उपनिष्क्रम्य
 8) Thus Bh, G N *dakṣiṇam* 9) G N Bh °*abhimucyā* 10) G ins
mā mā dābhyam 11) Thus G Bh, N om 12) Thus G, N
 वेदानाम 13) G *sapātnāśchāpa*°, N सपत्नाच्छाप° 14) N हेतो,
 G Bh दावय 15) Thus N, G *śaturoṣṭi āvaru*

परं 'तूष्णीमेव तीर्थं स्नात्वोदित्य तूष्णीं पालाशीं समि-
धमादधाति ¹⁾ 'संवत्सरं न मैथुनं चरति द्वादशरात्रं त्रिरात्रं
वा सर्वा ²⁾ स्थितयः ³⁾ ' ॥ २२ ॥

अथार्घ्यं ³⁾ 'जिह्वीर्षन्नर्घ्यं ⁴⁾ वेदयते जिह्वीर्षमिति ' कुरु-
⁵⁾ तेत्याह ' कंसे दध्यानीय मधानयति ' द्रुसीयस्यानीय वपी-
यसापिदधाति ⁵⁾ ' पूर्वः कूर्चेन प्रतिपद्यते ' ऽन्वङ्गुयेना-
न्वङ्गुर्ध्वेणान्वङ्गाचमनीयेनान्वङ्गाधुपर्केणानुसंभ्रजत्यथास्मा
आसनमिति वेदयते ' तत्प्रतिमन्त्रयते ⁶⁾ राष्ट्रभृदस्याचार्या-
सन्दी मा त्वग्योषमिति ⁷⁾ राजा ब्राह्मणो वा ' राष्ट्रभृद-
¹⁰⁾ स्वधिपत्यासन्दी मा त्वग्योषमिति ग्रामणीः सेनानीर्वाधास्मै
पाद्यमिति वेदयते ' तत्प्रतिमन्त्रयत आपः पादावनेजनी-
र्द्विषत्तं नाशयन्तु मे । अस्मिन्कुले ब्रह्मवर्चस्यसानि मयि
महो मयि यशो मयीन्द्रियं वीर्यम् । आ मा गन्यशसा
वर्चसा संसृज पयसा तेजसा च तं मा प्रियं प्रजानां कुर्व-
¹⁵⁾ धिपतिं पशूनामिति ' सव्यं पादं प्रतिगृह्य दक्षिणं प्रति-
गृह्णीयादक्षिणं राजा ग्रामणीः सेनानीर्वा ' ॥ २३ ॥

1) N ins इत्यपरं
G athān, N अथार्घ्यं
G varṇasyaṃ
tvavoṣam°

2) Thus G Bh, N सर्वस्मिन्नुगरे

4) G ins it, N द्वितीयनर्घ्यं

6) From here unto आपः 1 41 N om

3) Thus Bh,

5) Thus N Bh,

7) G

अथास्मा अर्घ्यमिति ¹⁾ वेदयते ' तदेतेनैव प्रतिमन्त्र्य ²⁾
 विराजो दोहो ³⁾ ऽसि ³⁾ विराजो दोहमशीय मयि दोहः
 पद्यायै विराज इति प्रतिगृह्य निनयति समुद्रं वः
 प्रहिणोमि स्वां योनिमपिगच्छत । अहिद्रः प्रजया भूयासं
 मा परासेचि मत्पय इत्यथास्मा आचमनीयमिति वेद- ⁵
 यत ' आचामत्यमृतोपस्तरणमसीत्याचान्तोदकायायास्मै म-
 धुपर्क इति वेदयते ' तत्प्रतिमन्त्रयते ⁴⁾ यन्मधुनो मध्व्यं
 परममन्त्राद्यं त्र्यं तेनाहं मधुनो मध्व्येन परमेष्ठानाद्येन
 त्र्येण परमो ऽन्नादो मध्व्ये भूयासमिति ' प्रतिगृह्य प्रा-
 श्नाति त्र्यै विद्यायै यशो ऽसि यशसो यशो ऽसि ब्रह्माणो ¹⁰
 दीप्तिरसि तं मा प्रियं प्रजानां कुर्वधिपतिं ⁵⁾ यशूनामिति ।
 भूर्भुवः सुवरिति त्रिराचम्याथ रातये प्रयच्छति स्वयं वा
 सर्वं प्राज्ञात्यथास्मा आचमनीयमिति वेदयत ' आचामत्य-
 मृतापिधानमसीत्याचान्तोदकायायास्मै गौरिति वेदयते '
 तां प्रतिमन्त्रयते गौरस्वप्रकृतपाप्माप पाप्मानं जहि पा- ¹⁵
 प्मानं मम चामुष्य च जहि द्विपलं हनीया ⁶⁾ मम द्विपं
 कुरुतेति ' ॥ २४ ॥

1) Thus G Bh, N अर्घ्य°
 G dohān 4) G om
 hatithā, N त्रयो

2) N ins प्रतिगृह्णाति 3) Thus N Bh,
 5) Thus N, G kurvanti paśum 6) G

अथास्मा अन्नं संस्कृत्य भूतमिति वेदयते 'तत आह
 द्राक्षाणांश्चतुरो नानागोत्रान्भोजयतेति' तेषु भुक्तावत्स्व-
 न्नमाहुरन्ति' तदेतेनैव प्रतिमल्य प्रतिगृह्य^{१)} प्रत्यवरुह्य^{२)}
 प्राश्नाति यथा^{३)} मधुपर्क' प्रत्यवरुह्यैवात ऊर्ध्वमन्नानि
 ५ प्राश्नीयादित्येकमथैतदपरमं ध्वज्वैष नियमः^{४)} स्याद्यथा-
 कामीतरेष्वथ यदि गामुत्सृजेतामग्निमल्लयते गौर्धिनुभव्या^{५)}
 माता रुद्राणां दुहिता वसूनां स्वसादित्यानाममृतस्य
 नाभिः । प्र णु वोचं चिकितुषे जनाय मा गामदिति
 वधिष्ट ॥ पिवतूदकं तृणान्यत्तु ॥ ओमुत्सृजेतेत्यथ सोम-
 १० प्रवाकाय 'यत्रास्मै सोमं प्राह तस्यज्ञोपवीतं कृत्वाप
 आचम्य प्राड्ढोद्भुतिष्ठञ्जपत्यासीनो वा भूर्भुवः सुवरायुर्मे
 प्रावोचो वर्चो मे प्रावोचो यशो मे प्रावोचः श्रियं मे
 प्रावोच आयुष्मानहं वर्चस्वी यशस्वी श्रीमानपचिति-
 मान्भूयासं^{६)} भूर्भुवः सुवः सर्व भूयासमित्युक्तां प्रति
 १५ वाचष्टे प्रति वा ज्ञानीत' एतेनैव भूतप्रवाकार्यो 'तन्मा
 क्षायीत्यन्तेन^{७)}' ॥ २५ ॥

अथास्मा अन्नं सन्निमित्वाग्निमल्लयते^{८)} ऽन्नमिव ते^{९)} दृशे^{१०)}

1) Thus N Bh, G *pratishrva* 2) Thus Bh, G *pratyaruhya*, N
 प्रत्यचह 3) Thus N Bh, G *yadā* 4) G Bh om the *visarga*, N corr
 5) Thus G Bh, N धिनुर्भ्या 6) G *śrīyamān*° 7) G *kṣayī*°, N corr
 8) Thus N, G *sannamitvā*°, Bh *sannamayitvā*° 9) G *tandṛśe*, N तेदृशे

भूयासं वित्तमिव ते¹⁾ दृजे¹⁾ भूयासं श्रीरस्यर्वाच्याविशा-
 स्मान्संस्रवत्²⁾ दिगो महीः समागच्छतु सूनृताः । सर्वे
 कामा अभिषत्तु मा प्रिया अभिरक्षतु मा प्रियाः ॥ यजो
 ऽसि यजो ऽहं त्वयि भूयासमसावित्यभिमन्त्र्यार्थं³⁾ ब्रुवते'
 व्यवजिहीर्षमाणः पण्यस्यावदाय⁴⁾ जुहोति यदहं धनेन⁵⁾
 प्रपणं⁵⁾ चरामि धनेन देवा धनमिच्छमानः⁶⁾ । तस्मि-
 न्सोमो रुचमादधावग्निराशान इन्द्रो बृहस्पतिश्च स्वा-
 हेत्यथ संवादजयनं⁷⁾ 'संवादमेष्यन्नात्तद्वत्रः सव्येन हस्तेन
 ह्वं⁸⁾ समावृत्य⁹⁾ दक्षिणेन फलीकरणमुष्टिं जुहोत्यव-
 जिह्वक निजिह्वकाव त्वा हविषा यजे । तत्सत्यं यदहं¹⁰⁾
 वदाम्यधरो¹⁰⁾ मदसौ¹¹⁾ वदात्स्वाहेति 'येन संवदते तम-
 भिमन्त्रयत¹²⁾ आ ते वाचमास्यां¹³⁾ दद¹³⁾ आ मनस्यां
 हृदयादधि¹⁴⁾ । अङ्गादङ्गात्ते वाचमाददे यत्र यत्र ते वाङ्
 निहृतां तां त आददे । तत्सत्यं यदहं वदाम्यधरो मत्प-
 न्यस्वासाविति¹⁵⁾ ' ॥ २६ ॥

15

- 1) Thus G, N तेनसे 2) Thus emended, G *śrīraservācyāvidiśāsmāt*°,
 N श्रीरस्येवाच्याविशासमान° 3) G om *asāv* 4) Thus N Bh, G
punyasyat° 5) G N *pramṇam*, see Āp MB II 22. 4 6) G
**ichśamāh*, N °द्वाना 7) Thus N, G *samvādayajinas*, Bh *sam-*
vādayajam 8) Thus Bh, G *citram*, N जुत्र 9) Thus G Bh, N
 समावृत्य 10) Thus N Bh, G °*atharo* 11) N om मद, G °*asā*
 12) Thus N Bh, G *tad*° 13) Thus Mes, read probably वाचमास्याद् दद
 14) Thus G, N हृदयद्विषा 15) Thus N, G °*padyasvāhā*

यद्यस्मै सुभृत्याः¹⁾ प्रव्रजेयुरग्निमुपसमाधायेण्डानि²⁾
 जुहुयादनु पो³⁾ ऋदनुह्यो निवृत्तो वो न्यवीवृतत्⁴⁾ ।
 ऐन्द्रः परिक्रोशो वः परिक्रोशतु सर्वतः ॥ यदि मा-
 मतिमन्यध्वमदेवा⁵⁾ देववत्तरम् । इन्द्रः पाशेन सिवा⁶⁾
 वो⁷⁾ मक्षमित्पुनरानयादिति⁷⁾ वदेद्वा 'खादिरं शङ्कुं
 निहृत्य नीललोहिताभ्यां सूत्राभ्यामपसव्यैस्त्रिः परिवे-
 ष्येदावर्तनं वर्तयेत्यपि वै यदि दूरगा भवन्तीह कैव
 वर्तन्ते' यं कामयेत⁸⁾ नायं मत्पद्येतेति⁹⁾ दक्षिणे पाणा-
 वभिपद्येत यस्मिन्भूतं च भव्यं च विश्वे देवाः समाहि-
¹⁰ ताः । तेन गृह्णामि त्वामहं मक्षं गृह्णामि त्वामहं ब्रह्मणो
 त्वा गृह्णामीति 'न ह्यैवास्मात्पद्यते'¹⁰⁾ 'यं कामयेत नायं'¹¹⁾
 मच्छिद्येतेत्यमावास्यां¹¹⁾ रात्रिं सुप्तं¹²⁾ जीवविषणो स्वं
 मूत्रमानीयापसव्यैस्त्रिः परिषिञ्चन्यरीयात्परि त्वा गिरिर-
 मिहं¹³⁾ परि भ्रातुः परि ज्वसुः । परि सर्वेभ्यो ज्ञातिभ्यः

1) Thus N Bh, G *suhrtiyāh*

2) Bh *°dhāyayenvām*, G *°dhāya*

yanvagnin, N *°धायेलानि* 3) Thus G N Bh, read वो 4) G *nya-*

mimrjat, N corr, see Āp M B II 22. 9 5) G *°manyaddhvanēdā*,

N *°मन्यदेवा* 6) G *siktvā*, N *शिक्षा*, see PG III 7 3, Āp MB II 22

10, HG I 14 4 7) G *vo vāhyamiti punarāyād°*, N *क्वेम-पुनराया* इति

8) Thus N Bh, G *lāmata* 9) Thus Bh, G *°padyedeti*, N *°पद्येतेति*

10) Thus Bh, G *°padyante*, N corr 11) Thus Bh, G *°avāśyām*,

N *मापक्षिद्येति तमसावास्या* 12) Thus Bh, G *suptān*, N *सप्त* 13) Thus

Bh, G *°aharamiham*, N *°रहमिह*, see Āp MB II 22 5

परिपीतः¹⁾ द्योष्यसि¹⁾ ॥ शश्वत्परिकुपितेन संक्रमेणा-
वहिदा । उलेन परिमीढो²⁾ ऽसि परिमीढो²⁾ ऽस्युलेनेति ।
न हैवास्मात्पद्यते 'दीर्घसत्तमासिष्यमाणः'³⁾ ॥ २७ ॥

प्रवासमेष्यन्भार्यायाः परिदां करोति 'स्थूलाठारिका
जीवचूर्णानि कारयित्वा मावास्यायां रात्र्यां⁴⁾ सुप्तायामुपस्थं⁵⁾
प्रतिवपति सोमावास्य परिघमन्येभ्यः पुरुषेभ्यो ऽन्यत्र
मदिति' यद्यस्यां वद्धतयापीच्छति⁵⁾ न हैव सिध्यन्ति'
यदि कामयेत सिध्येयुरिति वश्रुमूत्रेण प्रक्षालयस्वेत्येनां⁶⁾
ब्रूयात्प्रवासमेष्यन्नामन्त्रयत इदं वत्स्यामः प्राण आयुषि⁷⁾
वत्स्याम इत्यथैनमभिमन्त्रयत⁸⁾ आ मन्दैरिन्द्र हरिभिर्याहि¹⁰⁾
मयूररोमभिः । मा त्वा के चिन्त्येमुरिन्न पाशिनः । दधन्वेव
ता इहि⁹⁾ ॥ प्राण आयुषि वसासौ पृथिव्यामग्नौ प्रति-
तिष्ठ¹⁰⁾ वायावत्तरिक्षे सूर्ये दिवि यां स्वस्तिमग्निर्वायुः
सूर्यश्चन्द्रमा आपो ऽनुसंचरन्ति तां स्वस्तिमनुसंचरासौ ॥
प्रच्यवंस्व भुवस्पत इति प्रतिपद्य श्येनो भूत्वा परापते-¹⁵⁾

1) G *pariṣṭadāṃ tīcyaṣi*, N परिषोदमायेष्यसि 2) G *pariṣṭido*, N corr

3) G Bh *dirghasūtram*°, N दीर्घमा°, see introd 4) Thus N Bh, G

vātrayām. 5) Thus G, N, Bh. *bahulayā. vachānti*. 6) G *prae-*

kālyasvainām, N प्रनगरजेतेता, Bh *prakālayetyenām* 7) G om from

here unto *vasāsau* । 12 8) Thus Bh, N वैताम° 9) N इति

10) Thus N, G *pratiṣṭhata*

त्यक्तेन 'यं कामयेत स्वस्त्ययं पुनरागच्छेदिति'¹⁾ तमेतेन
 त्र्यचेनान्वीक्षेत²⁾ महि त्रीणामवो³⁾ ऽस्त्वित्तीक्ष्व⁴⁾ पुन-
 रागच्छति' यं कामयेत नायं पुनरागच्छेदिति तमन्वीक्षेत
 साकं यद्धम प्रपतेत्येतयथैनमभिमन्त्रयते⁴⁾ परमां वा परा-
 ५ वतमिन्द्रो नयतु वृत्रहा । यतो न पुनरायसि शाश्वती-
 भ्यः⁵⁾ समाभ्य इति' न ह्येव पुनरागच्छति' ॥ २८ ॥

अथ रथारोहणं 'यदि रथं लभत आपूर्यमाणपक्षे पुण्ये
 नक्षत्रे योजयित्वास्थास्यन्यक्षसी⁶⁾ अभिमृशति वृद्धसीति⁷⁾
 दक्षिणं⁸⁾ रथंतरमसीत्युत्तरं⁹⁾ वामदेव्यमसीति¹⁰⁾ मध्यम-
 10 मश्चमांस्याय¹¹⁾ चक्रे संमार्द्यङ्कौ न्यङ्कावभित इत्यनुवाक-
 शेषेण 'यदि शमरथो भवति तद्यज्ञोपवीतं कृत्वाप आ-
 चम्य भूमिमभिमृशतीह धृतिरिह स्वधृतिरिह रत्तिरिह
 रमतिरित्यथ हस्त्यारोहणं 'यदि हस्तिनं लभत आपूर्य-
 माणपक्षे पुण्ये नक्षत्रे कल्पयित्वाभ्युपविशतीदमहममुमानु-

1) Thus N Bh, G *purogachśed*

2) G *ṛcanvī*, N *जेरावी*, Bh

tryacenavī 3) Thus N, G *trnāmavostvhaiva*, Bh *avarastu it ihaiva*

4) Thus N Bh, G *prapadyate*

5) G *śaśatibhyas*, N *शाम्नुतीर्*,

see TE III 3 44 3

6) Thus *evanvāt*, G *yujyāt āsthārasya*, N

नयित्वा पक्षसी

7) Thus N Bh, G *om*

8) Thus G Bh, N *दक्षिणा*

9) Thus Bh, G **uttara*, N *त्युत्तरा*

10) Thus N Bh, G *vāmevyamasati*

11) G *ins ity* between *aśvam* and *āsthāya*, N *मध्यमास्याय*, Bh *madhya-*
mamiti sammrśet āsthāya

प्रायणामिन्द्रस्य¹⁾ वज्रेणाभिविशाम्युत्तरो²⁾ ऽहं द्विपद्म³⁾
 इत्यथैनमभिक्रामयति⁴⁾ वह् कालं वह् त्रियं माभिव-
 हेति⁵⁾ 'समानं शमर्येन' यद्यनुपस्तीर्णो⁶⁾ स्थण्डिल उप-
 विशेषतदनुमन्त्रयते नमः पृथिवीपदे रुद्राय वातेपवे रुद्राय
 नमो रुद्राय⁷⁾ पृथिवीपद इति⁸⁾ सर्पसृतौ सृजति⁹⁾ नमः
 सर्पसृते रुद्राय वातेपवे रुद्राय नमो रुद्राय सर्पसृत इति¹⁰⁾
 शकृद्गीतौ¹¹⁾ जपति नमः शकृत्सदे¹²⁾ रुद्राय वातेपवे
 रुद्राय नमो रुद्राय शकृत्सद इति¹³⁾ यदि नवानि गोम-
 यान्यन्तरातिक्रामेद्गोष्ठमसीत्युक्तातिक्रामेत्¹⁴⁾ ॥ २१ ॥

यदि चतुष्पथं समया¹⁵⁾ व्रजेत्तदनुमन्त्रयते¹⁶⁾ नमः¹⁷⁾
 पृथिवीपदे रुद्राय वातेपवे रुद्राय नमो रुद्राय पृथिवीपद
 इति¹⁸⁾ यदि श्मशानं समया व्रजेत्तदनुमन्त्रयते नमस्तत्सदे
 रुद्राय वातेपवे रुद्राय नमो रुद्राय तत्सद इति¹⁹⁾ नदी-
 मुदन्वती दृष्ट्वा जपति नमो ऽप्सुपदे रुद्राय वातेपवे
 रुद्राय²⁰⁾ नमो रुद्रायाप्सुपद इति²¹⁾ यद्येनं संवर्तवात आ-²²⁾

1) Thus Bh, G °ahamamuryāmuṣyāyanam°, N °हमामुप्रायण°

2) G °yājñena°, N °पापशुषडिमाप्यु°

3) G °dvīpak, N द्विपद्म

4) Thus G Bh, N °मतिक्रामयति

5) Thus N, G °cāwāhēti

6) G om from here unto शकृत्सद 1 8

7) Thus N alone, read prob-

ably जपति 8) Thus emended, N शकृद्गीतौ, Bh śakṛdatau, see Ap

G 0 3 9) N जपेत्तत्सदे 10) Thus emended, G °antarātrih kāmē°,

N °न्तरात्रिप्रमे°

11) Thus N, G samayādyajet°

गच्छेत्तदनुमल्लयते नमो अन्तरिक्षसदे^{१)} रुद्राय^{१)} वातेषवे
 रुद्राय नमो रुद्रायान्तरिक्षसद इति^{१)} यद्येनं सिचोपसृजे-
 त्तदनुमल्लयते^{२)} सिगसि न सिगसि वज्रो नमस्ते अस्तु
 मा मा ह्रिसीरित्यंद्भिरभ्युक्षेय्येनं वयो^{३)} अभिविक्षिपेत-
 दनुमल्लयते^{४)} ये पक्षिणः प्रथयन्ति विभ्यतो^{५)} निर्ऋतिः^{५)}
 सह । ते मा शिवेन तिग्मेन^{६)} तेजसोन्दत्तु वर्चसेत्यंद्भि-
 रभ्युक्षेय्येनं फलमभिनिपतेत्तदनुमल्लयते यदि वृक्षादभ्य-
 पतत्फलं^{७)} यद्यन्तरिक्षात्तडु वायुरेव । यत्रास्पृक्षतनुवं^{८)}
 यत्र वास आपो बाधन्तां^{९)} निर्ऋतिं पराचीरित्यंद्भिरभ्यु-
 क्षेय्येनमवर्षे^{१०)}^{११)} प्रुषितमववर्षेत्तदनुमल्लयते^{११)} दिवो
 नु मा वृक्षतो अन्तरिक्षादपां स्तोको अभ्यपतच्छिवेन^{१२)}
 समिन्द्रियेण मनसाहमागां ब्रह्मणा^{१३)} क्लृप्तः^{१३)} सुकृतेने-
 त्यंद्भिरभ्युक्षेत्^{१४)} ॥ ३० ॥

- 1) Thus N, G *rudrāyāntarikṣasade* 2) G *°pasrjeta tad°*, N
 सिचोपसृजेत्तद° 3) Thus Bh, G *vāyo*, N वयासि 4) Thus Bh, G
°shwikṣipet°, N लिक्षिपेतद° 5) Thus G, N विभ्यतो निर्ऋति 6) Thus G,
 N त्रिग्मेन, see HG I 16 5, Āp MB II 22 12 7) G *°abhyapatphala-*
lam, N °अभ्यपत--- 8) G *adhastātarkṣat°*, N यतास्पृक्षतदनुवं, see Āp
 MB II 22 12, HG I 16 7, AV VI 124 2 9) G *°bādhantān*, N
 बाधन्ता 10) Thus G, N पराचारद्भि° 11) G *om avarṣe pruṣitam*,
 N °ववर्षे प्रुषितं, Bh *apavarṣe pruṣitam* 12) G *abhyupatashīvena*, N
 अभ्यपतत् शिवेन, see HG I 16 6, Āp MB II 22 13, AV VI 124 1
 13) G *brahmakṣiptas*, N ब्रह्मणा क्लृप्तः 14) Thus G, N सुकृतेत्यंद्भिरुक्षेत्

चित्रं वनस्पतिं दृष्ट्वा जपत्यारत्ते अग्निर्ज्वलत्वारत्य-
 रशुरस्तु^{१)} ते । निवति त्वामिवर्पतु जीव वर्षसहस्रं त्वम् ।
 नमस्ते ऽस्तु वनस्पते स्वस्ति मे ऽस्तु वनस्पत इति'
 प्राज्ञय्यंदिनात्क्षीरिणी वृक्षानुपस्पृशेन्नित्यं न्यग्रोधं च'
 सर्वत्र^{२)} स्वयंप्रज्वलिते ज्यो समिधावाद्द्व्यादृद्दीयस्व ज्ञा-
 तवेदो ऽपन्ननिर्गतिं मम । पशूंश्च मरुमात्रकृ जीवनं च
 दिशो दिशः^{३)} स्वाह्वा ॥ मा नो हिंसीर्नातवेदो गामश्च
 पुरुषं पशुम् । अहिंसन्नम्र^{४)} आगहि त्रियं मयि परिपालय
 स्वाहेत्याधायोपतिष्ठते नमो अग्निपदे रुद्राय वतिप्रवे
 रुद्राय नमो रुद्रायग्निपद इत्यनुभवं^{५)} परिभवं^{५)} परिवादं ॥
 परिक्षवम्^{६)} । इःस्वप्नं दुरुदितं^{७)} शकुनेस्तद्विषद्वयो दिशा-
 म्यहम् ॥ अनुभूतं परिभूतं शकुनेर्यदशानुनम्^{८)} । मृगस्य
 सृतमक्षयाया^{९)} तद्विषद्वयो दिशाम्यहम् ॥ परेणैतु पापज-
 कुनिः परेणैतु परिक्षवः^{१०)} । अक्षिस्पन्दो^{११)} इःस्वप्नं^{११)}
 इदिरसंपत्तो^{११)} नो द्देष्टि तमृच्छवित्येतं मत्वं जपत्युपवाध ॥

1) G 'jvalite', N चक्षित्वाज° 2) Thus G Ph, N गता 3) MSS
 om the vizarga 4) G ahinnazna N अहिं गत 5) Thus G N,
 Ph anuhatam parhatam 6) Thus G, N परिक्ष 7) G duridam,
 N दुरुदितं, see AV XIX 8 4 from here unto मृगस्य L 12 N has only
 ननुनं इ शकुनं 8) G 'akishnam' 9) G ergam', N मृगा°
 10) G jayakayak, N परिक्ष 11) Thus emended, G 'dismahateffu-
 rumamparut', N अक्षिस्पन्दो मृदे वेदित°

उपवाधे च यथालिङ्गं 'सर्वत्रैवाप^{१)} उपस्पृशेत्' ॥ ३१ ॥

अथैतान्यद्भुतप्रायश्चित्तानि^{२)} भवन्ति 'कुसुमं कपोत उपा-
वेक्षीन्मध्वागार उपवेक्षीत्स्यूणा व्यरौक्षीद्वल्मीक उदेति'
सो ऽहःक्षान्तः^{३)} प्रयतवस्त्रो ब्राह्मणसंभाषो ऽस्तमित
५ आदित्ये ऽन्तरागारे ऽग्निमुपसमाधाय^{४)} जयाभ्यातानात्रा-
द्रभृत इति कुचैता आहुतीर्जुहोति पूर्णा पश्चादिमं मे
वरुणा तव्यं यामि त्वं नो अग्ने स त्वं नो अग्ने त्वमग्ने
अथास्ययाश्चम्ये ऽस्थनभिशस्तीश्च यदस्य कर्मणो ऽत्यरीरिचं
प्रज्ञापत इत्युत्तमां हुत्वा ब्राह्मणानन्नेन परिवेषयेदथैव
१० पयसि स्थालीपाकः^{५)} पौत्र्यः पशव्यः^{६)} स्वर्ग्य आयुष्यः^{६)}
स्वयंभोज्यस्तेन यजेत सर्वेषु पर्वस्वौदुम्बरमिधमभ्याधा-
यौदुम्बर्या दर्व्योपस्तीर्णाभिधारितं स्थालीपाकं जुहोति
सहस्रमेतु प्रथमं बभ्रूय^{७)} यशसा सह । आगत्य बभ्रुः
पिङ्गाक्षः सहस्रेणावकाङ्क्षतु^{८)} स्वाहा ॥ दिशो दिशो जा-
१५ तवेदो मर्त्यं जीवनमावह । पशूनां विश्वरूपाणां यथाहं
सुमते वसानि स्वाहा ॥ देवानां संभृतो रसः प्राज्ञापत्यं

1) Thus G, N Bh *sarvatrāpa* 2) G °*abhyudaya*prāyaś°, N °दूत°,
Bh °*atbhulaya*° 3) G *haksatah*, N हस्तां त , Bh *ahah* *hātah*, see
HG I 14 2, 17 6 4) From here unto ब्राह्मणान् १ १ G abbreviates
5) Thus N, G °*pāham* 6) G om the *visarga* 7) Thus G, N भ्रु
8) Thus G, N सहस्रेणाभिकाङ्क्षत

यशो मरुत् । जुहोम्यन्नानां रसमहिम्ना कीर्तिरस्तु मे
 स्वाहा ॥ अग्नावग्निश्चरति¹⁾ प्रविष्ट ऋषीणां पुत्रो अधिराजा
 एषः²⁾ । स्वाहाकृत्य ब्रह्मणा ते जुहोमि मा देवानां
 मिथुया कर्मागधेयम्³⁾ । मो³⁾ अस्माकं³⁾ मोमुहद्वागधेयं⁴⁾
 स्वाहेति 'यथोपदेशं काम्यानि वलयश्च' ॥ ३२ ॥ ५
 इति भारद्वाजसूत्रे द्वितीयः प्रश्नः ॥

एकाग्निर्द्वादशाहं विह्विनः पुनराधेयः⁵⁾ एष⁶⁾ औ-
 पनायनिको⁷⁾ ऽग्निरुतास्तांस्य⁷⁾ परिचर्या⁸⁾ समिद्धिर्ब्रह्म-
 चर्ये⁸⁾ सायं प्रातर्यथोपदेशं⁹⁾ स्नात ओषधीभिर्यथोपपन्नेन
 वात्रेन⁹⁾ 'स्त्री चैवं भर्तारि प्रमीति पाणियरूणादूर्ध्व' पा- 10
 र्वणः पौर्णमास्याममावास्यायां¹⁰⁾ वा रोहिण्यां मृगशिरसि
 पुनर्वसुर्वा मध्यंदिन¹¹⁾ आदधीतोंदते¹¹⁾ ज्वोक्षिते सि-
 कतोपोत्ते¹²⁾ परिश्रिते निदधाति¹³⁾ याज्ञिकात्काष्ठादग्निं¹³⁾

- 1) G om from here unto मिथुया । 4 2) N ऐष , see AV IV 39
 ७, TS I 3 7 2, TB II 7 15 1 etc 3) G om , N om मा 4) G
 momukha°, N मासुर° 5) G om 6) Thus G Bh, N ऐष 7) Thus
 Bh, G aupāsānāyaniko°, N औपनायनिकाग्नि° 8) Thus N Bh, G pari-
 caryyānyamūlhar° 9) N om दा , G Bh ins. ca behind annena
 10) Thus Bh, G paurṇamāsyāmamāvasyāyām, N पौर्णमास्याममावास्या
 11) Thus Bh, G maddhyandine mādadhita uddhate, N मध्यदिने आदधे°
 12) Thus Bh, G sikateposte, N सिक्तापोत्ते , Pr sikateopste 13) Thus
 Pr, G Bh yājñikā°, N याज्ञिका°

मथित्वा लौकिकं वाकृत्य प्रणवेनाहुरति¹⁾ ' ब्रह्मा प्रण-
वेन प्रसौत्यासीनो²⁾ व्याकृतीभिः प्रणवेनादधाति³⁾ भूर्भुवः
सुवरो पृथिव्यां त्वामृत आदधामि सत्ये त्वामृत आदधा-
म्यते⁴⁾ त्वामृत आदधाम्यमृतं त्वामृत आदधामि⁵⁾ विहाय⁵⁾
' दौष्कृत्यं⁵⁾ साधुकृत्यमिति⁵⁾ ' तत एतैः पृथिव्यां⁶⁾ त्वामृत
आदधामि सत्ये त्वामृत आदधाम्यते⁷⁾ त्वामृत⁷⁾ आदधा-
म्यमृतं⁷⁾ त्वामृत⁷⁾ आदधामीत्याज्येन चौषधीभिश्च शमनी-
याभिरुद्धतीभिस्तिसृभिः शमयति या ते अग्ने पवमाना⁸⁾
पशुषु⁸⁾ प्रिया तनूर्या पृथिव्यां याग्नौ या रथंतरे या गायत्रे
10 हृन्द्सीदं ते तामवरुन्धे तस्यै ते स्वाहा ॥ या ते अग्ने
पावकाप्सु प्रिया तनूर्यान्तरिक्षे या वायौ या वामदेव्ये
या त्रैष्टुभे हृन्द्सीदं ते तामवरुन्धे तस्यै ते स्वाहा ॥
या ते अग्ने सूर्ये शुचिः प्रिया तनूर्या दिवि यादित्ये या
वृहति या जागते हृन्द्सीदं ते तामवरुन्धे तस्यै ते स्वा-
15 हेति' तिस्र आश्वत्थीः⁹⁾ समिधो घृतान्वक्ता आर्ध्वात्यग्र

1) Thus G Bh, N °दधाति instead of °हुरति
prasūty°

3) Thus N Bh, G *pranavena cādadhāt*

2) Thus Bh, G N

G *ādadhāmi te*, Pr *ādadhāmi jane*

4) Thus N,

G °*dhāmīti vihāya dauṣh-*

tyam sādhuṣṭyam, N °*धामि हायशेषे मृत्य साधुकृत्य°*

6) G abbreviates

7) N om

8) Thus G Bh Pr, N पशुषु पवमाना, see Ap Ś V 16. 4

9) MSS om the visarga.

आयूँपि पवस^{१)} इति^{१)} तिसृभिः 'समुद्राद्वर्मिर्मधुमा^{२)}
 उदारदिति^{२)} तिस्रः शमीमयीः^{३)} 'प्रेक्षो अग्ने दीदिहि पुरो
 न इत्यौदुम्बरी^{४)} 'विधेम ते परमे जन्मन्नग्र इति वैक-
 ङ्कतीं' तां सवितुर्वरेण्यस्य चित्रामिति शमीमयी' तत-
 स्तूष्णीमौपासनं कृत्वा यास्ते अग्ने घोरास्तानुवः स्निग्धः
 स्त्रीद्वितीयेत्येताभ्यामनुवाकाभ्यामुपस्थाय समानं^{५)} दर्वि-
 होमिका परिचेष्टा' दर्विहोमिकां परिचेष्टां कृत्वा ॥ १ ॥

आज्यमधिश्रित्योत्पूय सुवं च जुह्वं च निष्टप्य संमृज्य
 चतुर्गृहीतिन सुचं पूरयित्वा द्वादशगृहीतिन वा पूर्णाङ्कतिं
 जुहोति' सप्त ते अग्ने समिधः सप्त त्रिहो इत्येतामनुदुत्य^{६)} 10
 स्वाहाकारेण जुहोति' कृतायां पूर्णाङ्कतौ वरं ददाति
 धेनुं वासो ऽनडाहं हिरण्यं वा' सुचि^{७)} चतुर्गृहीतं
 गृहीत्वा तिस्रस्तनुमतीर्जुहोति तत्तुं तन्वन्नुदुध्यस्वाग्ने^{८)}
 त्रयस्त्रिंशत्तत्तव इत्यं परं चतुर्गृहीतं गृहीत्वा चतस्रो ऽभ्या-
 वर्तिनीर्जुहोत्यग्ने ऽभ्यावर्तिन्निग्ने^{९)} अङ्गिरः पुनर्वर्ता सद् 15
 रण्येत्यं परं चतुर्गृहीतं गृहीत्वा नुष्ट्यां जुहोत्यन्वग्निरुपसा-

1) Thus N, G parasehi 2) G *madhumām udāra atī, Pr *madhu-
 mām udārad, N *गुमारिति 3) Thus N, G samīmayīm 4) Thus
 G, N *दुम्बरी 5) Thus G; N Bh samīnamā 6) Thus N Bh,
 G om. etām 7) Thus Bh, G srur, N om, Pr puna 8) Thus
 Pr, G N *āgne 9) Thus N Pr, G *ahyācārthi agne

मग्रमख्यदित्येतयांपरं^{१)} चतुर्गृहीतं गृहीत्वा मनस्वत्या
 जुहोति मनो ज्योतिर्जुपतामित्येतयांपरं चतुर्गृहीतं गृ-
 हीत्वा प्राजापत्या जुहोति प्रजापतये इत्येतयांपरं चतु-
 र्गृहीतं गृहीत्वा व्याहृतीभिर्जुहोत्येकैकशः समस्ताभिश्च'
 ४ प्रत्येकं चतुर्गृहीतं^{२)} जुहुयादित्येकं 'यथा समादिष्टमित्य-
 परं' यथाकामी सर्वदर्विहोमेषु' जयाभ्यातानान्नाष्ट्रभृत
 इति कृत्वा ॥ २ ॥

एतस्मिन्नेवाग्रावोदनं श्रपयित्वा चतस्रो ज्नाहुतीर्जुहो-
 त्यग्नये स्वाहाग्नये पवमानाय स्वाहाग्नये पावकाय स्वा-
 १० हाग्नये शुचये स्वाहेति 'नवेन च सस्ये सस्ये' तत्रेमाभ्य
 आग्रयणदेवताभ्यः स्विष्टकृच्चतुर्थीभ्यः स्विष्टकृत्यञ्चमीभ्यो
 वा जुहोतीन्द्राग्निभ्यां स्वाहा विश्वेभ्यो देवेभ्यः^{३)} स्वाहा
 सोमाय स्वाहा ग्यावापृथिवीभ्यां स्वाहाग्नये स्विष्टकृते
 स्वाहेति 'पुरस्तात्स्विष्टकृत उपहोमं जुहोति शतायुधाय
 १५ शतवीर्यायेति पञ्च' ततो ब्राह्मणान्भोजयेद्यावज्जीवमे-
 तमग्निं व्रीहिभिर्यवैर्वा सायं प्रातः परिचरत्यग्नये^{४)} स्वा-
 हेति सायं पूर्वमाहुतिं जुहोति प्रजापतये स्वाहेत्युत्तरां'
 सूर्याय स्वाहेति प्रातः प्रजापतये स्वाहेत्युत्तरमंशं यदि

1) Thus N Pr, G *akhyaatyetayabaran
 grhitair 3) Thus N Bh, G devatabhya

2) Thus Bh, G N catur-
 4) Thus N Bh, G paricaratv°

प्रयियासेत्प्रवसथकल्पो व्याख्यातः 'समित्समारोपणोपा-
 वरोहणमात्मन्यरण्योर्वा¹⁾ 'समित्समारोपणमेके समामन-
 ति लौकिके चोपावरोहणं ' व्याख्यातमेकाग्रिविधानं '
 संतिष्ठत श्रीपासनकल्पः संतिष्ठत श्रीपासनकल्पः ' ॥ ३ ॥

अथातो व्रतदेशविसर्जने व्याख्यास्यामः ' पर्वण्युदग-
 यन आपूर्यमाणपक्षे पुण्ये नक्षत्रे ऽग्निरूपसमाधानाद्याज्य-
 भागात्ते होतृभ्यः स्वाहा प्रजापतये स्वाहा विद्येभ्यो
 देवेभ्यः स्वाहा स्वयंभुवे स्वाहेति होतृषु ' सांहितीभ्यो²⁾
 देवताभ्य उपनिषद्भ्यः स्वाहा वारुणीभ्यो देवताभ्य उप-
 निषद्भ्यः स्वाहा सर्वाभ्यो³⁾ देवताभ्य उपनिषद्भ्यः स्वाहे-¹⁰
 त्युपनिषत्सु ' चतस्रः पालाशीः समिधो घृतान्वक्ता आ-
 दधाति याज्ञिकानां वा वृक्षाणामन्यतमस्याग्ने व्रतपते
 होतृभ्यो व्रतं चरिष्यामि तच्छ्रेयं तन्मे राध्यतां स्वाहा ॥
 वायो व्रतपत⁴⁾ आदित्य⁴⁾ व्रतपते व्रतानां व्रतपते
 होतृभ्यो व्रतं चरिष्यामि तच्छ्रेयं तन्मे राध्यतां स्वा-¹⁵
 हेत्युपनिषत्सूपनिषद्भ्यो⁵⁾ व्रतं चरिष्यामि तच्छ्रेयं तन्मे
 राध्यतां स्वाहेति ' चित्तं च चित्तिश्चेति जयादि प्रतिपद्यते '

1) G °samārohanamupāvarohanam°, N °समारोपणोपावरोहणाया°, Bh °samāropanopāvarohane ātmany°

2) Thus Bh, G sāmhitibhyo, N

सांहितीभ्यो 3) Thus N, G sarvebhyo

4) Thus N, G °patāditya

5) G om from स्वाहेत्यु° unto स्वाहेति । 17

परिषेचनान्तं कृत्वथैनं संशास्ति ब्रह्मचार्यसि समिध
आधेक्ष्यपो ऽज्ञानं कर्म कुरु मा दिवा सुषुप्त्या भिक्षाचर्यं
चराचार्याधीनो वेदमधीष्वेति' ॥ ४ ॥

चत्वारिंशतमष्टौ^{१)} चतुर्विंशतिरेव^{२)} वा सर्वदैव^{३)}
ब्रह्मचर्यं ग्रहणान्तं वा 'वर्षाणि द्वादशावरार्धमित्यपरं'
संवत्सरमेतद्व्रतं चरेत्संवत्सरे पर्यवेते ऽग्निरूपसमाधाना-
द्याज्यभागाले यन्म आत्मनो मिन्दाभूत्पुनरग्निश्चक्षुरदादिति
द्वे मिन्दाहुती जुहोति' पूर्ववत्प्रधानाहुतीर्ज्ज्वा व्रतपति-
भ्य^{४)} आधापयत्यग्ने व्रतपते होतृभ्यो व्रतमचारिषं तदशकं
१० तन्मे ऽग्निं स्वाहा ॥ वायो व्रतपत आदित्य व्रतपते
व्रतानां व्रतपते होतृभ्यो व्रतमचारिषं^{५)} तदशकं तन्मे
ऽग्निं स्वाहेत्युपनिषत्सूपनिषद्भ्यो^{६)} व्रतमचारिषं^{५)} ६)
तदशकं^{६)} तन्मे^{६)} ऽग्निं^{६)} स्वाहेति' चित्तं च चित्तिश्चेति
ज्ञयादि प्रतिपद्यते' परिषेचनान्तं कृत्वथैनं व्रतान्ते ऽध्या-
१५ पयते श्रावयते वा महा^{७)} होतार^{८)} उपनिषद्^{९)} इति

1) Thus Bh, G *catvarimsamastau*, N चत्वारिंशति सप्तौ

2) Thus G N Bh

3) Thus Bh, G *sarvadhaiva*, N सर्वदैव

4) Thus N, G *pratipatibhya*

5) Thus G, N °चार्य

6) G om, N ins this passage before स्वाहा वायो द्यतपत । 10, see, however, p 71 l 13—l 17

7) Thus G, N om

8) G *tara upanida*, N होतारोपनिषद्, Bh *hotāra upanīṣad*

संतिष्ठते व्रतादेशविसर्जने संतिष्ठते^{१)} व्रतादेशविसर्ज-
ने^{२)} ॥ ५ ॥

अथातो^{३)} ज्वात्तरदीक्षां व्याख्यास्यामः 'पर्वण्युदगयन
आपूर्यमाणपक्षे पुण्ये नक्षत्रे उपराह्णे केशश्मश्रू वापयित्वा
प्राचीमुदीची^{४)} वा दिशमुपनिष्क्रम्य^{५)} खिले^{५)} ऽह्निदि-
र्देशे^{६)} ऽग्निमुपसमाधाय संपरिस्तीर्य पूर्ववदुपाकृत्य मद-
त्तीरुपस्पृश्य प्रथमेनानुवाकेन शान्तिं कृत्वा चतस्र औदु-
म्बरीः समिधो धृतान्व्रत्ता आदधाति पृथिवी समिदित्ये-
तैर्मन्त्रैरयं देवता उपतिष्ठते ऽग्रे व्रतपते शुक्रियं व्रतं
चरिष्यामि तच्छुकेयं तन्मे राध्यतां वायो व्रतपत आदित्य 10
व्रतपते व्रतानां व्रतपते शुक्रियं व्रतं चरिष्यामि तच्छुकेयं
तन्मे राध्यतामित्यथैनं सर्वेषामनुवाकानां प्रभृतीरभिव्या-
हारयति प्रथमोत्तमयोर्वा^{७)} 'जयादि प्रतिपद्यते' परिषेच-
नान्तं कृत्वा मदत्तीरुपस्पृश्योत्तमेनानुवाकेन शान्तिं कृत्वा
ततः संमीलयति वाचं च^{८)} यच्छ्रुत्यथास्याहूतेन^{९)} वाससा 15
शिरः^{१०)} संमुखं^{१०)} वेष्टयत्यंस्तमित आदित्ये ग्रामं प्रपा-

1) Thus G N, read संतिष्ठते 2) G N ins st 3) N om. khan-
dika 6 and 7 4) Thus G, Bh *prācīm rodicīm vā*, but cf p 75 l 17

5) G N Bh **kramyākhile* 6) G *chadirdśe*, Bh *chadirdśe*, see,
however, Āp Ś XV. 20 2, BŚ IX 19 204 6, see also introd

7) G ins *krīte* 8) G om 9) Thus emended, G om *athāsya*,
see introd 10) Thus Bh, G *śiraś mukham*

दयति' वाग्यत एतां रात्रिं तिष्ठत्यास्ते वा ' श्यो भूते खिले
 ऽहदिर्दर्शे¹⁾ ऽग्निमुपसमाधाय संपरिस्तीर्यायास्य षट्पयमभि-
 विदर्शयति²⁾ सप्ततयमित्येके ऽग्निमादित्यमुदकुम्भमश्मानं
 वत्सं महानगां हिरण्यं सप्तममपि वादितस्त्रीण्यभिविद-
 शयति³⁾ 'तत आदित्यमुपतिष्ठते वयः सुपर्णा इत्येतया-
 त्रैतद्दासो गुरवे दत्वायास्य ब्रह्मचर्यमधि नित्ये⁴⁾ ' न नक्तं
 भुञ्जीत ' यदि भुञ्जीतापज्वलितं भुञ्जीत ' न मृन्मयं⁵⁾ प्रति
 धयीत ' न स्त्रिया⁶⁾ न⁶⁾ शूद्रेण⁶⁾ सम्भाषेत ' न चक्री-
 वत्तमारोहेन्न कूपमवरोहेन्नोपानहौ न ह्यत्रं धारयीत '
 10 न समाजमीक्षेत न रुर्म्याणि न शरीराणि न शवं ना-
 तावसायिनम्⁷⁾ ' ॥ ६ ॥

संवत्सरमेतद्व्रतं चरेत्संवत्सरे पर्यविते खिले ऽहदि-
 दर्शे⁸⁾ ऽग्निरुपसमाधानाग्राज्यभागान्ते द्वे मिन्दाहुती हुत्वा
 पूर्ववत्प्रधानाहुतीर्जुहुयान्मन्दलीरुपस्पृश्य⁹⁾ प्रथमेनानुवा-
 15 केन शान्तिं कृत्वा तत आवृतैः पृथिवी समिदित्येतैर्मल्लै-
 श्चतस्र औदुम्बरीः समिध आधायावृतैर्देवता उपतिष्ठते'

1) G Bh *chadirdeśe* 2) Thus Bh, G *abhidarśayati* 3) G *darśati*

4) G *tyithete*, Bh *nitya*, but see Ap § XV 20. 11, 12, H § XXIV 15

5) Thus emended, G *mrnmam*

6) G *śtrīṣṭreṇa*, see BŚ IX. 16 296 10, Ap § 1 c. 16

7) Thus Bh, G *nāntāveasīyam* 8) G Bh *chadirdeśe*

9) Thus Bh, G *juhuyāmantr*

जैनं सर्वेषामनुवाकानां प्रभृतीरभिव्याहृत्यति प्रथमो-
त्तमयोर्वीत्तमेन शान्तिं कृत्वा जयादि प्रतिपद्यते' परिपे-
चनात् कृत्यजिनं संशास्ति ब्रह्मचार्यसीत्याद्यन्तावसायि-
नमित्यन्तं^{१)} पूर्ववददेशः' ॥ ७ ॥

अथात उपाकरणाविसर्जने व्याख्यास्यामः 'श्रवणापन्नः
श्रोत्रधीषु जातासु हस्तेन पौर्णमास्यां^{२)} वोषाकर्माग्रेरु-
पसमाधानाद्याज्यभागान्ते काण्डपिन्डुहोति काण्डनामानि
वा प्रज्ञापतये काण्डर्पये स्वाहेति प्राज्ञापत्यानां प्रज्ञाप-
तये स्वाहेति वा सोमाय काण्डर्पये स्वाहेति सौम्यानां
सोमाय स्वाहेति वाग्नेये काण्डर्पये स्वाहेत्याग्नेयानाम-^{१०}
ग्नेये^{३)} स्वाहेति वा विश्वेभ्यो देवेभ्यः काण्डर्पिभ्यः स्वाहेति
वैश्वदेवानां विश्वेभ्यो देवेभ्यः स्वाहेति वा स्वयंभुवे
स्वाहेति' सर्वेषां सदसस्पतिर्द्वितीयस्त्रीनादितो अनुवाका-
नधीयते^{४)} काण्डादीन्वा^{५)} सर्वाख्यं हमेकाहं^{६)} वान्नाग्ने-
तायाधीयीत' मासं प्रदोषे नाधीयीत' तेषीपक्षस्य रोहि-^{१५}
ण्यां पौर्णमास्यां चोत्सर्गो ऽपि वा माघ्यां' सहस्रान्तेवासिभिः
प्राचीमुदीचीं वा दिग्मुपनिष्क्रम्य यत्रापः^{७)} सुखावगा-

१) G *antīraslthanam*

२) Thus N Bh, G paurnamāśrayīm

३) G ins. & Ind arjaye

४) Thus MSS, read 'धेते' ५) Thus N,

G om. & Ind idined sardn

६) Thus emended, G yatriśpāparāśra-

kanyā, N 'गुपयण दा. पत्रिपयः, Lh yatriśpa śopayānt'

ह्य^{१)} अवकिन्यः^{१)} शंखिन्यस्तत्र गत्वापो हि ष्ठा मयोभुव
इति तिसृभिर्हिरण्यवर्णाः शुचयः पावका इति चतसृभिः
पवमानः सुवर्जन इत्येतेनानुवाकेन मार्जयित्वा^{२)} ॥ ८ ॥

अघमर्पणेन^{३)} त्रीन्प्राणायामान्धारयत्यृतं च सत्यं
५ चाभीक्षात्तपसो^{४)} ऽध्यजायत । ततो रात्रिरजायत ततः
समुद्रो अर्णवः ॥ समुद्रादर्णवादधि संवत्सरो अजायत ।
अहोरत्राणि विदधद्विष्यस्य मिषतो वशी ॥ सूर्याचन्द्रमसौ
धाता यथापूर्वमकल्पयत् । दिवं च पृथिवीं चातरिक्ष-
मयो सुवरिति दर्शनान्यो ऽन्यस्मै प्रदायायासनानि कल्प-
१० यन्ते ब्रह्मणे प्रजापतये ऽग्नये वृहस्पतये वायवे सूर्याय
चन्द्रमसे नक्षत्रेभ्य इन्द्राय राक्षे सोमाय राक्षे यमाय राक्षे
वरुणाय राक्षे वैश्रवणाय राक्षे रुद्राय स्कन्दाय विष्णवे
ऽश्विभ्यां^{५)} धन्वतरये वसुभ्यो रुद्रेभ्य आदित्येभ्यो विश्वे-
भ्यो देवेभ्यः साध्येभ्य ऋभुभ्यो भृगुभ्यो मरुद्भ्यो ऽयर्वभ्यो
१५ ऽङ्गिरोभ्य इति गणानाम् ॥ ९ ॥

विश्वामित्राय जमदग्नये भरद्वाजाय गौतमायात्रये वसि-
ष्ठाय कश्यपायारुन्धत्यै कल्पयामीति' दक्षिणातो ऽगस्त्याय^{१)}

1) See note 6, p 75

2) Thus N Bh, G om

3) Thus Bh,

G aghamarjanam; N घग् तर्पणे

4) G abbreviates

5) Thus

emended, G N śabbhyān

6) Thus N; G gastyāntyullaralah

कल्पयन्त्युत्तरतः¹⁾ कृष्णद्विपायनाय ज्ञातूकर्णाय²⁾ तरुक्षाय³⁾
 वृक्षडुक्थाय⁴⁾ तृणाविन्दवे सोमश्रवसे सोमशुष्मिणे वा-
 ज्ञश्रवसे वाज्ररत्नाय वर्मिणे वद्वयिने सत्रवते⁵⁾ ह्यज्यने
 वामदेवायोदमयायर्णजयायर्तजयाय⁶⁾ कृतंजयाय⁷⁾ धनंज-
 याय वभ्रवे अरुणाय त्रिवर्षाय⁸⁾ त्रिधातवे अश्वयज्ञाय⁹⁾ ५
 पराजराय वसिष्ठायैन्द्राय मृत्यवे कर्त्रे त्वष्ट्रे¹⁰⁾ धात्रे वि-
 धात्रे सवित्रे सुश्रवसे सत्यश्रवसे सावित्र्यै इन्द्रोभ्य ऋग्वेदाय
 यजुर्वेदाय सामवेदायथर्वार्द्धिरोभ्य¹¹⁾ इतिहासपुराणेभ्यः¹²⁾
 सर्पदेवज्ञनेभ्यः सर्वभूतेभ्यश्च कल्पयामीति' ॥ १० ॥

दक्षिणतः प्राचीनावीती वैशम्पायनाय पालिङ्गवे ति-¹⁰
 त्तिर्य¹³⁾ उखायात्रेयाय¹³⁾ पदकाराय¹⁴⁾ कौण्डिण्याय
 वृत्तिकाराय कण्वाय बोधायनाय भरद्वाजाय सूत्रकारा-
 पायस्तम्बाय¹⁵⁾ सर्वेभ्यः सूत्रकारेभ्य आचार्येभ्य ऋषिभ्यो
 वानप्रस्थेभ्य ऊर्ध्वरेतोभ्य¹⁶⁾ एकपत्नीभ्यश्च¹⁷⁾ कल्पया-

1) See note 6, p. 76

2) G *ṛtukarṇāya*, N *ज्ञातूकर्णाय*; see

HG II. 19 6

3) Thus N, G *rukṣāya*4) G **utthāya*,N *वृक्षक्षाय*5) G *śananmate*, N *सन्मते*6) Thus N, G **devāya**udamāya audamāya ṛnanjayāya ṛnanjayāya*

7) Thus N, G

*ghṛtanjayāya*8) Thus N, G *trivṛṣāya*9) Thus G, N *वभ्रवे*10) Thus G, N *वर्त्रे*; see also HG II. 19 611) Thus G, N **ṛgveda-**वेदायर्द्धिरोभ्ये*12) Thus N, G *itihāsanepurāṇe*13) G **ukhāya-**trīṇye ātreya*, N *तित्रिण्योत्रेयाय*14) Thus G, N *पद*

पुरकाराय

15) Thus N, G **retasobhya*17) Thus G, N *देवपत्नीभ्य*

मीति ' यथास्वं ¹⁾ पितृभ्यश्च कल्पयन्ति मातामहेभ्यश्च
 पृथक्पृथगित्येतैरेव नामधेयैर्गन्धपुष्पधूपदीपान्नफलोदकै-
 र्मुष्मै ²⁾ नमो ऽमुष्मै नम इति गन्धपुष्पधूपदीपैर्मुष्मै ³⁾
 स्वाहामुष्मै स्वाहेत्यन्नेनामुं तर्पयाम्यमुं ⁴⁾ तर्पयामीति
 ' फलोदकेनात्र नमस्यति ' त्रीनादितो ऽनुवाकानधीयते ⁵⁾
 काण्डादीन्वा सर्वान्काण्डात्काण्डात्प्ररोहन्तीति द्वाभ्या-
 मुदकान्ते द्वर्वा रोपयत्यथोदधिं कुर्वत्युन्नम्भय ⁶⁾ पृथिवी-
 मिति रुस्तेन संसर्गास्त्रिरुद्धिधा ⁷⁾ तमितोराज्ञि ⁸⁾ धावत्येवं
 पारायणसमाप्तावनश्चत्पारायणमधीत्यैतत्कुर्वत्युदकान्ते ⁹⁾
¹⁰⁾ द्वर्वारोपणोदधिधावनवर्ज ¹⁰⁾ ' प्रत्येत्य गृहान्ब्राह्मणान्भो-
 जयेदपूपैर्धानाभिः सक्तुभिरोदनेनेत्येवमेवाद्विरहुरहर्देवानृ-
 षीन्पितृश्च ¹¹⁾ तर्पयेत्तर्पयेत् ' ॥ ११ ॥

सर्वेषु पाकयज्ञेषु स्त्रियाश्चानुपेतस्य बलिमन्त्रो न
 विद्यते ' अपि वा स्त्री जुहुयान्मन्त्रवर्ज ¹²⁾ न ¹³⁾ चानुपेत '

1) Thus N, G *yathāsvayam* 2) G *°d'pāthah phalodakauramuṣmai*,
 N Bh *°दीपान्नफलोदकैर्मुष्मै* 3) N om *गन्धपुष्पधूपदीपैर्* 4) G om 5) Thus
 MSS read *°धीयते* 6) Thus Bh, G *kurānnunnambhaya*, N *कुर्वत्यु*
 7) Bh *samsargām°*, G *samsargā triruddhyā* N *संसार उद्धिधा* 8) Thus
 N Bh, G *°ajan* 9) Thus Bh G *pārāyanasamāptau tanaśnan pārā-*
yanamadhite tat°, N *पारायण समाप्नो यान्मत्वा°*, see Āp Dh Ś I 27 9
 10) Thus N Bh, G corr 11) Thus Bh, G *°pitṛīmśca*, N *पितृश्च*
 12) Thus Bh, G *juhuyāmantravarjanan*, N *जुहुयान् न मन्त्रवर्जे*
 13) N om

उपेतो व्याख्यातो 'गृहमेधिनो यदजनीयस्य' १) होमा बल-
यश्च स्वर्गपुष्टिसंयुक्तास्तिपां मन्त्राणामुपयोगे द्वादशाहमधः-
शय्या ब्रह्मचर्य क्षारत्ववर्णवर्जनं चोत्तमस्यैकरात्रमुपवासः'
स्त्री वैश्वदेवं निर्वपेयुक्तो वा स्वयं निर्वपेदेवस्य वा
सवितुः प्रसवे ऽश्विनोर्ब्राह्म्यां पूष्णो रुक्ताभ्यां विश्वेभ्यो २
देवेभ्यो जुष्टं निर्वपामीति त्रिर्यजुषा तूष्णीं चतुर्थं ३) पत्नी
प्रयता फलीकरोति ४) पत्न्या उपदिशति ५) प्रक्षालितपाणि-
पादधिश्रयीत ६) शृतं ७) वेदयीत ८) भूतमिति भर्तुः प्रतिवे-
दयते ९) तत्सुभूतं विराडन्नं तन्मा क्षायीति वचनमभिधा-
योद्दास्य प्रतिष्ठितमभिधायोपरिष्ठादद्भिर्माज्जयित्वाधस्ताद्गो- १०
मयेन ११) नत्रिध्मात्रर्हिर्भवति नाधारो नाज्यभागौ १२) व्याकृती-
गिश्चतस्रः समिधो ऽभ्याधाय परिपिच्य रुक्तेन जुहोत्यग्नये
स्वाहा सोमाय स्वाहा प्रजापतये स्वाहा धन्वतरये स्वाहा
ध्रुवाय स्वाहा ध्रुवाय भोमाय १३) स्वाहा ध्रुवक्षितये स्वा-
हाच्युतक्षितये स्वाहा विश्वेभ्यो देवेभ्यः स्वाहा सर्वाभ्यो १४
देवताभ्यः स्वाहाग्नये स्वाहाग्नये ऽमवते स्वाहाग्नये ऽजा-
दाय स्वाहाग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति १५) व्याकृतीभिर्जुहोत्ये-

1) Thus Bh, G *alanīyaka, N °द्रीणय 2) Thus emended, G
*pr̥nīpīlo adhi, N °पाणिपादाधिश्रयति, Bh *pr̥nīpādīmadhi

3) G Bh jrtam, N तिर 4) Thus G, N वेदये, Bh vedayeti

5) Thus N, G bhūmadja

कैकशः समस्ताभिश्च^१ मा नस्तोके^{१)} तनये मा न आयुषि
 मा नो गोषु मा नो अश्वेषु रीरिषः । वीरान्मा नो रुद्र
 भामितो वधीर्हविष्मन्तो नमसा विधेम ते स्वाहा ॥
 कामाय स्वाहा मन्यवे स्वाहेत्यंघ परिषिञ्चति मन्त्रांश्च
 संनमति^{२)} ॥ १२ ॥

अपरेणाग्निं रुस्तेन परिमृज्य धर्माय स्वाहाधर्माय
 स्वाहा ध्रुवाय स्वाहा क्षयाय स्वाहेत्यन्नं^{३)} प्राणः^{३)} प्रजा-
 पतिः^{३)} परमेष्ठिने^{३)} स्वाहेत्युषायांमंघः स्वाहा वरुणाय
 स्वाहेत्युदधान्यां रुद्राण्यै स्वाहा रुद्राय स्वाहेति रुद्रा-
 १० ण्यां भूः स्वाहेति सर्वदेवताभ्यो ज्तरिक्षाय स्वाहौष-
 धिवनस्पतिभ्यः स्वाहेति मध्ये जगि^{४)} कामाय स्वाहेति
 शयनदेशे वनस्पतिभ्यः स्वाहेति स्थूणादेश^{४)} ओषधि-
 वनस्पतिभ्यः^{४)} स्वाहेति^{४)} स्थूणाराजयोगृक्षाभ्यः स्वाहा
 गृहपतिभ्यः^{५)} स्वाहावसानेभ्यः स्वाहावसानपतिभ्यः
 १५ स्वाहेत्युत्तरपूर्वे देशे भूतेभ्यः स्वाहेत्युद्वाटे यदेजति जगति
 यच्च चेष्टति नाम्नो भांगो यन्नाम्ने स्वाहेति संवदान्यामंघ^{६)}
 देहृत्यां मरुद्भ्यः स्वाहेति मध्ये धात्रे स्वाहा विधात्रे

1) G abbreviates

2) Thus N, G Bh samnamayati

3) Thus G N, see MŚ II 3 4 31 18

4) G om

5) Thus N, G grhyapatibhya

6) Thus G Bh, N सधन्यामय

स्वाहेति द्वयोर्वाह्योर्गृहादुपनिष्क्रम्याङ्गे स्वाहा रात्रौ
 स्वाहेत्यंबोपलब्धे^{१)} पिङ्गाण्यै स्वाहा पिङ्गाण्यै स्वाहेति
 पिङ्गाण्यां^{२)} विष्णावे स्वाहा विष्णावे स्वाहेत्युत्तूखलमुसले^{३)}
 जने^{४)} स्वाहेति शक्रदे^{५)} सोमाय^{६)} स्वाहेति^{७)} धा-
 न्ये^{८)} त्रियै स्वाहा पुष्यै स्वाहेति धान्यनिचये^{९)} ज्य प्रद-
 क्षिणं बलिं निनयति प्राच्यै दिशे स्वाहा दक्षिणायै दिशे
 स्वाहा प्रतीच्यै दिशे स्वाहोदीच्यै दिशे स्वाहोर्ध्वायै दिशे
 स्वाहोऽधोयै दिशे स्वाहा नैर्ऋत्यै दिशे^{१०)} स्वाहा वायव्यै
 दिशे स्वाहेजान्यै^{११)} दिशे स्वाहा ब्रह्मणे स्वाहा प्रजा-
 पतये स्वाहेति मध्ये^{१२)} ॥ १३ ॥

10

इन्द्राय स्वाहेन्द्रपुरुषेभ्यः स्वाहेति पुरस्तात्सोमाय
 स्वाहा यमपुरुषेभ्यः स्वाहेति दक्षिणातो^{१)} वरुणाय स्वाहा
 वरुणापुरुषेभ्यः स्वाहेति पश्चात्सोमाय स्वाहा सोमपुरु-
 षेभ्यः स्वाहेत्युत्तरतो^{२)} ज्ञये स्वाहेति^{३)} पुरस्तात्सोमाय^{४)}
 स्वाहेति^{५)} दक्षिणातो^{६)} वरुणाय स्वाहेति^{७)} पश्चात्सो-
 माय^{८)} स्वाहेत्युत्तरतः^{९)} सप्तर्षिभ्यः स्वाहा सर्वभूतेभ्यः
 स्वाहेत्युत्तरपूर्वे^{१०)} देवे^{११)} दक्षिणातः प्राचीनाचीनी

15

१) G *Lil-lhan, S *Lil-lhan, Bh athel-lhan 2) Thus Bh, G asse,
 N jne 3) G om 4) Thus Bh, N *Lil-lhan 5) Thus N Ph
 G d *Lil-lhan 6) G *Lil-lhan, N *Lil-lhan 7) G om *Lil-lhan
 8) G om sh *Lil-lhan 9) G om sh *Lil-lhan 10) G om sh *Lil-lhan
 11) Thus G Bh, N om

जुहोति पितृभ्यः स्वधा नमः पितामहेभ्यः स्वधा नमः
 प्रपितामहेभ्यः स्वधा नमो मातामहेभ्यः स्वधा नमो
 मातुः पितामहेभ्यः स्वधा नमो मातुः प्रपितामहेभ्यः^{१)}
 स्वधा नम इति^{२)} त्रीननुगेभ्यः^{३)} स्वधा^{३)} नम^{३)} इति^{३)}
^५ मध्ये 'ऽप उपस्पृश्योत्तरतो यज्ञोपवीती जुहोत्यृग्वेदाय
 स्वाहा यजुर्वेदाय स्वाहा सामवेदाय स्वाहाथर्ववेदाय
 स्वाहाथर्वाङ्गिरोभ्यः स्वाहेतिहासपुराणेभ्यः स्वाहा सर्व-
 देवजनेभ्यः स्वाहा सर्वभूतेभ्यः स्वाहेत्यथोर्ध्वं बलिं नि-
 नयति ये भूताः प्रचरन्ति दिवा बलिमिच्छन्तो वितुदस्य
^{१०} प्रेष्ट्याः । तेभ्यो बलिं पुष्टिकामो हुरामि मयि पुष्टिं
 पुष्टिपतिर्दधातु स्वाहेति 'नक्तं बलिमिच्छन्त इति रात्र्या-
 मथाकैशैकपर्णेन बलिं निनयति येषां न^{४)} माता^{४)}
 पचते येषां रात्र्यां^{५)} समागमम्^{६)} । तेषामहं तु^{७)} भूतानां
 पिण्डं दास्याम्ययाचितः^{८)} ॥ भये मे ऽभयमस्तु दुर्भिक्षे च
^{१५} सुभिक्षणम्^{९)} । जननमारुके^{१०)} मृत्युजातिप्राये^{११)} च का-

१) N ins स्वधा नमो मनुर्वृद्धप्रपितामहेभ्यः

२) G om

३) N om ;

G *trnugegebhya*°, Bh *trīnīnugebhyah*°

४) Thus G, N माता न,

Bh om na

५) Thus N, G *rātryau*, Bh *rātrau*

६) G *samāga-*

mama, N मृगमम , Bh *samāgama*

७) G om

८) Thus N, G

dāndāsyāmyayacato

९) Thus N, G *subhikṣe ca tām*

१०) Thus

N, G *janakamāraka*

११) G *mṛtyuteayādiprāye*, N मृत्यु°

स्यतां^{१)} स्वाहेति 'पात्रसंज्ञालनं निनयति निशि^{२)} त्रि-
तेभ्यः^{३)} स्वाहा रुद्राय स्वाहेति वा^{४)} 'वैश्वदेवं ऊचा-
तिविमाकाङ्क्षतागोदोहनकालमग्रं^{५)} वोढृत्य निध्या-
गंशो वा एष पञ्चमो यदतिथिः' ॥ १४ ॥

अपरेण गार्हपत्यमुपविज्याधीहि भो इत्युक्त्वा सावित्रीं^{६)}
सहस्रकृत्व^{७)} आवर्तयेच्छतकृत्वो वा 'दशवारं^{८)} वेदादी-
न्पेच्छन्दांसि^{९)} कूष्माण्डानि चाधियीताग्निमीले^{१०)} पुरो-
हितमित्यृग्वेदस्येपे त्वांर्ज्ञं वेति यजुर्वेदस्याग्न^{११)} आप्राहि^{१२)}
वीतय इति सामवेदस्य जज्ञो देवीरभिष्टय^{१३)} इत्यथर्व-
वेदस्याग्निमूर्ध्नि^{१४)} हन्दांसि यदेवा देवहेडनमिति^{१५)} कूष्मा- 10
ण्डो 'यदर्धति स त्रह्णयज्ञो' यज्जुहोति स देवयज्ञो'
यत्पितृभ्यः स्वधा करोति स पितृयज्ञो' यदूतेभ्यो वलिं
रुरति स भूतयज्ञो' यदतिथिभ्यो ज्ञं ददाति स मनुष्ययज्ञ
इत्येते^{१६)} वै पञ्च मद्यायज्ञाः^{१७)} सतति^{१८)} सुप्रयुक्ता नयन्ति
परमां गतिम्'

१५

- १) Thus G, N वाग्यतां; read perhaps वाग्यता २) Thus emended;
G Bh *śib ślebhya*, N निनि निजितेभ्य ३) Thus N; G *yo* ४) Thus
G Bh, N °गंशंक्षेता° ५) Thus N, G °*kālamātram*, Bh °*kālamātra-*
mātram ६) Thus N, G om. *krta* ७) Thus G, N रुद्राय
८) Thus G, N वेदादीर्दृष्टि ९) G om from here unto षष्ठो १ ११
१०) Thus Bh, N °ग्यात चाग्रा ११) Thus emended, N देवीरभिष्टय
१२) Thus emended, N देवहेडन १३) Thus N Bh, G *etā* १४) Thus
N Bh; G *madhyajñā* १५) Thus N Ph, G *sata*

एतेभ्यो यस्य ^{१)} पञ्चभ्यो ^{१)} यज्ञ एको ऽपि ह्यीयते ।

मनस्वत्याहुतिस्तस्य प्रायश्चित्तं विधीयते ॥

द्यहं त्र्यहं वापि प्रमादादकृतेषु तिस्रस्तानुमतीर्ज्वा चतस्रो
वारुणीर्जपेद्दशाहं द्वादशाहं वा विहिन्नेषु ^{१)} स्वस्त्ययनेषु ^{२)}

५ तु सर्वशश्चतस्रो ऽभ्यावर्तिनीर्ज्वा कार्यस्तानुमतश्चरुः^{३)}

यस्य स्त्री वानुपेतो वा गृहेष्वेतान्वलीन्दरेत् ।

कूष्माण्डस्तत्र होतव्या हुत्वा ^{३)} यज्ञसमृद्धये ॥

प्रवासं गच्छतो यस्य गृहे कर्ता ^{४)} न विद्यते ।

पञ्चानां मरुतामेषां स यज्ञैः सह गच्छति ॥

१० प्रवासे कुरुते चैतान्यदन्नमुपपद्यते ।

न चेदुत्पद्यते तन्नमद्भिरेनान्समापयेत् ॥

अद्भिरेव व्रतं कृत्वा यथा लाभमनुव्रतः ^{५)} ।

देवानां देवयज्ञेन द्विजा गच्छन्ति सात्मताम् ॥

पितॄणां पितृयज्ञेन भूतियज्ञेन भूतीनाम् ^{६)} ।

१५ मनोर्मनुष्ययज्ञेन ब्रह्मयज्ञेन ब्रह्मणः ॥

एतेषां सात्मतां गत्वा देवतानां शतं समाः ।

आनन्दं ब्रह्म गच्छन्ति ध्रुवं ^{७)} शाश्वतमव्ययम् ^{८)} ॥

इति ॥ १५ ॥

१) G om 2) N om 3) Thus MSS, read perhaps हुता 4) Thus N Bh, G karita 5) Thus N Bh, G *anuvratam 6) G bhūtinah, N भूतिनां 7) Thus N, G dhrutam 8) Thus N Bh, G śaśratam°

नान्दीश्राद्धस्य पूर्वपक्षे यथोपदेशं पूर्ववर्त्तुर्वा युग्मान्त्रा-
 क्षणान्भोजयेत्प्रदक्षिणमुपचारो' ऽग्निमिद्धा¹⁾ द्वर्वाभिः सं-
 स्तीर्य भोजनस्थानेषु च पवित्रे²⁾ कृत्वा³⁾ पात्रे⁴⁾ निधायो-
 त्पूय⁵⁾ यवान्निधाय प्रणीतावदुपचारं कृविष्यं च दध्योदनं
 चासाद्य नान्दीमुखाः पितरः प्रियन्तामित्यपां प्रतिग्रहणं
 विसर्जनं च 'पश्चादेवं विश्वेभ्यो देवेभ्यो' नान्दीमुखेभ्यः
 पितृभ्यः स्वाहेति ऊच्योपस्तीर्य सर्वं द्विद्विरवगच्छत्यभिधार्य
 वैष्णव्यर्चोपस्पर्शयित्वाचान्तेषु पूर्णापात्रं दत्त्वा गोमयेनो-
 पलिष्य दध्योदनशेषं यवोदकेनावोक्ष्य न्युष्य पश्चात्परिपे-
 चनं' संपन्नमिति पृष्टेडा³⁾ देवहूरित्यनुवाकशेषं⁴⁾ ज्ञेये-¹⁰
 द्वाक्षाणान्भोजयित्वाशिषो वाचयति' ॥ १६ ॥

संवत्सरे सपिण्डीकरणमेकादशे मासि पक्षे चतुर्थे
 द्वादशे ऽह्नि 'यदि पुण्याहकाल उपव्यावर्तेत पितृणा-
 मात्राह्नं⁵⁾ सव्यस्य पाणेरदुहेनोपमथ्यमथा चाहुल्यालभ्य
 पृथिव्यौ ज्ञेये पाथिवासः पितरो ये अतरिक्षे ये दिवि¹⁵
 ये वामृता यभूवुः । ते अस्मिन्यज्ञे अमृता मादयन्तामिति'
 चत्वारि पात्राणि सतिलगन्धोदकेन पूरयित्रैकं प्रेतस्य

1) Thus Bh, G N addhm?

2) Thus Bh, G pātre kṛtolpūja, N

पवित्रं पृष्टेडा

3) Thus N Ph, G spritrotthā

4) Thus N Bh

G devahūr

5) Thus G, N गणाह्न

त्रीणि पितृणामेकं वा पितृणां प्रेतपात्रं पितृपात्रेष्वासि-
 च्छति ये समाना ये सजांता इति द्वाभ्यामसौ पितृभिः
 पितामहेभिः प्रपितामहेभिः सहैतत्ते तिलोदकं तस्मै ते
 स्वधा नम इति तिलोदकप्रदानमंगीकरणमनुदेशनीयं च
 १ यथार्थमूहेदासेचने' सपिण्डी^{१)} व्याख्याता 'यथाश्रद्धं^{२)} दक्षि-
 णा भवत्यंत ऊर्ध्वं मासिश्चाद्धेन' ॥ १७ ॥

अथ गृह्यप्रायश्चित्तानि' यानि स्मर्यन्ते तानि वक्ष्यामः'
 शेषाणि वैतानिकानि स्युर्होमदेवतायाः समाम्नानात्फ-
 लश्रुतेश्च^{३)} 'या एवाग्निहोत्रे देवतास्ता औपासने य
 १० एवाहिताग्नेर्धर्मः स एव धर्मो' य एवाहिताग्नेर्लोकिः स
 एवौपासनिकस्येति शाखायनिब्राह्मणं भवति' तत्र ये
 पुरोडाशास्त इह चरवः' पयोदधिपृषदाज्यानामाज्यव-
 त्संस्कारो' न दध्नी ऽधिश्चयणं' प्रत्यसने परिषेचनमद्वी^{४)}
 रौद्रराक्षसनैर्ऋतपैतृकहेदनभेदनखनननिरसननावघ्राणात्मा-
 १५ भिमर्जनानि च कृत्वाप उपस्पृशेत्सर्वत्र स्क्त्रे भित्रे' क्षामे
 दग्धे विपर्यासे ञ्तरिते च द्वे मिन्दाङ्गुली जुहोति धन्म^{५)}
 आत्मनो^{५)} मिन्दाभूत्पुनरग्निश्चक्षुरदादिति^{५)} द्वाभ्यामथ^{५)}

१) Thus Bh, G sapindah, N पिण्ड

२) Thus N Bh, G 'brāddhan

३) G sāmānāt°, N °पंचश्रुतेश्च; Bh samāmnāt°

४) G pariceṣanam°,

N प्रतिषेचनम्°, Bh pratiseṣanam°

५) G om unto atha l 17

स्कन्ने सं वा सिञ्चामीति स्कन्नमभिमल्योन्नम्य पृथिवी-
मित्यपो^{१)} अभ्यवहृत्य^{२)} भूरित्युपस्थायास्कान्यौः पृथिवी-
मित्याहुतिं^{३)} जुहोत्यंवाज्यं^{४)} चेद्देवाज्जनमगन्धश्च^{५)} इति
चानुमन्त्रणं किं चिच्च^{६)} दद्याद्दिने^{७)} भूमिभूमिमगादिति
भिन्नमभिमल्योन्नम्य पृथिवीमित्यपो अभ्यवहृत्य^{८)} त्रय- ३
स्त्रिंशत्तत्तव इत्येतया जुहुयादंघ्रौप्रक्षेपणं दारुमये 'ज्य
क्षामे निर्क्षत्यै त्वेति विदग्धमभिमल्य त्वं पराची त्वमवाची
त्वं रक्षांसि^{९)} गच्छेति दक्षिणापरमुत्तरापरं वा दिशं तं
प्रति निरस्यत्यंघ्री रक्षांसि सेधतीति तिम्र आज्याहुती-
र्जुहुयात्' ॥ १८ ॥ 10

अहोविष्य^{१०)} आगमनमन्यस्यैकदेशश्चेदुद्धृत्यैतत्कृत्रैतया^{११)}
जुहुयादितेनाशृतदुःशृते^{१२)} व्याख्याति 'अपो अभ्यवहरेद्यंत्र^{१३)}
घ्रा^{१४)} चेन्धनमग्नावादध्यात्स्वाह्यकारेणादधातीति^{१५)} १२)
विज्ञायते' रुद्राय त्वेत्यशृतमभिमल्य यमाय त्वेति दुःशृ-
तमयं परिस्तरणदक्षे जग्ये क्षामवते नमो नमः क्षामवा- 15

- 1) Thus N Ih, G *upo 2) Thus G, N यमिच्य, Bh bhayacancya
3) G om. from here unto juhuyād 1 G. 4) Thus Bh, N *त्यं वाज्यं
स तेजो तामां १२ 5) Thus Bh, N चर दृष्टादृष्ट मित्र
6) N *उवाच, Bh hy upasrtya 7) Thus Bh G ukāman, N om
8) Thus N, G hacrya, Bh hacrya 9) Thus G N घ्रा-...त्तं रक्षैज्, Bh agimanasya anyasya 10) Thus N Bh, G 'āśulam ābrute
11) Thus Bh, G *cayanam*, N *दरेदेतामृयेथा* 12) Thus N Bh
G *Lārena juhoteṭs

न्मा मा^{१)} हिंसीन्मा मे गृहं मा मे धनं मा मे प्रजां
 मा मे पशूनित्यभिमत्याग्रे ज्ञामवते नमो नम इत्याहुतिं
 जुहुयादिन्द्रं वो विश्वतः परीति पुनः परिस्तीर्येन्द्राय
 स्वाहेत्याहुतिं जुहुयादथ परिधिदाहे प्रदाव्यायाग्रे^{२)} नमो^{३)}
 नमः^{२)} प्रदाव्यायेति^{३)} समानमत ऊर्ध्वमग्नेः^{३)} समिदसी-
 ति^{४)} पश्चार्धं यमस्य समिदसीति दक्षिणार्धं सोमस्य समि-
 दसीत्युत्तरार्धमिन्धानास्त्वा शतं हिमा इत्याहुतिं जुहुयादुष्टे
 ऽन्यं परिदध्याद्गन्धर्वो ऽसीति प्रतिमन्त्रमथ विपर्यासे त्वं
 नो अग्ने स त्वं नो अग्ने त्वमग्ने अयासि प्रजापत इति
 चतस्र आहुतीर्जुहुयादेता^{५)} एवान्तरिति^{५)} मनो ज्योति-
 र्जुषतामिति पञ्चमीमन्तरितं च कुर्यात्संस्थिते^{६)} चेज्जानी-
 यात्किं चिच्च दद्यात्' ॥ ११ ॥

उत्तरस्मिन्काल आगते होमश्चेति^{७)} निवृत्तः^{७)} पूर्वस्य
 सेयं कालातिपत्तिस्तस्यां प्रायश्चित्तं मनो ज्योतिरिति पूर्वस्य
 हुत्वापरस्य जुहुयादेवं प्रतिहोममा दशरात्रात्प्राणायाम-
 श्वैकादशीप्रभृत्या विंशतिरात्रादुपवासश्चा त्रिंशद्वात्रादंत

1) G om , N मा मागिरुत्तन

2) Thus N Bh, G *pradāvyāyeta*

3) Thus N Bh, G *agnaye*

4) Thus N Bh, G *samīśadasīti*

5) Thus Bh, G *etā etāntarite*, N *यादेतासा नारत्रे*

6) Thus N Bh, G *kāryyāt*

7) Thus G Bh, N *होमशेदिनि*^०; these

words seem to be corrupt, read perhaps होमशेदिनिवृत्त

ऊर्ध्वमा पटिरात्रात्तिस्रो रात्रीरुपवसेदंत ऊर्ध्वं प्राज्ञापत्यं
 विहितमेकादशीप्रभृति तिस्रश्च^{१)} तत्तुमतीस्तत्तुं तन्वन्नु-
 द्बुध्यस्वाग्ने त्रयस्त्रिंशत्तत्तव इत्युक्तमनुगत^{२)} इत्यपि^{३)} वा-
 याश्चाग्ने^{४)} ऽसीति जुहुयाद्वा त्रिरात्रान्मनो ज्योतिरित्या
 सतरात्रादंत^{५)} ऊर्ध्वमा द्वादशरात्रात्तिस्रो^{६)} रात्रीरुपवसेदंत^{७)}
 ऊर्ध्वं प्राज्ञापत्यं विहितमेकादशीप्रभृति तिस्रश्च तत्तुमती-
 रूतं द्वादशाहं विहित इत्येकादशीप्रभृत्युपवासः पूर्व-
 वत् ॥ २० ॥

अथ पर्वण्यतीति मनो ज्योतिर्याश्चाग्ने^{८)} यदस्मिन्नग्ने
 स्वस्ति न इन्द्र इति चतस्र आज्याहुतीर्हुत्वा स्यात्तीपाकं^{९)}
 च कुर्यात्प्रागटम्या 'अत ऊर्ध्वं सोपवासः कार्यो^{१०)} द्वयो-
 र्द्वौ^{११)} त्रिषु^{१२)} त्रय इत्येवं 'नैमित्तिकेष्वतीतिषु प्रायश्चित्तं'
 पार्वणावद्धोमः 'पितृयज्ञे ऽतीति पक्षात्यये सोपवासः कार्य
 इति सिद्धं' नित्येषु चैवमेव स्यादथ महायज्ञानां 'मनो
 ज्योतिरिति द्वयोस्त्रयाणां चतुर्णां^{१३)} पञ्चानां वा 'पष्ठप्रभृति^{१४)}
 तिस्रस्तत्तुमतीर्हुत्वा चतस्रो वारुणीर्जपेदिमं मे वरुण
 तद्या यामि यच्चिद्धि^{१५)} ते^{१६)} यत्किं चेत्या नवरात्रादंत

१) & om. here. 2) Thus Bh., N. इत्युक्त-
 मनुगतोपवसानाद्यग्नौ 3) Thus Bh., N. तत्तुमतीस्तत्तुं 4) Thus Bh., N.
 द्वादशाहं 5) G Bh ins. अत 6) Thus N., G. karyyorddhayor
 7) Thus N., G. त्रिषु 8) G om 9) Thus N. G. yachidul

ऊर्ध्वमा दशरात्राद्यतस्रो ऽभ्यावर्तिनीर्हुत्वा कार्यस्तानुम-
 तश्चरुः' स्नातकस्यापि होमविहितवृत्तं' प्राप्ते प्राज्ञापत्ये
 तस्य विहितस्तस्य तु पुनराधेयं' मनो ज्योतिस्तनुमतीः
 पुनस्त्वादित्या रुद्रा इति च पूर्णाहुतिं प्रतीयदेतामग्न्यु-
 पधातेषु सर्वत्र' स्त्रियाश्चैवं होमाभिगमनस्यालोपाकेषु'
 सर्वेषामन्ततो व्याहृतीरिति सिद्धं' नम आचार्येभ्यो नम
 आचार्येभ्यः' ॥ २१ ॥

॥ इति^{१)} भारद्वाजसूत्रे^{१)} तृतीयः^{१)} प्रश्नः^{१)} समाप्तः^{१)} ॥

॥ भारद्वाजीयं^{२)} गृह्यसूत्रं^{२)} समाप्तम्^{२)} ॥

1) Thus Bh, G ins *madūcāryaṭṭrajīcate* behind *iti*, N om

2) G om, N ओभार्द्वा°

LIST OF MANTRAS 1).

	P	
*akṣispando duḥsvapna iṣṭir asaṃpat	65	14
*agnaye kṣāṃavate namo namaḥ	87	15
	88	2
*agnaye tvā paridadāmi	8	2
agnaye pavamānāya svāha	70	9
agnaye pavakāya svāha	70	9
*agnaye pitṛmate svāhā	44	4
*agnaye 'mavate svāha	79	16
*agnaye medhapataye svāhā	4	10
agnir īśāna indro bṛhaspatiś ca	59	7
*agnir devānam adhipatiḥ	36	4
2) agniṣomā yaśo asmāsu dhattam	53	3
*agniḥ śa ācāryaḥ	7	10
agne vratapatē śukriyaṃ vrataṃ carisyāmi	73	9
agne vratapatē hotṛbhyo vrataṃ carisyāmi	71	13
agne vratapatē hotṛbhyo vrataṃ acariṣam	72	9

1) This list comprises 1. the mantras not found in Bloomfield's Vedic Concordance, 2. the mantras differing more or less from the tradition hitherto known (when the beginning words are different from the usual tradition, the usual beginning is given in a foot-note).

The first kind of mantras are marked by an asterisk. After the manner of the concordance each quarter-verse is given separately, in alphabetic order

2) agniṣomā

	p.	l.
1) agnes tvā tejasā sūryasya varcasendrasyendriyeṇa viśveṣāṃ tvā devānāṃ kratunābhīmṛśāmi.	25	14
*achidrā kīrtir astu me	67	1
*atharvavedāya svāhā	82	6
*atharvāṅgirobhyaḥ svāhā	82	7
2) athārjīe chyamāḥ śabalāḥ	38	8
athāsmabhyaṃ sarvavīrāṃ dāḥ	34	3
anase svāhā	81	4
*anugebhyaḥ svadhā namaḥ	82	4
3) anubhavaṃ paribhavam	65	12
4) anubbūtaṃ paribhūtaṃ	65	12
antarikṣaṃ samaṃ tasya vāyur upadraṣṭā	46	12
5) annasya kulya upa tūn kṣarantu	49	15
annādyena bhagena ca	52	10
apa pāpmānaṃ jahi pāpmānaṃ mama cāmuṣya ca	57	15
apāṃ stoko abhyapatac chivena	64	11
6) apūpakulyā upa tūn kṣarantu	48	4
*amṛte tvāmṛta ādadhami	68	4,7
7) abhi pūṣā niśidatu	18	13
8) abhibhūve sūryāya divyānāṃ adhipataye svāhā	31	5
ayaṃ kumāro jaraṃ dhayatu dīrgham ayuḥ	26	6
arundhatīṃ dhruvatāṃ ye ha ninyuḥ	19	14
*artham mahyam sādhyā	36	9
9) ardhamaśān vibhajanti	32	13
aryamaḥ kumbhīpātraḥ pātrapāṇīr nīpuziḥ	23	13
*arvācy āviśāsmān	59	1
*avapadyasvāsau	23	3
10) aśvavati gomati sūnṛtāvati	33	11
*asunṅamaḥ satyayujō vṛkasaḥ	43	6

1) agnes tvā 2) arjīā
5) ājyasya or medasaḥ kulyā
8) māsārdha° 9) aśvāvati

3) anubhavam 4) anubūtaṃ
6) apī 7) abhibhūṣaurya°

	P	1
asau pitṛbhīḥ pitāmāhebbhīḥ prapitāmāhebbhīḥ sahaitat te tilodakam	86	2
*aham samprādhani itī	5	3
¹⁾ ahimsann agna āgahī	65	8
ahir dadamśa kam cana	31	14
ahoratraih sa'amdhikaih	43	15
*āgatyā babhruḥ piṅgākṣah	66	13
²⁾ āganta samprabhāvahai	7	14
āganta mā rīṣeṇyataḥ	7	12
³⁾ āgneyāya pāṇḍaraya pāṛthivānam adhipataye svabā	31	3
*āgneyyai diśe svabā	81	8
atmānam paripaśyataḥ	55	6
*ā dhenavo bahula nityavatsah	28	9
*ā no havam pitaro dyāgamantu	43	7
āpah supteṣu jāgrata	26	10
āpo devih prahīnuta	43	8
āpo bādhantām nirṛtum paracih	64	9
*āyāta pitāmāhāḥ prapitāmāhaś canugaih saba	43	5
⁴⁾ āyāty aparāparam	32	12
*āyur me prāvocaḥ	58	11
*āyur varco yaśo medhām trayī dādhami	25	9
*āyusmān aham varcasvi yaśasvī śrīman apacīman bhūyāsam	58	13
ārāt tē agnir jvalatu	65	1
*āvapatāhar ahar ā nirdaśatayai	24	12
*itihāsapurāṇebhyah svabā	82	7
*idam annam pūryatam cāpūryatām ca	47	5
idam aham amum āmuṣyāyanaṁ indrasya vajreṇābhi viśamī	62	14
idam aham amuṣyāmuṣyayanaṣya dviṣantam bhrātṛ vyam upagūhami	52	1

	P	1
idaṃ vatsyāmah	61	9
indrapurusebhyah svāhā	81	11
imaṃ yajuṃ pitaro no juṣantāṃ	43	9
*ime gṛhāḥ prati jiveṣv asthuh	28	7
*īśānyai diśe svāhā	81	9
uccairvāḥ pṛtanājāt	54	6
uttaro haṃ dviṣadbhyah	63	1
utsṛjemam śuciṃmanāḥ	39	7
upaniṣadbhyo vratāṃ carisyāmi	71	16
upaniṣadbhyo vratam acāriṣam	72	12
*upahūtaṃ goaśvam	28	10
upahūto gṛhesu me	28	11
ulena parimīdho si	61	2
*urjam bibhrato jagatah suśevāḥ	28	8
urjam bibhrad vah sumanāḥ suvarcaḥ	28	4
urjasvatī payasvatī ghṛtavatī	33	12
urjasvatīḥ payasvatīḥ	46	3
urjasvatīm payasvatīm	48	12
urjā vah saṃsarjāmi	28	11
urjam vahantīḥ kṣīram udakaṃ ghṛtam payah kilālaṃ parisrutam	46	1
*ṛgvedāya svahā	82	5
*ṛtam vṛṇ śva mavaryam	35	6
*ṛte tvāmṛta adadhāmi	68	4 6
ekavratya śunaka sṛja chat	38	11
	39	3
*ekāśataṃ śṛṇor anga te dhapayitarah	27	3
etat te tatassu madhumad annam sarasvataḥ	44	11
etat te pītāmahasau madhumad annam sarasvataḥ	44	16
etat te prapītāmahasau madhumad annam sarasvataḥ	45	6
*etam praṇam apanihī	20	15
1) evaṃ kumāra ejatu	23	1

	P	1
evam aham brāhmaṇānāṃ vedeṣu nidhigopo bhūvāsam	10	10
*eha gacchantu pitaro haviṣe attavaḥ	43	7
*eha vatsah krandatv ā kumārah	28	8
aulaba it tam upāhvaya	38	8
*kam upanayāmi	7	11
karad dadhac chivena tva pañcaśākhena hastenāvidvī		
śāvata sūhasreṇa yaśasvinabhimṛśāmi suprajāstvaya	20	17
kim jñānena kariṣyati	11	14
*kuberaya tvā maharājāya paridadaṃi	8	1
*kuberaya svāhā	36	9
kurkuro bālabandhanah	38	7
kulaś ca vikulaś ca	39	6
kṛśāś cid amarīṣavah	7	13
*kṛyāya svāhā	80	7
¹⁾ kṣāmanān mā mā himṣit	87	15
kṣemaya vah śivah śāntyai prapadye	28	13
²⁾ khajabo jopakāśini	23	11
³⁾ gandharvas tato parah	16	3
gandharvo gṇaye dadat	16	5
*gṛhapatibhyah svāhā	80	14
gomad dhanavad aśvavad ūrjasvat suviravat	35	4
grāmaṃ sajanāyo gacchanti	24	2
*cakṣuś ca pratipadyate	11	14
*jananāmūrake mṛtyujātipraye ca kalyatām	82	15
*jarām aśīya	52	16
	54	2
*jahī dviṣantaṃ hanībhā mama dviṣam	57	16
*jihirṣāma	56	4
*jīva varṣasahasraṃ tvam	65	2
jahomi vaiśvakarmaṇi	5	2

1) mā mā
dī arvo v v da

2) khajapo or bajabo

3) gandharvas te or gan

	* p	1
*juhomy annānām rasam	67	1
1) jaitryāyāviśatām mām	54	5
*lakṣakāya tvā vaiśaleyāya paridadāmi	8	2
tat satyaṃ yad ahaṃ vadāmi	59	10, 14
tad brāhmaṇair atipūtam anantam akṣayyaṃ me astu	49	10
tad vo ahaṃ punar āveśayāmy ariṣṭāh	44	1
*tan naḥ saha devair amṛtam astu	47	5
*tam tvāmi śaraṇaṃ deva	36	5
*tapah śraddhāyaṃ juhomi	37	1
tasmai te svadhā namah	86	3
*tām vidyāt puṇyalakṣmīkam	11	14
2) tām doham upajīvātha pitarah	49	13
tām ito naśayāmasi	20	9
*tām me juṣantām pitarah sametāh	48	12
3) tuṇḍikera ulūkhalah	23	9
*te asmin yajñe amṛtā mādayantām	85	16
tekaś ca sasaramatanḍulah	39	6
4) te tvā devā adur mahyam patnīm	15	14
tena te vapāmy asau	30	10
*tena vardhasva cenddhī	4	5
tena sarṇvanināu svah	18	3
te no rayim sarvavirām niyacchantu	43	10
te mā śivena tigmena	64	6
teṣām saptānām iha rantir astu puṣṭyai	32	9
*teṣām ahaṃ tu bhūtanām	82	13
*tvam rogasyeṣṭhe tvam u rogasya	27	3
5) tvam svadhām akṣitam tair sahopajiva	44	15
	45	4, 9
tvaṣṭā badhnātu bandhanair	23	5
*tvatpūrtam iha jivate	36	8

1) jaitryāyā^o 2) tam 3) śāndikera or śānderathaś 4) mahyam
tvādur 5) tam svadhām or tām tvam svadhām

	P	I
*tvaddattam vai balam rūjye	36	7
*tvam parāci tvam avāci tvam rakṣamsi gaccha	87	7
tvam piśaṅgalohitah	39	7
*tvaṣṭā vīram adhāt	25	10
¹) daśabhis tvāṅgulibhir abhimṛśamī	22	14
²) divyo yo mānuṣo gandhaś ca	52	14
*diśo diśo jatavedah	66	14
*durbhikṣe ca subhikṣaṇam	82	14
dubhsvapnam duruditam śakunaiḥ	65	11
ḍṛdhaś cid amariṣnavah	7	13
devasya tvā savituh prasave śvinor bahubhyām pūṣṇo		
hastabhyām viśvebhyo devebhyo juṣṭam nirvapamī	79	6
*devānam sambhūto rasah	66	16
³) devebhīr vimitāsy agre	34	5
dyauh samā tasyāditya upadraṣṭa	46	15
*dhanur maṭaci puruṣasya hastayoh	27	2
*dhanvantaraye svaha	79	13
*dhatre svaha	80	17
*dhruvaya svāha	79	14
	80	7
namah pṛthiviśade rudraya vāteṣave rudraya	63	4 10
namah śakṛtsade rudraya vāteṣave rudraya	63	7
namas tatsade rudrāya vāteṣave rudrāya	63	12
*namas te stu vanaspate	65	3
namah sarpasṛte rudrāya vāteṣave rudrāya	63	5
*na mṛtyuś caratīha	7	14
namo agniśade rudraya vāteṣave rudrāya	65	9
namo ntarikṣasade rudraya vāteṣave rudrāya	64	1
namo pṣuśade rudrāya vāteṣave rudrāya	63	14
namo rudrāya pṛthiviśade	63	5 11
namo rudrāya sarpasṛte	63	6

1) ūbhis tvāham 2) da vyo or daivi 3) devo devebh or devi devebh r

	p	1
namo rudrāyagnisade	65	10
*nāndimukhebhyaḥ pītṛbhyaḥ svaha	85	6
1) nigṛhya bahu plavase	39	1
2) nivṛtto vo nyavivṛtat	60	2
*niśi śritebhyaḥ svahā	83	1
*nairrtvai diśe svahā	81	8
parimīḍho sy ulena	61	2
*parepaitu parīksavah	65	14
*parepaitu pāpaśakuniḥ	65	13
*paśunam viśvarūpāpām	66	15
*pinkṣāṇyai svāha	81	2
*pindam dāsyāmy ayācitah	82	14
pīṭamahebhyaḥ svadha namah	82	1
3) putrāms ca paśūms ca	22	1
punaś tvāditya rudrah	90	4
*puriṣyo havyavahanah	36	5
4) puruṣu priyam kuru	54	9
*pustyai svahā	81	5
pumsavanam asy amuṣyai	22	11
purva esāṃ pītaiti	24	7
*prthivyām tvamṛta adadhāmī	68	3 5
5) prthivyām agnau pratītiśtha vayiv antarīkṣe sūrye divi	61	12
*pracinvadhbhyaḥ svāha	41	9
*pracinvanta upasprāta	42	9
*prajapata imam gopayāmum	8	4
6) prajapataye tva hīmkāreṇābhyaḥ hrāmī	29	5
*prajāpatis ta āyur dadhatu	29	5
7) pratigrhṇantu pitarah samvidānāḥ	48	1
pradāvyāyāgnaye namo namah pradāvyaya	88	4
8) pradoṣacārī svāha	24	8

1) vig hya 2) nivarto yo 3) putrāms caiva 4) puruṣu
 5) agnau prthivyām 6) prajāpates 7) p at nandantu
 8) n śīthacārīnī or naktamcār nī

	P	1
prapitamahebbhyah svadhā namah	82	2
praviśatu bhavān āyusa varcasā śriyavṛtah	35	14
prasthāvāno māva sthatu samanyavah	7	12
*prajāpatyaṃ yaśo mahat	66	16
prāṇa āyusaḥ vatsyāmah	61	9
*prāṇaya tvācāryāya paridadamī	8	1
*prāṇeṣu tvamṛtaṃ juhomī	47	6
prīyaṃ mā brāhmaṇe kuru	54	10
*preto mṛtyuṃ nudāvahat	7	14
*babhrūya yaśasā saha	66	13
brahmaṇa kṛtaḥ sukṛtena	64	12
¹) brahmaṇe tvā gṛhṇāmi	60	10
brahmaṇamś caturō nanagotrān bhojayata	58	2
*bhagena tvā samsṛjāmi	17	1
*bhaye me bhayam astu	82	14
*bhūtebhyah svāha	80	15
*bhūḥ prapadye bhuvah prapadye śriyam prapadye	36	2
*madhuna gṛhṇena svadhā stha	46	4
madhu he madhv agāhe	18	1
mano medhāyāṃ juhomī	36	15
²) mama citte cittam astu te	17	14
mama vācam ekamanā śṛṇu	17	14
³) mayī puṣṭiṃ puṣṭipatir dadhatu	82	10
mayī prajñānam astu te	17	17
*mayī sarvāṇi bhūtāni	17	17
*mahā hotāra upaṇiṣadaḥ	72	15
*mahyaṃ jīvanam āvaha	66	15
⁴) mahyaṃ dirghāyutvaya śataśārādāya	53	13
mahyam it punar āvayāt	60	5

1) prajāpatinā 2) mama cittam 3) This mantra has been mentioned because in the Ved c Concordance it is registered under mayī puṣṭiṃ puṣṭipatir dadhatu all the texts except AV read ng (as Bhār does) puṣṭipatir 4) dirghayutvaya

	p	l
ma gām aditīm vadhiṣṭa	58	8
*mām cakṣur mām u te manaḥ	17	16
*mām caiva paśya suryam ca	18	4
*matamahebhyaḥ svadhā namah	82	2
mātā lohitaḥ pitā	39	4
*mātuḥ pitāmahebhyaḥ svadhā namah	82	3
*mātuḥ prapitāmahebhyaḥ svadhā namah	82	3
mā te putram rakṣo vadhiṣṭ	26	4
*mā devānām mithuyā kar bhagadheyam	67	3
¹) mā na ayuḥ pramoṣiḥ	51	14
*mā no himsiḥ kadhā cana	35	6
mā no himsir jātavedaḥ	65	7
*mānyeṣu manaḥ kṛtāḥ	18	4
*mām te cittam praviśatu	17	16
mā me gr̥ham mā me dhanam	88	1
ma me prajam mā me paśūn	88	1
*mam evānuvratā bhava	17	15
*māsareṇa surām iva	17	1
²) māsīnām ūjam uta ye bhajante	43	9
*mṛtyor mukham vidadhāmī	37	1
medasvatī ghṛtavatī svadhāvatī	48	13
*medham manasī juhomi	36	14
*yajurvedāya svāhā	82	6
yathā tvam suśravo devanam vedeṣu nidhigopo	10	10
*yathāham sumate vasāni	66	15
yatharva vātāḥ pavate	22	16
yad asminn agne	89	9
yad aham dhanena prapaṇam carāmi	59	5
yadī mām atimanyadhvam	60	3
yadī vrkṣad abhyapatat phalam	64	7
*yad ṛṣiṇam tryayusam	30	8
	51	11

	P	1
1) yad devagandharvo vittaḥ	18	3
2) yady antarikṣāt tad u vāyur eva	64	8
3) yad varco apsarāsu ca	52	13
yan madhuno madhavyaṁ paramam annādyam rūpam tenaḥaṁ madhuno madhavyena paramenānnādyena rūpeṇa paramo 'nnādo madhavyo bhūyasam	57	7
yan me varcaḥ parāpatitam	55	5
yamapurūṣebhyaḥ svāhā	81	12
*yaśo me prāvocaḥ	58	12
*yasyaṁ mano 'nuramate	11	13
yā akhyāta deva=enā yās cānakhyātaś ca ta upasprāta tābhyaḥ svāhā	41	12
*yāmś ca tvam atrānvasi ye ca tvām anu	44	15
	45	4, 10
yā te agne pavamanā pasuṣu priyā tanur yā prthi vyam yagnau yā rathamtare yā gāyatre chandasī dam te tām avarundhe	68	8
4) yā te agne pāvakāpsu priyā tanur yantarikṣe yā vayau yā vāmadevye yā traistubhe chandasīdam te tām avarundhe	68	10
yā te agne surye śuciḥ priyā tanur ya divi yāditye yā bṛhatī yā jāgate chandasīdam te tām avarundhe	68	13
*yānuci nīpadyase	5	3
*yā bṛhatī durīta raraṇa	6	9
yāvan agnīś ca prthivī ca tavaty asya mātra tavatīm ta etaṁ mātraṁ bhutam dadāmi	44	12
yāvan adityaś ca dyauś ca tavaty asya mātra tavatīm ta etaṁ mātraṁ bhutam dadāmi	45	6
yāvan vāyuś cantarikṣaṁ ca tavaty asya mātra tavatīm ta etaṁ mātraṁ bhutam dadāmi	45	1
ye deva upariśado bṛhaspatinetra rakṣohapas te naḥ pantu te no vantu	37	6

	P	l
ye deva uttarasadaḥ	37	5
ye devā dakṣiṇasadaḥ	37	5
ye devaḥ paścātsadaḥ	37	5
ye pakṣiṇaḥ prathayanti	64	5
*ye pāṛthivā ¹ ah pitarah	85	15
ye bhūtaḥ pracaranti divā	82	9
ye bhūtaḥ pracaranti naktam	82	11
*ye vāṃpīā babbūvuh	85	16
*yeṣāṃ rātryāṃ samāgamam	82	13
*yeṣāṃ na mātā pacate	82	12
¹) yeṣāṃ pravasaṇṇ adhyeti	28	5
rāṣṭrabhīrd asy adhipatyasandī mā tvad yoṣam	56	10
*rudrāpyai svāha	80	9
*loke vedāyāsmi diviṣato vadhāya	55	10
vaptrā vapasī varcasā mukham	51	14
varuṇapurusebhyah svāha	81	13
*varco me prāvocaḥ	58	12
vabāṇṇaṃ jātavedaḥ pitr̥bhyah	49	14
²) vabapūpaṃ jātavedaḥ pitr̥bhyah	48	3
*vāyave tvā paridādāmi	8	3
*vāyavyai diśe svāhā	81	8
vayo vratapata aditya vratapate vratāṇām vratapate		
śukriyam vratam carisyāmi	73	10
vayo vratapata aditya vratapate vratāṇām vratapate		
hotrbhyo vratam carisyāmi	71	14
vāyo vratapata aditya vratapate vratāṇāṃ vratapate		
hotrbhyo vratam acāriṣam	72	10
*varuṇibhyo devatābhya upaniṣadbhyah svāhā	71	9
*vidhatre svāhā	80	17
³) viśve devāḥ samāhitāḥ	60	9
*vihāya dauṣkṛtyam sadhukṛtyam	68	4

1) yeṣāṃ adhyeti 2) vabāṇyam or vaha vapāṃ 3) sarve lokāḥ

	p	1
vedāmṛtasya goptāram	26	3
*śāntam idam avasānam prapadye	37	4 8
*śivam gobhyah śivam gopataye	42	7
*śiva upamitah pramitāś ca santu	28	12
*śiva naktam śiva diva	32	14
śivā paśubhyah śāntamā prajāya	15	15
*śivā paśubhyo dārebhyah	32	14
*śivā me bhavatha samspr̥śe	51	10
śivo mopaśesva	53	12
śunām agram subīriṇaḥ	38	10
	39	2
*śraddhām tapasā juhomi	36	15
¹) śriyaṃ mayi paṇipālāya	65	8
śriyam me prāvocaḥ	58	12
*śrīr mā pravīśatu	36	3
śvānam ic chādan na puruṣaṃ chat	39	12
²) śvetāya vayavyayāntarikṣaṇām adhipataye svāha	31	4
sa p̥tūn upaśeṣva	23	5
samrājāṃ ca svarājāṃ ca	54	11
*samvatsaram kalpavanti	32	15
³) saṃ vām sṛjāmi hṛdaye	16	8
samsṛṣṭaḥ prāṇo astu vām	16	9
samsṛṣṭām mano astu vām	16	9
samkrāmeṇāvachidā	61	1
*satye tvāmṛta adadhāmi	68	3 6
*śadāsabhāryah samātyah sayām	36	6
*sapatnūn chvāpadān sarīrēp̥n hastināś ca	55	11
*saputrah saba jūṣṭibhiḥ	36	6
sapta ca mānavair imāḥ	31	13
⁴) sa mā pravīśatu	52	10
⁵) sa māvivīśātād iba	52	14

¹) śriyā mā²) śvetavāya°³) sam vah⁴) sa me mukham⁵) sa mām ā°

	P	1
*sa me śatāyur edhi	25	10
	29	6
*sarvaṃ bhūyaśam	58	14
*sarvābhyo devatābhya upaniṣadbhyaḥ svāha	71	10
*sarvebhyaḥ prāṇebhyo jātaśi	29	7
*savitrā prasūtaḥ	7	9
	25	9
saha jarāyupāśvapadyatām	23	1
*sahasradhā mucyamānaṃ purastāt	49	13
*sahasram etu prathamam	66	13
*sahasreṇavakaṅkṣatu	66	14
sāṃhitābhyo devatābhya upaniṣadbhyaḥ svāhā	71	8
*eā naḥ kāmādughā bhavat	32	15
*samavedāya svāha	82	6
sā me pitṛa sāmparāyaī dhinotu	48	13
sig asī na sig asī vrajah	64	3
subīriṇa srja srja	38	11
	39	3
*sutikārogabhaiṣajyam asy amuṣyaī	27	4
*sūryaya tva paridādāmi	8	3
somapuruṣebhyaḥ svāhā	81	13
*somāya medhapataye svaha	4	11
¹⁾ somavasya paṇiham	61	6
somo rājedam agamat	52	9
evastī na indra	89	10
²⁾ svīṣṭah suhuto yam mamāstu	48	1
hastena te hastam grhṇāmi	7	8
	15	12
*hiraṇyavarṇa haryakṣa	36	8
*hotṛbhyaḥ svāha	71	7

1) indrīpīśya

2) sv īsto yam

INDEX OF WORDS¹⁾.

amśa 8 5, 17 13	agra 30 2, — agram 83 3, — agre
akṛta 84 3	27 13, 29 9, 35 14, 54 14, —
akṣa 38 3, 3, 5	agrena 13 14
akṣatadhānā 30 16, 31 2, 9	aghamarṣana 76 4
akṣatasaktu 30 16, 31 2, 9	aṅga 51. 16
akṣīralavanāśin 10 5, 20 1	aṅgāra 3 10, 11
*akṣnayā 53 11	angiras 76 15
agada 39 13, 14	anguli 85 14
agastya 76 17	aṅgustha 7 6, 15 10, 22 11, 25
agūra 23 7, 27 8, 35 12, 80 11	11, 85 14
agūrapraveśa 34. 8	achadīrdaśa 73 6, 74 2, 13
agni 2 1, 3, 5, 6, 6, 14, 15, 16, 3	ajina 1 8, 2 7, 6 12
5, 9, 10, 13, 13, 15, 7 1, 8 16,	añj 55 4 — abha 4 4, 10 8,
13 14, 15 5, 16 12, 19 2, 20	25 13
3, 21 9, 16, 22 8, 10, 23 8,	añjali 7 4, 4, 4, 15 8, 8, 8, 16 3,
25 14, 27, 9, 29 14, 30 1, 31	13 23 8
1, 34 9, 35 13, 36 4 7, 40 2,	atas 41 4, 42 9, 51 16, 58 4,
3, 9, 42 5, 43 1, 2, 48 9, 51	71 5 73 3, 75 5, 86 6, 88 5,
2, 6, 6, 53 7 60 1, 65 5, 66	16, 89 1, 5, 5, 11, 17
5, 67 8, 13, 70 8, 16, 71 6,	atithi 83 3, 4, 13
72 6, 73 6, 74 2, 3, 13, 75 6,	atra 35 12, 44 10, 74 6, 78 5,
76 10, 80 6, 85 2, 87 13	79 11
agūgodaṇa 10 15	atri 76 16
agnihotra 86 9	atha 4 1, 14, 5 11 14, 6 5, 8,
agnaukarana 86 4	12, 7 3, 4, 6, 8 5, 8, 10, 9 3,
agnauprakṣepana 87 6	4 7, 7, 12, 14, 10 6 11, 11 2,
agniyupaghāta 90 4	12, 12 9, 12, 13, 13 7, 14, 15

1) This index contains all the words of the Bhar G., except those of the mantras, the lists of passages are complete, except that of *śi*. The numbers refer to the pages and the lines

Words treated of in the introduction are marked with an asterisk

- 7, 8, 10, 16 7, 9, 13, 17 1, 4,
 12, 15, 18 6, 11, 14, 14, 19 10,
 20 2, 11, 14, 16, 21 2, 7, 22 5,
 10, 12 15, 23 1, 11, 12, 24 1,
 25 3, 7, 11, 26 1, 4, 12, 29 4,
 8, 11, 13 30 12, 13, 32 17, 35
 10, 36 7, 10, 14, 38 2, 41 3, 4,
 7, 10, 11, 14, 15, 42 1, 2, 3, 9,
 13, 44 4, 46 6, 50 13, 51 15,
 52 13, 16, 54 15, 55 4, 15, 56
 4, 7, 10, 57 1, 5, 6, 12, 13, 14,
 58 1, 5 6, 9, 17, 59 8, 61 10,
 62 4, 7, 13, 63 2, 66 2, 9, 70
 18, 71 5, 72 1, 14, 73 3, 9, 12,
 15, 74 2, 6, 75 1, 3, 5, 15, 76
 9, 78 7, 80 4, 16, 81 2, 5, 17,
 82 8, 12, 86 7, 17, 87 3, 6, 15,
 88 4, 8, 89 9, 14
 atharvan 76 14
 atharvaveda 83 9
 atharvāṅgiras 77 8
 ādya 7 9
 ādbhutapriyāścitta 66 2
 ādhastāt 2 4 79 10
 ādhahśāpyā 79 3
 ādhahśāpyin 10 5, 20 1
 ādhi 74 6
 ādhidevāna 38 3
 ādhīśrayana 86 13
 ādhyāpaka 11 8
 an — pratyāpa 20 15 — pī 20 15
 anagmī 42 10
 ānādh 69 12
 anavasānāta 22 7
 anavānam 9 5
 ānasnatpārāyana 78 9
 anādistadevata 4 15
 ānāpīta 23 13, 38 2
 ānu 36 3
 ānukhya 69 16
 ānudesanīya 86 4
 ānupastirna 63 3
 ānupeta 78 13 14, 84 6
 ānumantīana 87 4
 ānurādha 22 6
 ānuvāka 18 9 19 11 21 4 26 2,
 42 4, 52 7, 69 6, 73 7, 12, 14,
 74 14, 75 1, 13, 76 3, 78 5
 ānuvīkṣeṣa 62 11, 80 10
 ānurvata 84 12
 ānusrotasam 22 13, 38 2
 ānta 5 11, 43 15, 58 16, 62 1,
 75 4
 āntatas 90 6
 āntari 52 16, 54 2
 ānturāntastha 27 12
 āntarī 63 9
 āntarāṅgīra 20 2, 21 9, 22 8, 27
 9, 29 14, 31 1, 34 9, 66 5
 āntarena 4 12
 āntarīloman 51 1
 āntāvasāyīn 74 11, 75 3
 āntevāsīn 75 16
 āna 29 8, 13, 32 4, 33 7, 35 9,
 37 11, 43 1, 44 4, 46 6, 16,
 49 8, 58 1, 3, 4, 17, 66 9, 67
 10, 78 4, 83 13, 84 10 11
 ānādhutī 70 8
 ānyatara 19 6, 28 2, 2
 ānyatama 71 12
 ānya 3 1, 19 10, 32 6, 35 10,
 37 12, 76 9, 9, 87 11, 88 8
 ānvāñc 56 6, 7, 7, 7
 ānvāsūna 42 2
 āp 2 14, 15, 3 1, 3, 16, 9 10,
 22 13 16, 26 11, 30 3, 38 1,
 43 8, 45 15, 48 16, 51 10, 52
 3, 5 17, 58 10, 62 11, 64 4 6
 9, 13, 66 1, 75 17, 78 11, 79
 10, 82 5, 84 11, 12, 85*5, 86
 13, 15, 87 2, 5, 12
 āpara 1 6, 7 3, 9 10, 11 2, 12
 3, 6, 15 7, 23 11, 13, 24 1,
 41 7, 10, 11, 14 56 1, 58 5,
 69 14, 16 70 1, 2, 3, 6, 72 5,
 88 15
 āparapakṣa 12 5, 6 42 16
 āpararātīa 20 2
 āparā 23 1
 āparāhna 12 11, 11, 13, 14, 42 16,
 73 4
 āparimīta 10 5

- aparena 2 14, 16, 3 13, 15, 7 1,
 15 5, 22 10, 30 1, 40 3, 51
 6, 53 7, 80 6, 83 5
 apravrttārtha 20 14, 14
 aprasavyais 60 6 13
 api 2 3, 8 10, 12 9, 12, 13, 15,
 25 2, 31 7, 32 3, 37 12, 60
 7, 61 7, 74 4, 75 16, 78 14,
 84 1, 3, 89 3, 90 2
 apūpa 78 11
 aprichinnāgra 2 16
 apratikram 42 1, 46 5
 aprajña 11 2
 alha 7 6, 7, 15 10, 11, 25 11, 11,
 43 8
 abhitas 42 5
 abhimukha 2 15, 43 3
 abhyāvarṭin 69 15, 84 5 90 1
 amānta 4 14
 amāntasya 42 16, 60 12, 61 5, 67 11
 ayuj 42 16
 arani 71 2
 arundhatt 19 10, 20 1, 76 17
 arka 53 13, 14, 82 12
 arghya 56 4, 4, 7, 57 1 58 5
 artha 2 13, 9 11, 11 3, 59 4
 ardhavarsas 9 4
 ardhuka 28 1
 alam 11 4
 1) *avakāśa 76 1
 avaghrīya 86 14
 avatīrṇḍhya 72 5
 *avāṇḍ 64 10
 avatīrṇḍhya 41 10
 avatīrṇḍhya 7 71 1
 avatīrṇḍhya 43 1 47 1
 *avāṇḍ 3 5
 avyaya 84 17
 avyāpti 43 13
 av 9 10, 11 — pra 22 7 42 14
 47 5 58 4, 5 — caus 1 12
 pra 22 8 22 8, 16 57 16 13
 airta 87 14
 asrtaduharta 87 12
 asman 2, 7, 8 11, 16 10, 74 3
 aslilanāman 12 16
 asya 62 10
 asvayajna 77 5
 asvin 76 13
 astakī 47 7
 astakāpūpa 47 10
 astan 27 11, 72 4
 aṣṭama 19 7, 47 8, 89 11
 aṣṭāntvārimsat 9 12
 as asti 11 4, 13 2, 21 2, 27 1,
 28 2, 2, 39 14, 58 5, 75 3,
 86 8, 89 14
 as asyā — ud 10 17, 11 1 —
 nis 2 15, 87 9 — pra 28 12 —
 prati 3 11 — sam 4 17, 70 4,
 80 1
 *asimetya 32 1
 asita 37 13
 as 9 5 6, 8, 13, 11 2, 7, 13 4,
 22 12, 35 14, 39 14, 56 5,
 58 1 — ana 9 1 — pra 10 4,
 58 10 — prati 7 9, 22 1
 abata 1 13 2 7, 35 5, 50 12,
 52 16 54 2, 3 73 15
 aban 19 6 24 12, 12, 43 1, 51
 1 78 11, 11 85 13
 ahavīya 87 11
 abhikṣānta 66 4
 a 9 13 13 19 8 22 3, 24 12,
 45 12 55, 7 78 8 88 15, 16,
 16 89 1, 4, 4 5, 17 90 1
 āgama 87 11
 āgāra 66 3
 āgodhānāśāśm 83 3
 āgneya 18 14 19 7 72 7 75 10
 āgrāyanīdevatā 70 11
 āgrahyaṇi 72 5
 āghṛi 4 8, 10 11 15 79 11
 āmanāva 56 7 57 5 11
 āntodak 29 11 57 8 11
 ācāra 10 4 77 13 90 6, 7

ācāryakula 9 10
 āṇi 78 8
 ājya 3 9, 10 8, 48 10, 54 4, 68
 7, 69 8, 87 3
 āyabhaṅga 4 10, 13 15, 79 11
 āyavat 86 12
 āyāśa 42 6
 āyasthāli 2 12, 3 9
 āyābhu 87 9, 89 10
 āyāna 30 16, 31 9, 50 13
 āttachatra 59 8
 ātman 2 6, 71 2
 ātmābhūmārsana 86 14
 ātreya 77 11
 ādirā 55 5
 ādarsopānaha 50 13
 1) ādahanāśāśan? 11 11
 ādi 21 6, 75 3
 ādita 74 4, 75 13, 78 5
 āditya 9 15, 31 1, 50 15, 66 5,
 73 16, 74 3, 5, 76 13
 ādīśādevata 4 14
 ādesa 75 4
 ānāduha 18 12
 ānanda 84 17
 āp — pra 90 2 — sam 90 8, 9 —
 caus sam 84 11
 āpastamba 77 13
 āpūryamāṇapakṣa 1 11, 21 8, 33
 7, 34 8 39 15, 62 7, 14, 71
 6, 73 4
 āyasya 66 10
 ādra 23 4
 ālekhaṇa 21 6
 āvāhana 85 4
 āvrt 50 7
 āsis 29 14, 85 11
 āmraṇṭha 21 6
 āsvattha 68 15
 ās 19 8, 22 3, 37 13, 55 7, 58
 11, 61 3, 68 2, 74 1 — upa
 45 12
 āsana 56 8, 76 9

āsecana 86 5
 āhitāgni 86 10, 10
 āhuti 4 12, 5 1, 6 15, 13 17,
 14 4, 19 3, 20 4, 21 10, 22
 9, 27 10, 29 15, 31 4, 7, 32
 8, 34 10, 48 6, 53 1, 66 6,
 68 8, 70 17, 84 2, 87 3, 88
 2, 4, 7 10
 āhutipāṇimāna 2 11
 1 55 15, 58 17, 59 8, 61 4, 9 —
 atī 89 9, 12, 13 — adbhī 50 9,
 75 14, 15, 15, 78 5, 9, 83 7,
 11 — *antar 86 16, 88 10, 11 —
 paryava 72 6, 74 12 — astam
 30 16, 66 4, 73 16 — π 42 2,
 46 5 — udā 56 1 — pratyā
 78 10 — ud 19 9, 22 3, 55 8,
 66 3 — upod 28 3 — upa 20
 11, 79 1 — pari 60 13 — pra
 85 17 — prati 90 4 — caus
 adbhī 72 15
 āmdva 60 1
 ātara 4 12, 7 9, 49 3, 58 6
 āti 1 4, 6, 9, 2 6, 4 1, 2, 2, 3, 6,
 9, 11, 11, 14, 16, 5 11, 14 etc
 ātiśāsapurāṇa 77 8
 ādam 6 5, 7 4, 6, 8 5, 8, 9 5, 7,
 12, 10 3, 6, 11, 11 2, 3, 12 2,
 4, 5, 7, 8, 9, 12, 13, 13 14, 15
 8, 10, 16 13, 17 12, 15, 18 6,
 20 14, 16, 21 7, 22 10, 24 15,
 25 11, 27 2, 7, 29 11, 30 3,
 31 11, 48 11, 51 17, 55 15,
 56 7, 10, 57 1, 5, 6, 13, 14, 58
 1, 10, 17, 60 1, 8, 11, 11, 61 3,
 7 62 1, 3, 70 10, 73 15, 74
 2, 6, 88 14
 ādh 85 2
 ādhma 1 2, 2 10, 3 7, 4 4, 36
 14, 66 11
 ādhmābarhis 79 11
 āndra 36 10, 12, 76 11, 77 6
 āndhana 87 13

- anvakā 12 18
 ava 7 6, 7, 15 40, 41, 25 11, 11,
 29 13
 iṣ 12 14, 61 7
 sha 60 7, 62 2, 86 12
 lka 74 10 — ava 21 17, 55 5 —
 ud 55 14 — anuvī 29 1, 55
 13, 62 2, 3 — caus ud 9 15 —
 abhivī 19 10
 iḥ 36 7
 ukṣ — abhi 3 8, 38 6, 64 4, 7,
 10, 13 — ava 2 1, 22 16, 38
 3, 67 12, 85 9 — iṣa 3 7, 42
 7, 48 15, 52 11, 15 — paripra
 35 13
 ukha 77 11
 ukhī 80, 8
 uttapanārīha 27 7
 uttama 6 18, 15 3, 30 1, 37 11,
 66 9, 73 14, 7, 2, 79 3
 uttara 2 5, 6, 3 5, 10, 3 15, 4
 6, 6 12, 8 9, 10, 19 4, 22 6,
 2, 1, 2, 30 11, 33 13, 40 6,
 50 14, 55 9, 62 9, 70 17, 18
 88 13
 1) uttara n 52 17, 54 2
 uttaratī 4 2, 51 6 77 1, 81 14
 16 82 5
 uttaratal pariserana 51 6
 uttarajūrva 80 15, 81 17
 uttarāpāra 87 8
 uttarārdha 88 7
 uttarārdhāpūrvārdha 4 11, 13 16
 uttarārdha 50 12
 uttara 3 6, 22 10, 38 5
 utarga 75 16
 ud 30 4, 51 10
 ulaka 7 4 4 15 8, 8 22 13 23
 2 38 2, 40 6
 ulakāpāli 44 8
 ulakānta 30 12 38 7 9
 ulakārtha 20 11
 ulakumbha 18, 6, 26 10, 74 3
 ulakumbhaseṣa 42 6
 ulakṣiras 51 7
 udāgagra 2 3, 3 4, 12, 15, 7 1, 15 5
 udagayana 12 1, 1, 71 6, 73 3
 udañc 3 11, 4 10, 8 17, 10 7,
 17 5, 40 1, 58 11, 73 5, 75 17
 udadhānti 80 9
 udadhārā 31 12
 *udadhi 35 13, 78 7
 udanvant 63 14
 udapātra 47 1, 2, 50 10, 53 8
 udamāya 77 4
 udaya 19 8, 22 3, 50 15, 55 7
 udayarāva 21 17
 udiśinakumbha 3 13
 udiśinappravana 2 1
 udumbarapālīka 35 10
 udumbaramūla 30 12
 udumbarasākhī 42 7
 1) udghāṭa 80 15
 upaghāṭa 54 4
 upacāra 85 2, 4
 upānyana 1 1
 upanīśad 71 11, 16, 72 12
 1) *upapakṣa 51 15
 upabārhaṇa 50 10
 upabādhī 65 15 67 1
 upabala 3 1
 upamādhyaṃsa 85 14
 upayoga 79 2
 uparīśat 2 4 38 4 47 7, 79 10
 1) *upalābha 81 2
 upavāsa 19 6, 79 3 88 16 89
 7, 13
 upaveśa 2 12
 upasamādhānādvāyabhāṅgānta 71
 7 72 7 74 13 75 7
 upastīrṇābhigānta 16 14 41 16,
 49 1 62 12
 upastīrṇa 2, 4 61 5
 upaboma 50 3 70 14

1) In this sense not registered in the dictionaries

2) Not registered in the dictionaries.

*upākṛāṇavisaṃjāna 75 5
 upākṛāṇa 75 6
 upāṇa 55 8 74 9
 upāyana 21 5
 upāyārohana 71 3
 ubhaya 1 9, 9
 uras 53 11
 ulūkhalaṃśa 81 3
 usna 52 3, 4
 ūrdhvaṃ 21 12, 23 4, 51 16, 58
 4, 67 10, 82 8, 86 6, 88 5,
 89 1, 1, 5, 6, 11, 90 1
 ūrdhvaśeṣa 77 14
 ūrdhvaśra 30 6
 ūśman 45 12, 12
 ūh 86 5 — nis 3 10 — prati 3
 12 — vi 38 4 — upasam 35
 8 — parisam 10 7
 rgveda 77 7, 83 8
 ica 85 8
 iḥ 4 7, 10
 inamjaya 77 4
 rtamjaya 77 4
 ita 21 6, 37 13, 13
 rbhu 76 14
 rsabha 42 8
 rsi 12 9 77 13 78 12
 rsasamyukta 12 9
 eka 7 3 8 16, 16, 16 9 5, 6, 6,
 6, 7, 10, 13, 13, 11 1, 8, 12 18,
 15 7 19 1, 22 1 2, 2 48 10,
 50 15, 55 15 58 5 70 5 71
 2, 74 3 84 1, 85 17, 86 1
 ekakṛpāla 47 11
 ekadeśa 87 11
 ekadhā 42 6
 ekapāṇi 77 14
 ekapāṇa 82 12
 ekamūla 10 6
 ekarātra 79 3
 ekavimsatidīru 2 10
 ekasūla 48 10
 ekāgṇi 67 7
 ekāgṇividhana 71 3
 ekādāsa 85 12
 ekadāśin 42 4

ekādāśiprabhāti 88 16, 89 2, 6, 7
 ekāśakā 47 9
 ekāśa 75 14
 ekāśa 21 17
 ekāśaśas 4 17, 70 4, 80 1
 etad 2 13, 4 13, 5 1, 6 15, 11
 2, 7, 13 17, 14 3, 18 9, 14, 19
 2, 6, 11, 20 3, 21 4, 10, 16, 22
 9, 25 12, 26 11, 27 6, 10, 29
 3, 15, 31 7, 32 1, 2, 5, 8, 31
 10, 35 5, 37 13 14, 42 4, 5, 9,
 14, 43 8, 48 6, 50 2, 15, 16,
 51 1, 5, 52 7, 53 1, 54 15, 55
 15, 57 1, 58 3, 5, 5, 15, 62 1,
 4, 65 15, 66 2, 6, 67 7, 68 5,
 69 6, 10, 70 1, 2, 3, 8 16, 72
 6, 73 9, 74 1, 5, 6, 12, 15, 76
 3, 78 2, 9, 83 4, 14, 84 1, 6,
 9, 10, 16, 87 6, 11, 11, 12, 88
 10, 90 4—50 16
 etadāśaśnāta 50 16
 etadāśikṛpā 1 2
 etadāśanāṇi 10 13, 20 9
 enad 5 14, 6 8, 7 3, 6, 8 10, 9
 7, 14, 11 12, 13 4, 7, 15 7 16
 7, 9, 17 1, 4, 18 11, 14, 19 10,
 20 11, 21 2, 22 15, 23 2, 25
 3, 7, 26 1, 4, 12, 28 2, 29 4,
 8, 30 12 13, 42 13, 51 1 61
 8, 10, 62 4, 63 2, 15, 64 2, 4
 7, 10, 72 1, 14, 73 12 75 1, 3,
 84 11
 enakā 50 10, 51 6
 eva 1 1, 3, 2 13, 4 4, 8 10, 10,
 9 10, 12 15, 17, 17, 13 3, 3,
 17 3 22 12, 24 11 25 2, 2
 26 13, 29 8, 30 11, 31 7, 32
 5 34 1, 35 12 39 13, 40 7
 41 11, 13 43 8, 44 10, 47 12,
 49 1, 51 5 16, 53 11, 54 14,
 15, 56 1, 57 1 58 3, 4, 5, 15,
 60 7, 11, 61 3 7 62 2 6 66
 1, 9 70 8, 72 4, 4, 78 2, 11,
 84 12 86 9, 10, 10, 10 11, 88
 10, 89 14
 evam 4 3, 17 3, 23 10, 10 12, 12,

kaal caus pra 10 7, 20 16, 45
 15, 52, 9, 54 14, 61 8
 kaṭṭa 86 15, 87 7
 kaṭṭalavanavarjana 79 3
 kaṣip — abhiṇi 64 4
 kaṣipra 26 13
 kaṣiprasuvana 22 12
 kaṣṭra 65 4
 kaṣura 30 7, 51 8, 11
 kaṣetra 42 10
 kaṣaṭrapaṭya 42 9, 13
 kaṣaṇa 86 14
 kaṣilu 9 5, 11 2, 12, 12 15, 18
 kaṣāḍa 1 2, 60 5
 kaṣila 73 5, 74 1, 12
 kaṣyā — pratyā 10 3 — vyā 1 1,
 10 12, 30 15, 33 6, 34 8, 39
 15, 47 7, 71 1, 3, 5, 73 3, 75
 5, 79 1, 86 5, 87 12 — pāṇi
 11 11
 gana 76 15
 gaṇi 83 15
 gandha 10 14
 gaṇḍhapuṣpadhūpadipa 78 3
 gaṇḍhapuṣpadhūpadipānnaphaloda-
 ka 78 2
 gam 47 1, 76 1, 84 8, 9, 13, 16,
 17 — anu 19 5, 89 3 — a 13
 3, 31 11, 62 1, 3, 3, 6, 64 1,
 88 13 — abhyā 11 5 — sam
 29 2, 3
 gardabhasugriva 53 14, 15
 garbha 23 4
 garbhadvādaśa 1 6
 garbhanavama 1 6
 garbhāṣṭama 1 5
 garbhaikādaśa 1 5
 garh 37 12
 gāṭha 54 1
 gārhapatyā 83 5
 guru 6 18, 10 13, 15 3, 30 1,
 74 6
 guh 28 2 — upa 52 1, 1
 grh 7 2, 7, 13 1 15 6, 11, 25
 12 69 13 14, 16, 70 1, 3, 4 —
 upa 11 5, 12, 12 1, 4, 7, 8, 11,

15 — prati 56 15, 16, 57 3, 9,
 58 3 — upasam 8 17
 grha 18 11, 28 3, 78 10, 81 1,
 84 6, 8
 grhamedhin 79 1
 grhyaprāyaścitta 86 7
 grhyasūtra 90 9
 gī — ava 32 1
 go 10 13, 13 1, 42 5, 7, 9, 47
 9, 48 9, 12, 57 14, 58 6
 godāṇa 10 12, 30 4, 11
 godānakarma 9 13, 10 14
 gomaya 35 11, 63 9, 79 11, 85 8
 gomayapinda 30 2, 3, 12, 12
 gomayalosta 11 7, 9
 goṣṭha 30 12
 gautama 76 16
 graṭhi 6 11
 granthi 6 11
 grāhanānta 72 5
 grāma 73 16
 *grāmanī 56 10, 16
 grāma 1 10
 ghr caus abhi 18 15, 31 3, 41 3,
 79 9, 10, 85 7 — a 4 8, 10,
 13 15
 ghita 25 7
 ghṛtānvakta 68 15, 71 11, 73 8
 ghoṣavadādi 27 12
 ghṛā — ava 29 4 — a 42 5
 ca 2 4, 13, 3 15, 4 8, 17, 9 3,
 4, 4, 4, 11 1, 1, 14, 19 6, 7, 10,
 21 6, 6, 22 1, 1, 24 12, 12, 27
 15, 29 12, 30 16, 16, 16, 31 2,
 2, 9, 9, 9, 35 5, 12, 12, 37 14,
 47 1, 48 10, 49 2, 50 10, 10,
 10, 10, 11, 12, 12, 12, 13, 13, 13,
 13, 52 3, 3, 65 4, 66 1, 67 5,
 10, 68 7, 7, 69 8, 8, 70 4, 10,
 71 3, 73 15, 77 9, 14, 78 1, 1,
 12, 13, 14, 79 2, 3, 80 1, 4, 83
 7, 84 10, 85 3, 4, 5 6, 14, 86
 4, 9, 15, 16, 87 4, 4, 13, 88 11,
 12, 13, 16, 89 2, 6, 11, 14, 90
 4 5
 cakra 62, 10

- 8, 11, 57 1, 7 15, 58 2 3, 6,
59 11, 62 1, 3, 63 4, 10, 12,
64 1, 3, 4, 7, 10, 66 4, 11, 67
7, 8 79 2, 83 11, 11, 12, 13,
13, 84 2, 9, 86 7, 9, 10, 10, 87
8, 88 14, 14, 89 13, 90 3, 3
tad adv 38 1, 58 10, 62 11
tadā 27 1, 1
tan — sam 4 7, 10, 31 11
tantumant 69 13, 84 3, 89 2, 6,
16, 90 3
tap 50 16 — abhi 51 1 — nis 3
8, 8, 69 8 — caus 1) *pra 25
14, 52 7
taptodaka 27 1
tam 78. 8
tarukṣa 77 1
tāḍra 12 17
tāntumata 84 5, 90 1
tattiri 77 10
tiryanc 30 7
tilodakapradāna 86 4
tiya 22 5, 50 14
tira 21 15
tiritha 56 1
tu 11 1, 13, 12 17, 13 3, 84 5,
11, 90 3
turanga 37 14
tūrnām 42 12
tūryanti 22 14
tūṣṇīm 20 11, 47 10, 49 1, 56
1, 1, 69 5, 79 6
trā 2 15, 28 12, 38. 4
trābāndu 77 2
tittiya 9 4 22 5, 23 10, 12, 14,
29 10, 31 6, 90 8
trp caus 78 12, 12
tejas 50 16
tairāpaka 75 15
tri 8 16, 16 4, 16 7, 21 11, 16,
2, 7, 30 5, 31 10, 32 17 40
7 44 8, 11, 48 7, 52 6, 68 8,
15, 69 1, 2, 13, 74 4, 75. 13,
- 76 2, 4, 78 5, 82 4, 84 3, 86
1, 87 9, 89 1, 2, 5, 6, 12, 12,
15, 16
trimsadrātra 88 16
tridhātu 77 5
tūrātra 9 6, 10 5, 20 1, 56 2,
89 4
trivarsa 77 5
trivrt 2 8, 6 8
tūis 3 4, 7, 11, 12, 17 3, 4, 4, 23
4, 25 8, 29 4, 39 13, 42 7,
45 16, 57 12, 60 6, 13, 78 8,
79 6
treni 21 11, 30 5
tredhā 4 4
tryaruna 77 5
tryaha 75 14, 84 3
tryca 62 2
tvagbila 1 3
tvāstr 77 6
dākṣina 2 4, 5, 3 14, 4 9, 7 6,
6, 8 5 8, 10, 10, 9 14, 15 10
10, 17 12, 16, 22 10, 24 15, 25
2, 2, 11, 11, 27 1, 30 4, 33 10,
40 5, 54 14, 55 8, 56 15, 16,
59 9, 60 8, 62 9
dākṣinatas 2 15 3 16, 4 1, 8.
17, 38 6, 44 7, 51 8, 70 17,
77 10, 81 12, 15, 17
dākṣinapūrva 28 14, 43 2, 47 1
dākṣinā 86 5
dākṣināpāda 48 16
dākṣināpara 87 8
dākṣināpārga 44 8, 11
dākṣināprāgagra 43 2
dākṣināprāñc 4 7
dākṣināyana 12 3, 3
dākṣinārdha 23 7, 88 6
dākṣinārdhapūrvārdha 4 12, 13 17
dānda 2 9, 9 7, 50 13, 55 10
dadhan 38 5, 86 17
dadhi 25 7, 56 5
dadhyodana 85 4

dadhyodanaśeṣa 85 9
 danta 52 9
 darbha 2 3, 5, 3 4, 5, 7 1, 15
 5, 43 2, 76 9
 darbhataruna 3 11
 darbhapuñjila 21 11, 25 8, 30 5
 darbhamuṣṭi 44 7
 darbhasatamba 30 13
 darvi 1 3, 2 11, 3 7, 49 3, 54
 3, 66 12
 daśan 41 10, 11, 13
 daśarātra 88 15, 90 1
 daśama 27 7, 11
 daśavāram 83 6
 daśa 54 3
 daśha 84 4
 dah 80 10 — vi 87 7
 dā dadāti 6 18, 10 13, 13 2, 15
 4, 69 11, 74 6, 83 13, 85 8,
 87 4, 88 12 — ava 59 5 —
 samava 31 2, 41 3, 10, 47 4,
 49 8 — a 6 6, 11 8, 8, 23 2,
 28 3, 30 1, 47 1, 55 10, 12 —
 pari 8 5 — pra 40 6, 76 9
 dā dyati — ava 85 7
 dārumaya 87 6
 dārvihomika 47 11 69 7, 7
 dālbbhya 37 14
 dis v — samā 70 5 — upa 79 7 —
 pra 47 1, 2 — sampra 9 13
 dis n 10 7, 40 1, 43 8, 55 13,
 73 5, 75 17, 87 8
 dirghasattra 61 3
 dirghābhiniṣṭhānta 27 12
 dūlkha 27 2
 dūhārtia 87 14
 duṣṭa 88 7
 dūhitr 13 2, 29 8
 dūraga 60 7
 dūrva 28 3, 78 7, 85 2
 dūrvāropanodadhidhāvanavarjam
 78 10
 drī 63 14, 65 1 — caus 26 12 —
 abhivi 74 3, 5
 dr̥satputra 22 7, 7
 deva 12 1, 5, 7, 36 4 11, 12, 13

42 12, 76 14, 78 11, 84 13,
 85 6
 devatā 73 9, 74 16, 84 16, 86 9
 devayajña 83 11, 84 13
 desa 2 1, 27 2, 31 11, 80 15,
 81 17
 dehali 80 17
 daiva 12 2, 5, 8
 daivamānusa 52 4
 dyut caus ava 3 10
 dravya 2 7
 dru — ann 69 10
 dvaya 7 1, 15 5
 dvādaśa 85 13
 dvādaśagr̥hita 69 9
 dvādaśan 72 5
 dvādaśarātra 9 6, 56 2, 89 5
 dvādaśāha 67 7, 79 2, 84 4, 89 7
 dvāra 51 1
 dvārasthūna 33 10
 dvārya 28 13
 dvi 2 6, 9 3, 27 15, 29 4, 34
 10, 35 2, 36 13, 40 3, 42 3,
 13, 72 8, 74 13, 78 6, 81 1,
 86 2, 10, 17, 89 11, 12, 15
 dvija 84 13
 dvitiya 9 3, 23 10, 12, 14, 28 1,
 29 10, 31 5, 67 6, 75 13
 dvinaṁman 28 1
 dvis 8 10, 25 2, 85 7, 7
 dvyakṣara 27 11
 dvyaḥa 84 3
 dhanamjaya 77 4
 dhanvantari 76 13
 dharma 86 10, 10
 dhā 27 11 — api 3 6 51 1, 56
 6 — ava 53 8 — a 3 9, 13, 4
 4, 8 16 26 4 51 2 54 3, 56
 2, 65 5, 9 67 7, 12, 68 2, 15
 71 12, 73 8 74 16, 87 13, 13
 — abhya 36 14, 66 11, 79 12
 — upasamā 2 2 13 15, 20 3
 21 9, 22 8 23 8, 27 9, 29 14,
 31 1 34 9 40 2, 43 2 48 9,
 51 2, 60 1 66 5, 73 6 74 2
 — ni 3 8, 14, 15, 21 16, 22 14

26 10, 30 7, 12, 13, 38 4, 44	navan 63 8, 70 10
7, 11, 51 6, 54 2, 67 13, 83	navanīta 25 12
3, 85 3, 4 — abhin 51 11 —	navarātra 89 17
upani 10 4, 21 17 — samni	nah — sam 2 10, 6 9 — upasam
20 15. — pari 3 13, 6 3, 12,	2 11
13 11, 52 16, 54 2, 88 8 —	nānigotra 58 2
vi 84 2, 89 2, 6 — caus 7 8	nāndīrāddha 85 1
13, 72 9 — pari 1 13, 5 14,	nāpita 51 8
13 7 — prati 26 6	nābhi 23 4
dhā dhayati 74 8	nābhidesa 8 6
dhitr 77 6	nāmadheya 78 2
dāṇḍa 31 6, 32 1, 78 11	nāman 7 10, 27. 11, 15
dhānāprāsana 32 6	nāmādesam 44 10
dhānya 81 4	nāsikāchidra 22. 11
dhānyanīcaya 81 5	nitya 4 13, 19 5, 65 4, 74 6,
dhav 78 8	89 14
dhūma 42 5	nid — prati 12 18
dhr 1 8, 8, 9, 3 4, 18 6, 19 5,	niyama 58 5
74 9, 76 4	nirāsana 86 14
dhenu 69 12	1) nirdāśatā 24 12
dhaumya 37 13	nīti 13 2
dhya 2 6, 4 8	nī 83 14 — anū 22 11 — samava
dhruva 19 10, 11, 84 17	42 6 — ā 3 3, 7 4, 15 8, 52
na 4 8, 10 3, 14, 14, 17, 11 2, 5,	4, 56 5, 5, 5, 60 13 — samā
5, 12, 12 16, 16, 13. 3, 23 2,	30 3 — ud 21 12 — samud
26 11, 12, 27 7 31 11, 37 14,	52. 15 — upa 1 5, 10 — ni 42
39 14, 51 1, 56 2, 60 8, 11,	8, 57 3, 81 6, 82 9, 12, 83. 1
11, 61 3, 7, 62 3, 6, 74 6, 7,	— upani 44 8 — pari 16 12,
8, 8, 8, 9, 9, 9, 10, 10, 10, 10,	17 4 — *vi 30 5
75 15, 78. 13, 14, 79 11, 11, 11,	nīllohita 60 6
84 8, 11, 86 13	naimittika 89 12
nakta 74 6	naiyagrodha 2 9
naksatra 1 11, 19 8, 9, 10, 21 8,	nairrta 86 14
22 3, 4, 33 7, 34 9, 39 15, 50	nyagrodha 65 4
13, 55 7, 8, 62 8, 14, 71 6, 73	nyagrodhāvarodha 22 6
4, 76 11	pakṣa 2 4
nakṣatranāman 28. 1	*pakṣas 62 8
nakha 3 1	pakṣītyaya 89 13
nādi 63 13	pacchas 9 1
nam 4 4 — sam 80 5	pañcan 36 14, 42 9, 50 5, 70 15,
namas 90 6, 6	83 14, 84 1, 9, 89 15
namaskāra 45 14	pancama 83 4, 88 11
namasy 78 5	panya 59 5

pat 20 2 — admi 01 / — samni
 12 10 — caus ni 22 10, 38 5
 pati 42 10
 pattas 22 14
 patni 40 14, 79 6, 7
 patnyodana 40 14
 pad n 27 1
 pad v 60 8, 11, 61 3 — abhi 7
 10, 9 14, 60 9 — ud 84 11 —
 upa 84 10 — ni 51 7 — pra
 24 12, 28 14, 50 15 — prati
 11, 14, 45 14, 56 6, 61 15, 71
 17, 72 14, 73 13, 75 2 — sam
 47 8 — caus pra 74 1
 pada 17 6, 10
 padakūra 77 11
 payas 21 8, 40 1, 66 10
 payodadhīprśadāya 86 12
 parama 83 15
 parāṇe 45 11
 parāra 77 5
 parikarman 51 17
 paricarya 67 8
 pariceyā 69 7, 7
 paridā 23 7, 26 8, 61 4
 paridhi 2 11
 paridhidāha 88 4
 paridhisamdhī 4 7, 9
 parisecana 32 6, 85 9 86 13
 pariseceanānta 72 1, 14, 73 14, 75 3
 paristaṇanadāha 87 15
 parogostha 41 16
 parnaputa 41 15
 parnavihāra 41 5
 paryagni 3 11
 paryagnikṛta 48 15
 pavān 19 7, 8, 32 7, 60 11, 71
 5, 73 3, 89 9
 palāsa 10 6, — 41 6, 42 3, 11
 palāsapalāsa 24 15

pavitra 3 1, 4, 12, 12, 85 3
 pavitrāntarhuta 3 3, 9
 paś 22 1
 paśavya 66 10
 paśu 22 1
 pascāt 2 3, 4 2, 81 13, 15, 85 6, 9
 pascārdha 51 16, 88 6
 1) pāka 42 12
 pākayajña 78 13
 pāni 9 14, 20 16, 23 2 4, 25 12,
 60 8, 85 14
 pānigrahana 67 10
 pātra 2 6, 3 3, 3, 45 15, 85 3, 17
 pātrasamkṣālaṇa 83 1
 pāda 56 15
 pādya 56 6, 11
 pāpāha 12 16, 17
 pārāyanasamāpti 78 9
 pārvana 67 11
 pārvanavat 89 13
 pārṣṇi 27 1
 pālāsa 1 2, 2 9, 50 9, 51 2, 56
 1, 71 11
 2) *pāṇkṣāni 81 3
 pānda 44 11
 pātīmaha 44 9
 pātṛ 12 3, 6, 11, 27 13, 43 1, 3,
 44 9, 48 9, 12, 50 7, 78 1, 12,
 83 12, 84 14, 85 13, 86 1, 1
 pātṛpātra 86 1
 pātṛyajña 83 12, 84 14, 89 13
 pātṛsamyukta 12 4, 6, 12
 pā caus 22 7
 pums 22 12, 24 14
 pumsavana 22 5
 punya 1 11, 12 10, 21 8, 33 7,
 34 8, 39 15, 62 7, 14, 71 6,
 73 4
 punyalakṣmika 11 14
 punyāha 12 14 15

1) In the same sense and the same context this word is used Āp G 20 15
 Buhdlngk and Roth translate "ganx jung" I should prefer to translate "quickly
 digesting"

2) Not registered in the dictionaries

unyāhaktā 85 13
 utra 22 1, 27 11, 29 1
 unar 3 8, 12, 12 2, 4, 5, 7, 8, 9,
 12, 13, 13 3, 62 1, 2, 3, 6, 67
 7, 88 3
 unarādheya 90 3
 unarvasu 67 12
 pumaṭmadheya 1 12
 purastāt 1 1, 2, 3, 9 5, 21 16,
 32 7, 48 5, 10, 50 2 70 14,
 81 11, 14
 purā 50 15
 purāṇa 9 12
 purodāśa 86 12
 pulaka 53 14, 15
 pū — ud 3 4, 12, 69 8, 85 4
 pūrnapātra 85 8
 pūrṇahuti 69 9, 11, 90 4
 pūrva 19 3, 4, 35, 10, 56 6, 70
 17, 88 13, 14
 pūrvapakṣa 12 4, 5, 85 1
 pūrvavat 72 8, 73 6, 74 14, 75
 4, 89 7
 pūrvāpara 7 1, 2, 15 5, 6
 pūrvārdha 51 1
 pūrvāhna 12 7, 7
 pūrvedyus 85 1
 prthak 49 3 78 2, 2
 prṛtha 42 8
 prṛthavamaśa 34 4
 prṛthivi 85 15
 pṛ 3 3, 7 4, 15 8, 30 13, 45
 16, 69 9 85 17
 pātrka 86 14
 pautrya 66 10
 paurodāśya 9 7
 paurṇamāsi 30 15, 32 5, 67 11
 75 6, 16
 pyā — caus 1 49 1
 prakṛtītapāmpāda 79 7
 prach 8 17, 21 17, 85 10 — pari
 11 6
 prajananārtha 11 3
 prajāpati 4 8, 76 10
 prajā 10 16, 11 1
 prāṇava 68 1, 2 2

prāṇitā 3 5
 prāṇitāpranayana 2 12
 prāṇitīyat 3 6, 85 4
 prāti 8 5, 17 13, 74 7, 87 9
 pratigrahana 85 5
 pratimantram 88 8
 pratihomam 88 15
 pratyakśiras 48 15
 pratyakṣamukha 7 2, 3, 9 5, 15, 6, 7
 pratyasana 86 13
 pratyekam 70 5
 prathama 9 7, 30 14, 31 4, 73
 7, 74 14, — prathamam 11 5
 prathamagarbhini 21 7
 prathamavāsyā 6 5
 prathamottama 42 4, 73 13, 75 2
 pradakṣina 8 16, 10 8, 16 12,
 42 7, 53 8, 81 5, 85 2
 *pradośa 75 15
 pradhāna 11 3
 pradhānāhuti 72 8, 74 14
 prapitāmaha 44 10
 prabhṛti 73 12, 75 1
 pramāda 81 3
 prayatavastra 21 4, 66 4
 pravarta 50 12, 54 3
 pravasathakalpa 71 1
 pravāsa 61 4, 9, 84 8, 10
 prāśna 30 14, 67 6, 90 8
 prasavya 45 16
 prāk 10 14, 47 7, 65 4, 89 11
 prāgagra 2 3
 prāṇmukha 2 16, 3 16, 7 2, 3,
 15 6, 7, 53 7
 pracīnakumba 3 14
 pracīnapravāna 1 13
 pracīnāvita 43 1
 pracīnāvītin 77 10, 81 17
 prājāpatya 70 3, 75 8, 89 1, 6,
 90 2
 pūñc 4 10, 10 7, 17 4, 22 10,
 40 1, 58 11, 73 5, 75 17
 prāna 3 4, 48 16
 prāṇāyama 76 4, 88 15 1
 prātar 19 2 4, 39 13, 67 9, 70
 16, 18

- pradesamātra 3 1
 prāyaścitta 48 10, 84 2, 88 14, 89 12
 prīṣanakaḥ 29 9
 prāsanārtha 31 8
 priya 13 2, 3
 prūṣita 64 10
 pretapūtra 86 1
 praiṣakṛt 7 3, 15 7
 prokṣaṇi 3 6
 prokṣaṇipūtra 2 12
 proṣṭhapada 22 6
 plu — caus paryā 53 9
 phala 64 7
 phalaśruti 86 8
 phalīgu 77 10
 phalīkaranamāsa 23 8
 phalīkaranamusta 59 9
 phalīkṛ 79 7
 phalodaka 78 5
 phalguni 13 1, 50 14
 phālguni 47 7
 badh — pra 54 3
 babhru 77 5
 babhrumūtra 61 8
 barbhis 48 10
 balī 32 3, 67 5, 79 1, 81 6, 82 8, 12, 83 12, 84 6
 balimantra 78 13
 bastīyina 1 7
 bahu 11 12
 bahutā 61 7
 bahuṣṣu 11 9
 bahula 47 8
 bīdara 50 11, 53 8, 13
 bīndhava 10 16, 11 1, 1
 bāhu 8 5, 17 13
 bila 1 4
 bilavant 3, 6
 brhaduktha 77 2
 brhaspati 76 10
 bailva 2 9
 bodhīyana 77 12
 brahmacarya 10 15, 67 8, 72 5; 74 6, 79 3
 brahmacārin 20 2, 75 3
 brahman 2 14, 16 7, 68 1, 76 10, 84 15, 17
 brahmayañña 83 11; 84 15
 1) brahmavarcavṛd 1 8
 brahmāyatana 2 5, 15
 brāhmana 1 5, 6, 7, 9, 21 8, 9, 22 2, 28 1, 29 13, 33 7, 35 9, 14, 14, 36 1, 3, 37 11, 46 16, 53 14, 15, 56 9, 58 2, 66 9, 70 15, 78 10, 85 1, 11
 brāhmanapratiśiddha 21 2
 brāhmanasambhāṣa 21 4, 66 4
 brāhmani 22 2
 brū 59, 4, 61 9 — anu 9 1
 bhaga 12 12, 14
 bhagasamyukta 12 13
 bharadvāja 76 16, 77 12
 bhārṭṛ 67 10, 79 8
 bhasaddeśa 21 1
 bhāradvāja 9 11
 bhāryā 29 2, 61 4
 bhāṣ — sam 55 15, 74 8
 bhika 10 3, 4
 bhū 86 15, 87 4, 5
 bhuj 58 2, 74 7, 7, 7 — caus 22 2, 29 14, 58 2, 70 15, 78 11, 85 2, 11
 bhū 2 4, 4, 9 11, 10 5, 15, 11 12, 12 11, 13 3, 20 2, 21 5 27 2, 7, 32 2, 33 1, 35 13, 13, 39 13, 42 14, 15, 47 10, 48 9, 50 7, 54 1, 55 15, 58 1, 60 7, 62 11, 66 2, 74 1, 79 8, 11, 86 6, 11 — parā 37 15 — parī 37 12
 bhūta 83 12
 bhūtayañña 83 13
 bhūtapravāka 58 15
 bhūti 84 14
 bhūtiyāñña 84 14

- bhūmi 35 1, 62 12
 bhrgu 76 14
 bhedana 86 14
 bhojanasthāna 85 3
 bhos 9 1
 bhrītr 16 13
 maghā 13 1
 matgalya 11 6
 man 50 11, 12, 53 7, 8, 13, 14, 15, 15
 manikundalabandhana 54 15
 manidhārīna 54 1
 matasna 49 2
 math 2 2, 10 5, 68 1
 mad 10 3, 60 8, 12
 madanti 73 7, 14, 74 14
 madhu 25 7, 35 12, 56 5, 66 3
 madhupirka 56 7, 57 7, 58 4
 madhya 38. 3, 40 6, 80 11, 17, 81 10, 82 5
 madhyataṣ 6 8
 madhyamdina 12 8, 9, 10, 39 13, 51 2, 65 4, 67 12
 madhyama 3 14, 24 15, 41 2, 62 9
 man manati — samā 1 7, 19 4, 71 2
 man manyate 10 3 — anu 36 2
 manas 4 8, 11 13
 manasvant 70 1, 84 2
 manu 84 15
 manusyayajña 83 13, 84 15
 mantra 4 4, 25 12 65 15, 73 9, 74 15, 79 2 80 4
 mantray — anu 18 9, 29 2, 3, 63 4 10, 12, 64 1, 3, 5 7, 10 — abhi 6 3, 13 11, 16 8, 25 3, 31 10, 51 8, 10, 11, 55 9, 58 6 17 59 4, 12, 61 10, 62 4, 87 1, 5 7, 14 88 2 — x 28 2, 61 9 — prati 56 8, 11, 57 1, 7, 15, 58 3
 mantravānt 21 5
 mantravarjam 78 14
 mantrānta 4 13
 marut 76 14
 malavadvīśas 21 2, 3
 mah 36 4, 7, 10, 12, 12, 13
 mahant 84 9
 mahānagna 74 4
 mahāyajna 83 14, 89 14
 mā caus pari 35 6
 māmsa 49 8
 māmśasēsa 50 7
 māghī 47 7, 75 16
 mātāputra 27 8
 mātāmaha 78 1
 mātīr 26 4, 27 13
 mārga 42 9
 māś 21 7, 22 5, 29 8, 85 12
 māśa 32 3, 75 1a
 māśīrāddha 42 16, 50 7, 86 6
 māndāhuti 72 8, 74 13, 86 16
 mī — pra 67 10
 mīdhust 40 6
 mīl caus sam 73 15
 mukha 20 14, 14
 muc — upa 55 8, 9 — *pari 26 13 — prati 53 11, 54 14, 55. 1
 muni 37 14
 mūtra 60 13
 mūrdhan 18 6, 22 14, 23 2, 29 4
 mūlādandāratnī 1 3
 mrgasūris 67 11
 mrj — anu 3 2 — ud 23 4 — pari 80 6 — sam 3 8, 69 8 — caus 76 3, 79 10
 mṛtyu 77 6
 mṛumaya 74 7
 mṛś — abhi 8 6, 17 13, 20 16, 22 14, 24 14, 25 14, 26 1, 2, 34 1, 2, 7, 35 2, 46 6, 62 8, 12 — ava 27 2 — sam 5 11, 28, 13, 62 10
 mekhālā 2 8, 6 8, 51 17
 medhajanana 10 6, 29 9
 mathuna 56 2
 mauṛja 2 8, 6 8
 maurva 2 8
 yaj 12 16, 19 8, 32 7, 42 10, 12, 66 11 — caus 18 14
 yajur veda 77 8, 83 8

yajna 83 4, 84 1, 9
 yajnaśamrddhi 84 7
 yajñopavita 2 14, 3 16, 22 12,
 52 17, 58 10, 62 11
 yajñopavīta 82 5
 yatra 10 6, 26 2, 27 2, 33 1,
 37 12, 55 15, 58 10, 75 17,
 87 12
 *yatharā 29 11
 yathā 12 16, 42 5, 11, 14, 48 9,
 58 4, 70 5
 yathākūṁṣi 58 6, 70 6
 yathādevatam 4 14
 yathārtham 2 7, 18 9, 55 15,
 86 5
 yathāśābham 84 12
 yathāśāgam 66 1
 yathāśraddham 86 5
 yathāśvam 78 1
 *yatholham 40 6, 7
 *yathopajñam 29 11
 yathopadesam 67 5, 9, 85 1
 yathopapanna 67 9
 yathopapādum 2 13, 51 15
 yad *pron* 2 12, 10 3, 11 3,
 4, 13, 13 1, 21 6, 6, 15, 29 9,
 32 4, 4, 6, 37 12, 42 13, 47
 8, 54 1, 59 11, 60 8, 11 62
 1, 3, 83 4, 84 1, 6, 8, 10, 86
 7, 9, 9, 10, 11
 yad *con* 1 8 83 11, 11, 12, 12, 13
 yadāntya 79 1
 yadī 21 2, 26 13
 yadī 11 9, 10, 11, 23 1 4 24 14
 26 12, 39 14 58 6 60 1, 7
 61 7, 8, 62 7, 11, 13 63 3, 8,
 10, 12, 15, 64 2, 4, 7, 10 70
 18, 74 7, 85 13
 yam 73 15. — *upam* 21 12, 30
 2, 6 — *pra* 9 8 13 4, 51 17,
 57 12, 73 7
 yama 76 11

yava 19 2, 35 11, 70 16, 85 4
 yavodaka 85 9
 yā *desid* *pra* 71 1
 yājñika 67 13, 71 12
 yāyājñika 11 8
 yāvajjivam 19 2, 70 15
 yāvanti 31 10, 32 2
 yugma 85 1
 yuj 79 4 — *pra* 2 7 — *caus* 62 8
 ratha 62 7
 rathakāra 1 11
 rathārohana 62 7
 rabh — *anu* 3 17, 19 9
 ram — *anu* 11 13
 rūkṣasī 86 14
 rājan 36 7, 10, 53 14, 15, 56 9,
 16, 76 11, 11, 11, 12, 12
 rājanya 1 5, 7, 10, 2 8, 10
 rāti 55 15, 57 12
 rātri 60 12, 61 5, 74 1, 82 11,
 89 1, 5
 rāstrabhṛt 6 15, 14 3, 20 3, 21
 9, 22 8, 27 10, 29 15, 31 1,
 34 9, 36 4, 52 17, 66 6, 70 6
 *) *rāsabha 35 12
 rudra 76 12, 13
 *) *rudrani 80 9
 ruh — *ava* 74 9 — *pratyava* 33
 1, 58 3 4 — *n* 74 9 — *vi* 66
 3 — *caus* 78 7 — *adhi* 34 4
 rūpa 10 16, 17
 rohini 67 11, 75 15
 rohita 18 12
 raudra 86 14
 raurava 1 7
 lakṣana 11 12
 labh 67 7 13 — *n* 48 9, 85 14
 lavanodakamūtra 38 5
 lakṣana 11 13
 lāja 16 14
 likh — *pari* 33 6
 lip — *anu* 52 13, 15, 16 — *upa* 85
 9 — *pra* 52 11

loka 12 15 86 10
 loman 7 7, 15 11, 25 12
 losta 11 6
 lohitāyasa 30 7
 laukika 2 2, 68 1, 71 3
 vac 45 11, 58 14, 63 9, 67 8,
 83 5, 86 7, 89 3, 7, 90 2 —
caus 17 2, 29 14 63 11
 vacana 37 13, 79 9
 vatsa 19 9, 74 4
 vad 60 5 — vi 11 1 — sam 59 11
 vānaspati 65 11
 vap 51 13 — pra 30 7 — *caus*
 1 12, 10 13, 30 11, 11, 51 15,
 16, 73 4 — ni 51 15
 vap—adhi 23 8 — ā 16 14, 17
 4, 24 12 — ni 2 2, 30 3, 31
 9, 38 3, 85 9 — nis 3 10, 47
 10, 79 4 4 — prati 61 6
 vapā 49 1, 2, 4
 vapāsrapani 48 11, 49 2
 vayas 64 4
 vara *neutr* 6 18, 10 13, 15 3,
 30 1, 69 11
 vara *masc* 12 18
 varuna 76 12
 varūthun 77 3
 varman 77 3
 varsa *neutr* 9 12, 72 5
 varsa *masc plur* 1 10
 varsiyas 56 6
 valmika 66 3
 vas vaste 1 7
 vas vasi 21 15 — upa 19 7, 89
 1, 5 — vipra 28 3 — *caus* ud
 3 11, 79 10
 vāsanta 1 9
 vasistha 76 17, 77 6
 vasa 76 13
 vah 11 3, 18 9, 9, 12 — ā 11 4
 — vi 13 1 — *caus* 1 40 3, 42
 11 43 3
 vā 1 2, 10, 11, 2 1, 2, 3, 9, 11,

13, 8 10, 9 12, 10 5, 7, 7, 15,
 17 5, 5, 18 6, 19 2, 5, 21 15,
 22 5, 5, 6, 6, 6, 25 2, 8, 27 12,
 29 12, 30 13, 31 7, 32 3, 3,
 37 12, 40 1, 1, 42 5, 11, 14, 16,
 45 13, 47 11, 56 3, 9, 10, 16,
 57 12, 58 11, 11, 11, 15, 15, 60
 5, 67 10, 11, 12, 68 1, 69 9,
 12, 70 12, 16, 71 2, 12, 72 4
 5, 15, 73 5, 13, 74 1, 4, 75 2,
 6, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 14, 16, 16,
 17, 78 6, 14, 79 4, 83 2, 3, 6,
 84 3, 4, 6, 6, 85 1, 86 1, 87
 8, 89 3, 4, 15
 vā—pra 53 7
 vāgyata 19 8, 20 11, 22 3, 55
 7, 74 1
 vāc 73 15
 vājaratna 77 3
 vāśāras 77 3
 vātsapra 26 1
 vānaprastha 77 14
 vāmadeva 77 4
 vāyu 76 10
 vāyuna 84 4, 89 16
 vāsas 1 6, 8, 13, 2 7, 5 11, 13
 4, 35 5, 69 12, 73 15, 74 6
 vāsta 35 5, 12, 37 12, 13
 vāstasimāna 35 10
 vā*viha 81 1
 vāmsatirātra 88 16
 vichitti 90 3
 vitta 10 16, 17
 vid veti 11 9, 10, 11, 12, 14, 37
 14, 54 15 — *caus* 56 4, 8, 11,
 57 1, 5, 7, 13, 14, 58 1, 79 8
 — prati 79 9
 vid vinātri 78 14, 84 8
 vidhātr 77 6
 *viparyāsa 86 16, 88 8
 viśhākarana 10 16
 viś—upa 2 16, 16, 3 16, 17, 8
 17, 51 8, 16, 53 7, 63 4, 66

3, 3, 83 5 — abhyūṣa 62 14	vraja 63 10, 12 — pra 60 1 —
— pra 35 14, 36 2, 3 — sam	anusam 56 7
26 8 — upasam 21 5 — caus	vraja 50 15, 51 2, 16
upa 18 12 — pra 35 14	vratā 21 2, 72 6, 74 12, 84 12
visākhā 50 14	vratapati 72 8
visesena 1 12	vratādesavisarjana 71 5, 73 1, 1
visva 36 12, 13, 76 13, 85 6	vratānta 72 14
visvāmitra 76 16	vrihi 19 2, 70 16
vis—pari 33 7, 46 16 — caus	sams—pra 11 4, 47 9
pari 33 9, 37 12, 66 9	sak 10 17
visnu 76 12	śakata 81 4
visarjana 85 6	śakrdrīti 63 7
vrkṣa 41 17, 65 4, 71 12	śanku 60 5
vrt 60 8 — a 8 17, 45 11, 74	*samakṣin 76 1
15, 16 — abhiparyā 45 12, 13	sata 84 16
— vyā 45 12 — upavyā 85 13	satakr̥tvā 83 6
— *samā 59 9 — ni 88 13 —	śam caus 37 13, 68 8
caus ā 83 6 — upapra 47 2	śamantiya 68 7
vittikāra 77 12	*śamaratha 62 11, 63 3
vrddhi 1 9	samīmaya 69 2, 4
vr̥dh caus 1 8	śamyā 2 11, 3 13, 14
vr̥—ava 64 10	*śayanadeśa 80 12
veda 50 9	śarana 35 10
vedābrahmacarya 9 12	sarad 1 10
vedādi 83 6	sarāva 22 13, 38 2
vedādhyaṇa 9 13	sarira 74 10
vedāloṣṭa 11 6, 8	salali 21 11, 30 5
vest caus 73 16 — pari 60 7 —	salalugrapa 21 12
sam 24 15	sava 74 10
vai 12 15, 50 16, 60 7, 83 4, 14	śātyāyanibrahmana 86 11
vaiśākṣata 1 2, 69 4	1) *śālvā 35 11
vaitānika 86 8	śānti 73 7, 14, 74 15, 75 2
vaiśampāyana 77 10	śāli 33 6
vaiśya 1 6, 8 10 2 9, 10, 53	śālikarma 33 6
14, 15	śālimahila 9 11
vaiśvāna 76 12	śāsvata 84 17
vaiśvadeva 75 12, 79 4, 83 2	śāś—sam 21 3, 72 1, 75 3
vaiśnava 85 8	śāśa 73 16
vyaadh—ud 78 8	śāśtas 26 10
vyāvrti 45 12	śāśra 1 11
vyāvrti 52 4	śā 26 2 — upa 52 3
vyābri 4 17, 9 3 4 68 2, 70	śāta 52 3, 4
4, 79 11, 17, 90 6	śāśna 30 3

1) Not registered in the dictionaries

- suci 27 8
 sūdi 74 8
 sula 49 3
 sulagava 39 15, 40 3, 5, 9, 42 12
 sesa n 42 8, 47 5
 sesa adj 86 8
 *soṣyanti see sū
 smaśāna 63 12
 smaśānaleṣṭa 11 7, 11
 smaśu 51 15
 śraṇakarma 30 15
 *śraṇāpaka 75 5
 sra 79 8, — caus 21 8, 40 1, 47
 12, 49 2, 3, 70 6
 sraddha 50 7
 śravanī 30 15
 sra—adhi 3 10, 69 8, 79 8 — ud
 33 10, 34 2 — pari 67 13
 sru caus 72 15
 śrotriyaṅgāra 19 5
 sloka 11 13
 śāgrahapṛītyascitta 38 1
 śvopaspreta 38 1
 svas 48 9, 50 6, 74 1
 sat 41 6
 satkapāla 47 10
 sattaya 74 2
 sathirātra 89 1
 satha 29 8, 80 12
 sathaprabhṛti 89 15
 śodasavarṣa 10 12
 samlakṣaṇa 11 4
 samvatsara 9 6, 10, 14 56 2, 72
 6, 6, 74 12, 12, 85 12
 1) *samvadāni 80 16
 samvartavata 63 15
 samvāda 59 8
 samvādayana 59 8
 samvāsa 11 2
 samvarga 78 6
 samskāra 47 11, 86 13
 sakṛd 2 13, 4 4, 8 10, 20 2 41
 2 2, 51 5
 saktu 32 3, 78 11
 saṅ—i 41 17
 satatī 83 14
 satilagrādhodā 85 17
 satyasraṇas 77 7
 satvavant 77 3
 sad 4 7 — caus 3 5 — a 85 5
 sadasaspṛiti 75 13
 sadyas 9 6
 sādābhī 42 14
 sādā 58 17
 sapīṣa 50 11, 53 8
 sapindi 86 5
 sapindikurana 85 12
 sapṭataya 74 3
 sapṭan 8 16, 17 6, 42 11
 sapṭama 17 10, 35 12, 74 4
 sapṭaritra 89 5
 sabhā 38 2, 4
 sama 2 1, 16, 84 16, — samam
 3 4
 samantam 4 3
 samayā 63 10, 12
 samāja 74 10
 samānam 22 4, 63 3, 69 6, 88 5
 samānamāna 86 8
 samātsamānopāna 71 2
 samātsamaropanopāna 71 2
 samādhā 8 12 50 9, 51 2, 56 1,
 65 5, 67 8, 68 15, 71 11, 73
 8, 74 16, 79 12
 sambhāra 1 1, 47 9, 51 5
 sammārga 3 8
 sammuta 31 1
 sammukha 73 16
 sarpa 31 11, 32 3
 sarpaidevajana 77 9
 sarpaśrī 63 5
 sarpaṭhuti 31 8
 sarpaśmāra 49 3
 sarpa 21 16
 sarva 1 11, 2 13, 3 7, 9 4, 10
 13, 17, 12 10 21 5, 32 6, 41

2, 51 5, 56 3, 57 13, 66 11,
73 12, 75 1, 13, 14, 77 13, 78
6, 13, 85 7, 90 6
sārvatī 65 5, 66 1, 86 15, 90 5
sārvadīrviroma 4 13, 70 6
sārvadī 72 4
sārvadevatā 80 10
sārvabīja 30 2, 2
sārvabhūta 77 9
sārvasī 84 5
sārvapī 23 8
sāvitī 77 7
savya 56 15 59 8, 83 14
*sasuvīra 35 11
sasya 70 10, 10
saha 22 2, 35 11, 75 16, 84 9
sahisrakītyas 83 6
sāmatyavīka 29 11
sā — āva 12 16 — vī 3 7
sātmātī 84 13, 16
sālayāhīka 1 4
sāhīya 76 14
sāntara 50 12
sāmaveda 77 8 83 9
sāyana 19 2, 3, 39 13, 67 9 70
16, 17
sārasurabhī 52 11
sārasuralhipīya 50 11
sāvitī 9 1, 1, 3 4 6 83 5, —
77 7
sākatopīya 67 23
sāc n 61 2
sāc r — abhī 52 5 — āva 18 7
9 23 2 — ā 86 1 — upa 21
16 — parā 1 1 3 43 11, 44
7, 45 16 60 13 79 12 80 4
— ānuparī 31 12 — prā 43 8
sādhī C1 7 8 89 14 90 6
sādhīya 11 7 10
sāmantā 21 7 12
sākhī 37 12
*sākhīyagāhī 75 17
sāpravyukta 83 15

*) *subhītya 60 1
sāsrava 77 7
sā 22 14 — prā 68 2
sātikāgnī 27 6, 9
sātikāroga 26 13
sātra 50 11, 60 6
sātrakṛtī 77 12, 13
sārya 76 10
sā 63 5 — ud 58 6 — upa 61
2 — prā 12 18 — sam 25 7, 52 5
*sānānī 56 10, 16
sāpādhānī 50 11, 53 7
sāpādhā 89 11
sāma 58 10, 76 11
sāmapravīka 58 10
sāmasūmin 77 2
sāmasrāvas 77 2
sāutra 2 8
sāumya 75 9
sāura 19 4
sāuvi śakṛtī 32 17, 48 7, 50 5
sākaṇḍ 86 15, 87 1, 1
sākaṇḍa 76 12
sānā 26 6
sāmba 52 1
sā 7 1, 15 5 — ā 51 7 — upa
85 7 — prā 2 3, 43 2, 88 3
— sāmparī 40 3, 73 6, 74 2
— sam 2 5 7 85 2
sā 67 10 74 8 78 13, 14, 79
4 84 6 89 5
sāthānīlī 2 1 31 6 9, 40 2, 63 3
sā 58 11 74 1 — ā 62 8, 10
— upa 1 35 8 — upa 7 2 15 6
19 12 33 1, 41 3 42 1, 3, 12
45 11 49 8 65 9, 69 6 73
9 74 5 16 87 2 — prā 27
13 79 10 — sam 71 4 4, 73
1, 1 89 11 — sam 42 5, 53
12 — ā 8 11 16 10 17 4 —
ud 9 14 19 9
sāthīyā 8 14 15 19 7 21 8
32 7 40 1 64 10 12 19 10

sthiti 56 3
 sthūnī 66 3
 sthūnādesa 80 12
 sthūnīrūpa 34 1, 80 13
 *sthūlīdhūmī 61 4
 snā 1 13, 13 4, 21 3, 27 8, 30
 13, 50 9, 56 1, 67 9 — *caus*
 13 4
 snātaka 90 2
 snāniya 10 14, 52 7
 snāniyapinda 50 10
 sprā — upa 2 15, 65 4, 66 1, 73
 7, 14, 74 14, 82 5, 86 15 —
 sam 3 14 — *caus* upa 40 7,
 85 8
 smā 86 7
 srāms 23 4 — vi 51 17
 srīy 26 12, 50 12, 54 15
 sruc 69 9, 12
 sruva 69 8
 sva 60 12
 svādhā 83 12
 svadhātī 18 6
 svap 11 5, 60 12, 61 5
 svaya 57 12, 79 4
 svayampṛajalita 65 5
 svayambhojya 66 11
 svargapustasamyuktā 79 2
 svargya 66 10
 svasti 62 1
 svastyayana 84 4
 svātī 50 14
 svāhī 4 6, 8, 5 3, 4, 6, 9, 11, 8
 15, 14 7, 9, 12, 14 16, 17 3,
 20 6, 9, 23 10 12, 14, 24 2, 5,
 8, 11, 32 10, 12, 14 16, 34 13,
 35 1, 36 6, 9, 15, 15, 37 1, 1,
 2, 4, 7, 8, 47 6 51, 5, 54 5, 7,
 9, 11, 13, 59 7, 11, 65 7, 9, 66
 14, 16, 67 2, 5, 71 13, 15, 17,
 72 10, 12, 13, 80 3, 82 11,
 83 1
 svāhākāra 4 13, 69 11, 87 13
 svastakreeturthā 70 11
 svā takat 32 7, 48 6, 50 2, 70 14
 svastakṛtpaucama 70 11

ha 9 11, 22 12, 39 13, 50 16,
 60 7, 11, 61 3, 7, 62 6
 han — vi 38 6 — ud 2 1, 38 3,
 67 12 — upa 18 15 — m 60 6
 harina 28 3
 harmya 74 10
 harajana 77 3
 havirucchastāsa 32 2
 havisa 85 4
 hata 7 2, 6, 6, 15 6, 10, 10, 25
 11, 11, 13, 53 13, 59 8, 78 8,
 79 12, 80 6, — 22 6, 50 14,
 75 6
 hastin 62 13
 hastyārohana 62 13
 hā 84 1
 hī 11 2, 27 12
 himkr 20 11
 hiranya 18 6, 25 8, 13, 38 3, 69
 12, 74 4
 hu 4 3, 10, 12, 17, 5 1, 6 15, 15,
 18, 13 15, 17, 14 3, 4, 15 3,
 18 15, 19 3, 20 3, 4, 21 10,
 10, 22 9, 9, 23 9, 27 10, 10,
 29 15, 15, 30 1, 31 2, 3, 4, 7,
 32 8, 17, 34 10, 10, 36 4, 14,
 37 11, 40 10, 14, 41 2, 3, 42
 2, 43 11, 44 4, 47 12, 48 6,
 7 10, 14, 49 4, 9, 50 3, 5, 53
 1, 1, 54 4, 59 5, 9, 60 2, 66
 6, 6, 9, 12, 69 5, 9, 11, 11, 13,
 15, 16, 70 2, 3, 4, 5, 7, 8, 12,
 14, 17, 72 8, 8, 74 13, 14, 75
 7, 78 14, 79 12 17, 82 1, 5,
 83 2, 11, 84 3, 5, 7, 7, 85 7,
 86 16, 87 3, 6, 10, 12, 88 3, 4,
 7, 10, 15, 15, 89 4, 10, 16,
 90 1
 hr 3 5, 32 3, 51 17, 52 1, 83
 13, 84 6 — atī 27 6, 9 —
 abhi 10 14 — anava 4 9, 8
 5, 17 13, 38 5 — abhyava 87
 2, 5, 12 — ā 2 2, 3 12, 10 4,
 11 6, 19 5, 22 6, 13, 38 2,
 51 5, 58 3, 68 1, 1 — udī 11
 13 — abhyudī 40 9 — abhyudī

27 13 — paryā 53 11 — ud	hemanta 1 10
21 16, 40 7, 49 1, 1, 53 10,	*hemantapratyavarohana 33 1
54 14, 83 3, 87 11 — upanis	hotr 71 8
26 13, 27 6, 8 — caus abhavyā	homa 79 1, 88 13, 89 13
73 13, 75 1 — desid 56 4, 4 —	homadevatā 86 8
vyāva 59 5	homavichitti 90 2
hrdayā 49 1	homābhigamanasthalipākā 90 5
hrdayadeśa 17 13	hrastya 56 5

ADDITIONS AND CORRECTIONS.

- p 15 l 4 add a note on शतमा Thus G, N सुमना'
- p 18 l 13 „ „ „ „ अभि Thus G, N ति
- p 19 note 6 read HG I 23 7
- p 20 l 9 add a note on नाशयामसि Thus G, N नाशय
- p 29 l 17 read probably तमग्ने अयास्ययाश्चाग्ने ऽस्थिनभि-
शस्तीश्च etc
- p 31 note 7 read G Bh
- p 33 note 15 „ A G
- p 35 note 10 „ G Bh
- p 51 l 8 „ उपविशति 'तस्य
- p 54 l 6 „ 'त्सत्रासाहं
- p 56 l 16 „ सेनानीर्वा
- p 73 note 3 „ kaṇḍika
- p 76 l 7 „ अहोरात्राणि
- p 80 l 17 „ स्वाहेति मध्ये'
- p 85 l 8 पूर्णपात्र

ABBREVIATIONS.

AV	Atharva Veda
ĀG	Āśvalayana Gṛhyasūtra
Āp. G	Āpastamba "
Āp. Dh	" Dharmaśāstra
Āp. MB	" Mantrabrahmaṇa
Āp. Ś	" Śrautasūtra
RV	Rgveda
RVKh	" Khila
Kauś.	Kauśītaki Brahmana
TA	Taittirīya Āraṇyaka
TB	" Brahmana
TS	" Samhitā
PG	Pāraskara Gṛhyasūtra
Baudh. G	Baudhāryana "
Baudh. Dh	" Dharmaśāstra
Baudh. Ś (BS)	" Śrautasūtra
MG	Mānava Gṛhyasūtra
MS	" Śrautasūtra
MS	Mantrāyaṇī Samhitā
Śat. B	Śatapathabrāhmaṇa
SMB	Śamaveda Mantrabrahmaṇa
SV	Śamaveda
HG	Hiraṇyakeśin Gṛhyasūtra
H Dh	" Dharmaśāstra
HS	" Śrautasūtra
SBE	<i>Sacred Books of the East</i>
ZDMG	<i>Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft.</i>

. STELLINGEN.

STELLINGEN.

I.

In Āpastamba śrautasūtra XV 20 zijn, tegen den commentaar in, sūtra 11 en 12 bij elkaar te nemen *athasya brahmacāryam adhi nitye*.

II.

In Śaṅkhāyana gṛhyasūtra III 2 6—9 moet in plaats van *enam* en *enām* gelezen worden *ainam* en *ainam*.

III.

In het mantra
saptārṣayah prathamāṇi kṛtikanam arundhatīm yád dhruvātām
[*hā ninyah* |
ṛdī kṛtikā mukhāyogāṇi rāhanṣiḍm asmākam cāhato aṣṭamī ||
moet niet, zooals Winternitz (Das altindische Hochzeitsrituell p 77) op gezag van den commentator doet, bij *aṣṭamī* aangevuld worden *kṛtikā*

IV.

Mahābhārata I 8 15 (ed Bombay)

pitarāṃ sakhibhīḥ so 'tha śravayāṃ asa bhārgavam |
pramatiś cabhyayacat tām sthūlakēśam yāśasīnam ||

lees *bhārgavaḥ*

V.

Fragm Tahm XXXIII § 66 (Annales du Musée Guimet
 XXIV p 66)

not te ahmat draḷoyetiṃ framraomī spitama zaraḡuṣṭra
yam dahmām vanhīm afruitim

lees niet met Bartholomae (Altir Worterb kolom 774) *draḷyo*
yeitiṃ, maar *draḷoyehim*

VI.

De groote uitbreiding der Indo-arische kultuur is mogelijk
 gemaakt door de vruchtbaarheid der Ganges-vlakte

VII.

Terecht oordeelt Jostes Zfda XLIX p 306, dat in het capi-
 tulare van Karel den Groote van 23 Maart 789 *vinleodōs* niet
 vertaald moet worden met ,Liebeslieder , noch met ,gemein-
 same Arbeitslieder ', maar dat *leodōs* „vasalli", „subditi" is

VIII.

De door Schonbach (Sitzb K.K Ak W W, Ph Hist Cl
 CXLI, 2, p 58) gegeven verklaring van Heinrich von Veldeke's
 verzen (MF p 58 vs 11 vlgg) is onjuist

IX.

De gebruikelijke verklaringen van „verbazen” in de reg
Lucifer 845 e v.

Wat is by ons alree mishandelt, of misdaen,
Dat Godt een waterbel, vol wint en lucht geblazen,
Verheft om d'Engelen, zyn zonen, te verbazen?
zyn niet bevredigend

X.

Een vergelyking tuschen Hooft's en Vondel's proza d
duidelijk de verschillende wyzen zien, waarop beiden tegeno
de „renaissance” staan

XI.

Ook na Kloos' inleiding tot Feith's gedichten bestaat er v
de officieele geschiedschrijving onzer letteren geen aanleidi
haar oordeel over dezen dichter te herzien

XII.

In de wetenschap der kunstgeschiedenis heeft het kunstwe
zelf, als document, meer waarde dan de litteraire bericht
omtrent dat kunstwerk, en vormt een veiliger basis voor l
bouwen van een hypothese dan litteraire documenten

XIII.

De door Dr F Adama van Scheltema (Über die Entwickl
der Abendmahlsdarstellung, Leipzig 1912, p 40, noot 1) as

geroerde vraag, welke betrekking er bestaat tusschen de avond maalsfresco's in de resters van het Ognissanti- en het San Marco klooster te Venetie, ten onrechte *beide* aan Ghirlandajo toegeschreven, is vatbaar voor stelliger en duidelyker beantwoording, dan door hem gegeven wordt

XIV.

Jeanne d'Arc heeft in den tyd, dat zy zich haar missie be wust werd, den invloed van geen enkele „profetie” ondergaan De voorstelling door A. France *Vie de Jeanne d'Arc* I p. 200 vlgg. gegeven, is geheel onjuist

XV.

Zeer terecht beweert Robert Fruin (*Staatsinstellingen* p. 169), dat by de afzwering Middeleeuwsche opvattingen meer dan de moderne de Nederlanders beheerschten De geheele acte van afzwering zelfs is doortrokken van Middeleeuwsche staatsrechtelyk filosofische gedachten